

DA DANSKE MUSIKERE VAR BLEVNE TIL BØRN IGEN

Om den såkaldte Wüllner-strid og dens forudsætninger
i Dansk Tonekunstnerforening
fra Charles Kjerulf til Carl Nielsen og Louis Glass

AF

JOHN FELLOW

Dette er ikke historien om Dansk Tonekunstnerforening, der blev stiftet i 1903 på Niels W. Gades fødselsdag d. 22. Februar, og som navnlig i 20erne og 30erne blev en betydningsfuld organisation, der blev taget med på råd og havde indflydelse på dansk musikpolitik. Dette er først og fremmest historien om en skavank, som foreningen blev født med, som truede dens eksistens i det første årti, som kastede skygger og såede splid i årevis i det danske musikmiljø, og som må have været en så traumatisk oplevelse, at det i sig selv kan være en forklaring på, at historien har sat sig så små spor i litteraturen, at det kræver en særlig indfaldsvinkel at få øje på dem.

En hovedperson i denne historie er initiativtageren til stiftelsen af Dansk Tonekunstnerforening, musikkritikeren, forfatteren, komponisten, oversætter, dirigenten m. m. Charles Kjerulf (1858-1919), der fra 1886 til sin død var *Politikens* musikalske hovedmedarbejder og toneangivende blandt de københavnske musikskribenter. Såvel de biografiske artikler, der findes om Charles Kjerulf, som Kjerulfs egne erindringer, der er omfattende, men slutter før århundredskiftet, er imidlertid støvsuget for oplysninger om eller blot hentydninger til striden i Dansk Tonekunstnerforening, og i det lille uprætentiøse til-løb til en foreningshistorie, som foreningen selv udgav i jubilæumsåret 1993, er sandheden ikke blot fortiet, men bøjet, idet det hedder, at „den dynamiske Kjerulf var til sin død drivende kraft i DTF. Notable formænd kom og gik – Gustav Helsted, Otto Malling, Anton Svendsen, Carl Nielsen, Louis Glass og Georg Høeberg – men det var Kjerulf, der

fra en beskeden agterposition som sekretær og grå eminence havde hånden på roret.¹

Kjerulf fratrådte imidlertid som sekretær ved generalforsamlingen 29.4.1907, hvor hele bestyrelsen blev udskiftet, og Carl Nielsen blev ny formand. Fra dette tidspunkt til sin død var Kjerulf intet andet end et menigt medlem af foreningen, der ses af og til at have taget ordet, mens arven efter ham i flere år vedblev at være foreningens hovedproblem. Kjerulf havde ganske rigtigt som foreningens sekretær i de første år haft hånden på roret, men han havde hverken holdt sig i en beskeden agterposition eller ageret som grå eminence. Tværtimod havde han gjort foreningen identisk med sig selv og ført sig selv frem i en sådan grad, at han også havde blandet Dansk Tonekunstnerforening og sine private interesser grundigt sammen. Målsætningen for den bestyrelse, som Carl Nielsen var formand for, var netop på en gang at give foreningen et andet ansigt og at gøre så stillfærdigt op med denne arv som muligt, et arbejde, som kun lykkedes til en vis grad, og som blev afbrudt to år efter lige så pludseligt, som det var indledt.

Heller ikke i litteraturen om Carl Nielsen har Dansk Tonekunstnerforening imidlertid sat sig markante spor. I hans dagbøger og breve kan man finde enkelte notater, der vedrører hans formandsperiode i foreningen, men Torben Schousboes oplysning i dagbøgerne om, at Carl Nielsen 13.5.1907 blev valgt til formand for hovedbestyrelsen i Dansk Tonekunstnerforening og fungerede indtil 1910 er upræcis.² Carl Nielsen blev valgt til formand på generalforsamlingen 29.4.1907, og både han og hele hans bestyrelse fratrådte efter ny tumult i foreningen på den ekstraordinære generalforsamling 13.5.1909.

Nogle bemærkninger i et brev til Wilhelm Stenhammar godt halvandet år senere er et vidnesbyrd om, hvad der var på færde: "...jeg mener at man maa lade Pressen have lige og fri Adgang til at skrive hvad den vil, thi Sandhedens kerne ligger midt imellem eller helt udenfor dens Omraade. Dette Standpunkt har jeg kæmpet for som Formand for „Dansk Tonekunstnerforening“ indtil jeg maatte ned-

¹ Sven Erik Werner: *Dansk Tonekunstner Forening, 1903 - 22. Februar - 1993*, Kbh. 1993, s. 7.

² Carl Nielsen: *Dagbøger og brevvæksling med Anne Marie Carl-Nielsen, I-II*, udgivet af Torben Schousboe, Kbh. 1983, s. 242 note 4.

lægge mit Mandat, da engang danske Musikere var blevne til Børn igen.³

Da døningerne havde lagt sig, fortsatte Kjerulf som magtfuld musikredaktør og anmelder, og hans fuldstændige omvendelse til Carl Niensens musik i 1916 er kendt.⁴ Omvendelsen sættes imidlertid i et særligt perspektiv af den gamle glemte strid og af en overraskende tilnærmelse imellem Carl Nielsen og Charles Kjerulf, som fandt sted fra efteråret 1911.

Stiftelsen af Dansk Tonekunstnerforening

Organiseringen lå i tiden, og Dansk Tonekunstnerforenings tilblivelse behøver for så vidt hverken forklaring eller begrundelse. Foreningen var den naturlige fortsættelse af en proces, der allerede var i gang, men den fik unægtelig sit særlige præg af initiativtageren.

Anledningen blev en adresse-hyldest til Bjørnstjerne Bjørnson i efteråret 1902 i forbindelse med dennes 70-års fødselsdag. Snart sagt alle åndelige interesser inden for kunst og litteratur var repræsenteret ved denne adresse, selv ingeniørforeningen, blot ikke tonekunsten, skønt adskillige komponister havde komponeret til Bjørnson-tekster og altså måtte siges at stå Bjørnson nærmere end f. eks. ingeniørerne. Det faldt Kjerulf for brystet, og 26.11.1902 skrev han i sin avis, *Politiken*, en stort opsat artikel, „Danske Tonekunstneres Repræsentation“, hvori han gav tonekunstnerne selv skylden for deres manglende deltagelse. Ligesom f. eks. de bildende og byggende kunstnere havde deres dobbelte repræsentation i Akademiet og deres forening, således måtte tonekunstnerne have deres repræsentation ved „Konservatoriet og en – endnu ufødt – Forening af danske Tonekunstnere“, og Kjerulf sluttede med at bebude, at han ville henvende sig til professor Otto Malling i musikkonservatoriets bestyrelse og formanden for Dansk komponistsamfund, Gustav Helsted.

Denne dobbelte repræsentation var nemlig allerede på vej i kim, mente Kjerulf. Således havde den oprindelig helt private institution, Københavns Musikkonservatorium, netop samme efterår ansøgt kulturministeriet om en fundatsændring, og fra 27.10.1902 havde den

³ *Carl Niensens Brevne*, udgivet af Irmelin Eggert Møller og Torben Meyer, Kbh. 1954, s. 112.

⁴ Jv. Torben Meyer og Frede Schandorf Petersen: *Carl Nielsen, Kunstneren og Mennesket I-II*, Kbh. 1947-48, II s. 129.

danske konge overtaget protektoratet for institutionen, der nu kom til at hedde Det kgl. Danske Musikkonservatorium. I Kjerulfs opfølgende artikel, „Hos Musikkonservatoriet og Dansk Komponistsamfund“, fortæller Otto Malling, at hensigten med fundatsændringen netop var at styrke institutionens status som landets officielle musikalske læreanstalt, og han tilslutter sig generelt Kjerulfs opfattelse, at danske tonekunstnere „har undladt at hævde sig selv som en Stand af Kunstnere og Musiken som en aandelig Faktor, ligeberettiget med andre Kunstarter herhjemme“.⁵

Sideløbende med ændringen af musikkonservatoriets status, havde et andet initiativ endeligt manifesteret sig over for offentligheden, da Dansk Koncert-Forening afholdt sin første koncert 23.1.1902 efter at have konstitueret sig med Gustav Helsted som formand 8.6.1901. Den ny koncertforenings rødder gik tilbage til et møde imellem komponisterne P. E. Lange Müller, Otto Malling, Carl Nielsen, Louis Glass, Gustav Helsted og Vilhelm Rosenberg på sidstnævntes bopæl lørdag, d. 6.10.1900. Hensigten med mødet var „Dannelsen af en Forening til Opførelse af danske Kompositioner“, som initiativtageren Vilhelm Rosenberg udtrykker det i anledning af foreningens 25 års jubilæum. På et møde 9 dage senere, 15.10, blev forslaget fremlagt for en større kreds af danske komponister (P. E. Lange-Müller, S. Langgaard, G. Matthison-Hansen, L. Glass, G. Helsted, Fr. Rung, A. Orth, J. Bartholdy, O. Malling, Carl Nielsen, A. Tofft, S. Kalhauge, L. Rosenfeld, A. Enna, V. Bendix, Chr. Barnekow og Vilh. Rosenberg), som enstemmigt tilsluttede sig, men som dog vedtog først at danne en sammenslutning af danske komponister, Dansk Komponistsamfund, „der paa maanedlige Møder skulde diskutere Sagen og andre Spørgsmaal af fælles Interesse.“⁶

Blandt initiativtagerne til Komponistsamfundet og Dansk Koncertforening havde både Carl Nielsen, Gustav Helsted og Louis Glass tidligere været aktive i foreningen Symphonia, som var blevet dannet i 1889 for at bedre på yngre danske komponisters muligheder for at få deres værker opført. Symphonia var imidlertid ophørt igen i 1895 efter at have foranstaltet 12 koncerter, og Dansk Koncertforening var således et bedre funderet og større anlagt initiativ med henblik på at

⁵ *Politiken* 3.12.1902.

⁶ *Dansk Koncert-Forening, 1901 – 8. Juni – 1926*, Dansk Koncert-Forenings programsamling, Småtryksafd., Det Kgl. Bibliotek.

opfyldte de opførelsesbehov, som var skabt med opvæksten af en større komponistgeneration.

Med den større generation fulgte imidlertid også andre behov, og hos Dansk Komponistsamfunds formand, Gustav Helsted, fandt Kjerulf, som han havde fundet det hos Otto Malling på musikkonservatoriet, at man var moden til hans initiativ. Komponistsamfundet var ganske vist en privat og lukket sammenslutning, men Helsted indrømmede, at der var ønsker og planer, om end vage og ubestemmelige, i Samfundet om en udvidelse, og da Kjerulf supplerede sin samtale og sin artikel med en direkte skriftlig forespørgsel samme dag, som artiklen stod at læse i *Politiken*, 3.12.1902, fik han allerede d. 12. samme måned det svar, „at Samfundet var villigt til i Begyndelsen af det nye Aar at sammenkalde danske Tonekunstnere til et offentligt Møde forat drøfte Idéen om Dannelsen af en almindelig dansk Tonekunstner-Forening.“⁷

Dette møde blev afholdt mandag d. 27.1.1903 kl. 3 i Larsens selskabslokale over for Casino i Amaliegade. Ifølge Charles Kjerulfs referat af mødet i foreningens forhandlingsprotokol, som bl. a. bygger på hans eget referat i *Politiken* 27.1.1903, var der mødt „omkring hundrede Damer og Herrer – dog langt overvejende de sidste. Det var Komponister, Musikere og Sangere af alle Arter og Afskygninger. Bl. a. saas Professorerne Matthison-Hansen, Barnekow og Nebelong, Lange-Müller, Kapelregissør Fritz Bendix med flere Kapelmedlemmer, Orkesterforeningens Formand Hr. Julian Olsen, Musikdirektørerne Nicolay Hansen og Christiansen, samt mange andre ældre og yngre kendte navne.“

Som formand for Komponistsamfundet, der havde indbudt til mødet, bød Gustav Helsted velkommen, og Vilhelm Rosenberg blev valgt til dirigent, men derefter blev ordet givet til Charles Kjerulf, hvis tale udgør den altovervejende del af mødereferatet. Kjerulf gentog hele sin argumentation for dannelsen af en tonekunstnerforening, sådan som den havde kunnet læses i *Politiken*, og derefter sluttede han:

„Det egentligste og første Formaal med en saadan stor, almindelig Tonekunstner-Forening er maaske blot det, *at den existerer* – at Rammen forefindes, og at indenfor denne er samlet det Mandskab, der i paakommende Tilfælde strax kan mobiliseres og rykke ud: til Repræsentation, til Diskussion, til Protest – kort sagt: *til Forsvar og Fremme af*

⁷ Forhandlingsprotokol 1903-12, Dansk Tonekunstnerforening, Arkivnr. 10.076, pk. Nr. 1, Rigsarkivet, hvorfra citeres uden henvisning i det følgende.

den danske Tonekunst og de danske Tonekunstneres Interesser. De kan være vis paa, der vil blive Opgaver nok.

Om man samtidig kan faa nogen, ikke altfor rigelig Selskabelighed i Stand, vil det sikkert ingen Skade være til. Vore Musikere trænger visselig, som maaske ingen andre her hjemme, til at slibes en smule af mod hinanden – til rigtig at rystes sammen endog med dem af deres Kolleger, der samtidig driver Musikkritikkens misliebige Haandværk.“

Nu fulgte en livlig, men ikke i detaljer refereret diskussion. Det ses dog, at Lange-Müller „ydede sin tilslutning, men ønskede Formaalet bestemtere præciseret“, hvilket man sikkert bør notere sig, da det senere blev Lange-Müllers kritik, der satte den proces i gang, der endte med Kjerulfs fald. Efter diskussionen blev det ved afstemning enstemmigt vedtaget at danne en forening af danske tonekunstnere, og et udvalg, der skulle udarbejde love, blev nedsat efter det skema, som den ny forenings bestyrelse tænkte dannet over, nemlig en hovedbestyrelse og tre sektionsbestyrelser for henholdsvis komponister, instrumentister og sangere. Denne første lovgivende hovedbestyrelse kom til at bestå af Gustav Helsted (formand), Charles Kjerulf og Vilhelm Rosenberg og de tre sektionsbestyrelser af Otto Malling, Alfred Tofft, Ludolf Nielsen, Fritz Bendix, Vilhelm Poulsen, Wolfgang-Hansen, Viggo Bielefeldt, Peter Cornelius og Ellen Beck.

Efter et forberedende møde 8.2.1903 for de tre hovedbestyrelsesmedlemmer på Kjerulfs bopæl Forchammervej 2, mødtes hele lovudvalget på Gades fødselsdag 22.2.1903 på musikkonservatoriet, der jo endnu lå i Vestervoldgade, og efter at have gennemgået og ændret i lovudkastet, der i det væsentlige var blevet til „paa Grundlag af „Forfatterforeningen“s Love, som vidstes at have en Autoritet som Professor Torp til Ophavsmand“, besluttede forsamlingen enstemmigt på Kjerulfs forslag, „at Foreningen *Dansk Tonekunstnerforening* nu, strax paa dette Møde skulde stiftes af de tilstædeværende Herrer, Lovudvalgets Medlemmer, der strax konstituerede sig som den nævnte Forenings „foreløbige Bestyrelse“ og besluttede, at det gennemrettede Lovudkast indtil videre skulde gælde som foreningens „foreløbige Love“ og trykkes som saadanne. I Henhold til disse skulde saa Indbydelser udgaa til de Damer og Herrer blandt Tonekunstnere, som det maatte være Foreningen særligt magtpaaliggende at faa til Medlemmer.“

Kjerulf overdrog man at lade de foreløbige love trykke og at „udarbejde lister over de Komponister, Instrumentister og Sangere, man

formentlig burde henvende sig til.“ Dermed var Dansk Tonekunstnerforening en realitet, og kl. 3, efter halvanden time, kunne mødet hæves.

I foreningens forhandlingsprotokoller, som i Charles Kjerulfs sekretærperiode indtil 1907 er ført grundigt og udførligt, i hvert fald ordrigt, er det tilslutningen til foreningen fra den ene gruppe i musiklivet efter den anden, der springer i øjnene i den første periode. Således måtte man allerede på den første ordinære generalforsamling ændre det oprindelige vedtægtsforslag for at kunne imødekomme musikpædagogernes og musikforfatterens ønske om at blive medlemmer og udgøre hver deres sektion i foreningen. Allerede året efter måtte man igen ændre vedtægterne for at kunne optage organisterne, og Dansk Tonekunstnerforening kom altså hurtigt til at bestå af seks sektioner: komponister, instrumentister, sangere, musikpædagoger, musikforfattere og organister.

Der var dog én gruppe, der i begyndelsen så på den ny paraplyorganisation med skepsis, nemlig orkestermusikerne, der var organiseret i Københavns Orkesterforening, som havde et vist fodfæste, og som allerede havde haft positiv indflydelse på orkestermusikernes ansættelsesvilkår. Efter det indledende møde i Larsens lokale konstaterede man, at interessen for den ny forening ikke syntes stor, eftersom der kun var mødt 60 personer, „hvoraf atter kun en ringe Del tilhørte Orkesterstanden.“ (Kjerulf mente som nævnt, at der var mødt „omkring hundrede“.) Man ville ganske vist ikke på forhånd vise sagen fra sig, men man havde svært ved at se, hvilke opgaver en ny forening skulle kunne løse udover dem, de bestaaende allerede i forvejen arbejdede på.⁸

Dette fik Kjerulf til forud for den første generalforsamling i Dansk Tonekunstnerforening at bede om spalteplads i *Orkesterforeningens Medlemsblad* for at redegøre for Tonekunstnerforeningens formål og for at forsikre, at de to foreninger ikke var konkurrenter til hinanden. Tonekunstnerforeningen var skabt for at organisere alle tonekunstnere, ikke blot de mandlige københavnske orkestermusikere, og for specielt at tage sig af „de kunstneriske Interesser og Repræsentations-Forpligtelserne“.⁹

⁸ *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*, 1. Årg. Nr. 13, 5.2.1903.

⁹ *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*, 2. Årg. Nr. 9, 11.1.1904.

Dette var imidlertid snarere vind på gløderne end olie på vandene, og i næste nummer af bladet tog redaktionen ordet – kastede sig over ordet *Tonekunstnere* og kaldte kontingentet til DTF for en „Rangskat“, som man betalte for „at se de ikke med „Tonekunstner“-Stemplet forsynede Kolleger over Hovedet som tilhørende en ringere Klasse“. DTF havde bevæget sig ind på den rene vilkårlighed, når man mente sig kaldet til at skelne imellem *tonekunstnere* og andre musikere, og redaktionen troede heller ikke på, at DTF med sine planlagte „tvangsfrie, selskabelige Sammenkomster“ kunne „realisere ideale demokratiske Tilstande med Lighed og Broderskab mellem alle de Fraktioner af Musikudøvere, som den agter at ville huse indenfor sine Mure.“¹⁰

Dette kunne Kjerulf naturligtvis ikke lade uomtalt i sin tale på generalforsamlingen, hvori han udlagde Orkesterforeningens holdning: „Orkf. har at passe, de faar flest mulig Penge for at spille mindst mulig Tid – hvad der er ud over dette er af det onde. Andre Fordringer til Livet (for slet ikke at tale om Kunsten) skal det være en Orkestermusiker forbudt at have.“ Kjerulf kunne desuden oplyse, at af de 289 instrumentister, der allerede havde meldt sig ind i DTF, var de 200 medlemmer af Orkesterforeningen, og han nøjedes ikke med at sige det og skrive det i referatet, men lod også det meste af referatet ordret offentligøre usigneret i *Politiken* dagen efter.¹¹

I *Orkesterforeningens Medlemsblads* næste nummer tog man som venteligt afstand fra Kjerulfs opfattelse af Orkesterforeningens holdning. Foreningens mand, Georg K. Hansen, der havde været til stede som referent, men som ikke var medlem af DTF og derfor ikke var berettiget til at tage ordet, havde ved selvsyn kunnet konstatere, hvor få Orkesterforeningsmedlemmer, der var mødt, og han noterede desuden med tilfredshed, at det ikke kun var ham selv og Orkesterforeningen, der havde et problem, også generalforsamlingsdeltagerne stod det „helt uklart, hvad der fordres, for at en Musiker kan kaldes „Tonekunstner“ og blive værdig til Optagelse i *D. T.-F.*“. Der havde endda været diskussion herom, hvilket *ikke* fremgår af Kjerulfs officielle referat, og Kjerulf havde måttet erklære, „at det i Fremtiden vilde og maatte blive en Skjønsag, som den til enhver Tid fungerende Bestyrelse maatte afgjøre, hvorvidt en Musikers kunstneriske Bestræbelser eller Resultater kan skaffe ham Optagelse i *D. T.-F.*“

¹⁰ *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*, 2. Årg. Nr. 10, 6.2.1904.

¹¹ *Politiken* 16.2.1904.

Men Orkesterforeningen agtede „ikke at etablere Krig mellem de to Foreninger“, man havde blot frarådet „en Alliance“, „advaret imod at sprede Kræfterne“ og anbefalet læserne „Neutralitet overfor *D. T.-F.*“, og „den Omstændighed, at *D. T.-F.*s Veje ikke falder sammen med *Orkf.*s kan selvfølgelig ikke hindre os i at ønske *D. T.-F.* alt mulig Held med sin Virksomhed i dansk Tonekunsts Tjeneste, saa længe den ikke gaar imod *Orkf.*“¹² Dansk Tonekunstnerforening var, kan vi konkludere, dannet med almindelig tilslutning. Det var de indre brydninger, der skulle blive foreningens problem.

I princippet blev man optaget som medlem af DTF efter forslag fra to medlemmer, og afgørelsen blev truffet af hovedbestyrelsen og den afdelingsbestyrelse, som ansøgeren ønskede optagelse i. Der er i protokollerne eksempler på afslag om optagelse, og på at man ønsker en ansøgers kvalifikationer nærmere undersøgt, men der er ikke tegn på, at optagelsesbestemmelserne har givet anledning til strid, og de allerfleste blev medlem efter direkte skriftlig opfordring fra bestyrelsen, der på forhånd garanterede den enkeltes optagelse.

Mere problematisk viste foreningens formål sig: „at varetage danske Tonekunstneres Interesser – saavel kunstneriske som praktiske – samt at repræsentere dansk Tonekunst og dens Udøvere“, hvilket bl. a. søgtes nået ved

„a) saa hyppige Møder som muligt med faglige Foredrag, forsøgsvis Fremførelse af ny Musik (fortrinsvis af Medlemmer ved Medlemmer) o. l.,

b) fælles Optræden overfor Lovgivningsmagt, Forlæggere, Koncertdirektioner, Teatre, Impresarier, Presse, o. l.,

c) Varetagelse af Medlemmers Engagerings-Forhold ved Koncerter o. l.,

d) Tilvejebringelse af en Understøttelsesfond,

e) Oprettelse af Bibliotek og Læsestue.“¹³

På den første ordinære generalforsamling 15.2.1904 blev Otto Malling valgt til formand, og bestyrelsen kom desuden til at bestå af Charles Kjerulf (sekretær), Vilhelm Rosenberg (kasserer), Gustav Helsted og Anton Svendsen. Denne bestyrelse sad – med den ene forandring at Otto Malling efter et år kun ønskede at være menig medlem af bestyrelsen, og at Anton Svendsen i stedet blev formand – indtil den

¹² *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*, 2. Årg. Nr. 11, 10.3.1904.

¹³ *Love for Dansk Tonekunstner-Forening*, 15.2.1904, Småtryksafd., Det Kgl. Bibliotek.

kørte fast og samlet trak sig tilbage på generalforsamlingen i 1907. I hele denne periode var den dominerende skikkelse Kjerulf, det var ham, der havde ideerne, og det var ham, der førte nogle af dem ud i livet – og fik lov til det. Bag det allermeste af, hvad Kjerulf og bestyrelsen foretog sig i disse første år, stod forestillingen om dannelsen af understøttelsesfonden, enten direkte, når det handlede om at skaffe penge til fonden, eller indirekte, når andre planer, som f. eks. om oprettelse af kontor, bibliotek og læsestue, blev påstået at kunne løses særlig fordelagtigt og billigt i samme forbindelse. I virkeligheden handlede det mere om Kjerulfs private projekt:

„*Programmet*“

Programmet var et annonceblad, som i sæsonen 1902-03 blev udgivet af Journalistforeningen i København, som bragte små journalistiske, underholdende artikler med tilknytning til teater- og musiklivet i København, og som blev solgt som omslag til de enkelte forestillingers egentlige program.

Af journalistforeningens forhandlingsprotokol fremgår det, at det var Nordisk Musikforlags direktør Henrik Hennings, der mødte med et forslag til samarbejde med journalistforeningen, bl. a. om udgivelsen af et koncert- og teaterprogram.¹⁴ På et bestyrelsesmøde 14.8.1902 vedtog foreningen „at acceptere Overenskomsten med Direktør Hennings om „Programmet“ paa Grundlag af de mellem ham og Bestyrelsens Udvalg truffne Aftaler. Det vedtoges ligeledes at overdrage redaktionen af Programmet til Hr. Gustav Hetsch¹⁵, dog saaledes at hans Navn ikke anføres paa Bladet“, og det fremgår, at *Programmet* skulle udgives af et aktieselskab.

Allerede næste gang *Programmet* optræder i protokollen, 26.1.1903, er der imidlertid knas i maskinen, nu vedtages det nemlig „at gøre Bestyrelsen for Aktieselskabet Programmet opmærksom paa at Journalistforeningens Bestyrelse nedlægger en bestemt Indsigelse imod at der fra Aktieselskabets Funktionærers Side under en hvilken som helst Form og i hvilken som helst Anledning udfærdiges Skrivelser der fremtræder som hidrørende fra eller udfærdigede paa Journalistforenin-

¹⁴ Journalistforeningen i København, Forhandlingsprotokol for Bestyrelsen 1898-1924, 16.4.1902, Statens erhvershistoriske Arkiv.

¹⁵ Charles Kjerulf: *Niels W. Gade*, Kbh. 1917, s. 73, anfører ligeledes Gustav Hetsch som redaktør.

gens Vegne.“ Derefter er *Programmet* først igen på dagsordenen 5.9. 1903, og da for sidste gang, og da vedtages det endda på grund af et bestyrelsesmedlems fravær at udsætte punktet til et senere møde, som altså ikke ses at have fundet sted.

Kendsgerningen er, at Journalistforeningens „Programmet“ kun udkom denne ene sæson. Det ses ikke af arkivmaterialet, at Charles Kjerulf har haft noget med bladet at gøre, men det fremgår, at han jævnligt udførte opgaver for journalistforeningen både i forbindelse med festarrangementer og udsendelse af pressemeddelelser. I sine erindringer fortæller Kjerulf, at Journalistforeningen allerede i 1890 overdrog ham at arrangere festforestillingen på Folketeatret i anledning af foreningens 25 års jubilæum¹⁶, og Kjerulf, der jo var lidt af en altmuligmand, når det gjaldt teater, musik, fest og forlystelser, skrev en ny operette til lejligheden, *Konge for en Time*, der genbrugte Meilhacs og Halévys ny tekst til Mozarts *Der Schauspieldirector*.

Med hensyn til journalistforeningens *Programmet* oplyser Kjerulf i 1906, da det efter at være genoplivet i tonekunstnerforeningens regi er blevet denne forenings altoverskyggende problem, at det „i Løbet af syv Maaneder havde et Underskud paa 2865 Kr. 10 Øre. Man bad mig se paa Foretagendet og spurgte, om det ikke kunde ophjælpes. Jeg fik da den Idé, at det var langt naturligere, Overskuddet gik til „D.T.F.“, der netop paa den Tid stiftedes.“ Også med hensyn til denne ide gik Kjerulf altså ind for genbrug, og heller ikke Tonekunstnerforeningen fik nogen sinde et overskud at se.

I denne forenings protokoller dukker *Programmet* op første gang 8.11. 1903 på den foreløbige bestyrelses første møde efter stiftelsen 22.2 samme år. Det omtales imidlertid da som „den tidligere berørte Idé, at genoptage „Programmet“s Udgivelse, men saaledes, at Overskuddet gik til Dansk Tonekunstnerforening, uden at denne løb nogen Risiko.“ På bestyrelsesmødet forud for den første generalforsamling 15.2.1904 aftales det dernæst, at sekretæren skal aflægge beretning på generalforsamlingen og „løselig omtale de Opgaver, Foreningen i den nærmeste Fremtid havde Sigte paa“, herunder *Programmets* genopståen til fordel for foreningen.

Derefter havde den nyvalgte bestyrelse ved en del møder i løbet af foråret travlt med organisatoriske opgaver og med planlæggelsen af en selskabelig sammenkomst. Man diskuterede også forskellige måder at skaffe foreningen indtægter på, som f. eks. afholdelse af koncerter

¹⁶ Charles Kjerulf: *Erindringer II, Gift og hjemfaren*, Kbh. 1917, s. 360.

eller ligefrem en musikfest en gang om året, men *Programmet* hører man ikke et ord om. Det blev ikke bestyrelsen, der realiserede ideen, men Kjerulf, der mødte med en grydeklar ret.

På bestyrelsesmødet i musikkonservatoriet 19.5.1904 „ønskede Sekretæren gerne inden Vinter-Sæsonens Afslutning at fremsætte til Besvarelse og Afgørelse nogle Spørgsmaal, hvis Ordning i god Tid var en absolut Betingelse for, at de herhen hørende Planer kunde realiseres fra og med næste Sæsonens Begyndelse. Det var Spørgsmaalene om a) „Programmet“s Genoplivelse til Fordel for *D.T.F.*, b) eget Kontorlokale og Læsestue (samt Bibliotek) for *DTF* ...

a) Med Hensyn til „Programmet“ havde Sekretæren et bestemt Forslag eller Tilbud at gøre Hovedbestyrelsen paa Foreningens Vegne. Som Repræsentant for et anonymt Konsortium, der af Interesse for Sagen havde stillet de fornødne Midler til Kjerulfs Raadighed (under Forudsætning af, at han ledede Foretagendet), tilbød denne for egen Regning og Risiko fra næste Sæsons Begyndelse at sætte Koncertprogram-Foretagendet „Programmet“ i Gang, i alt væsentligt paa samme Basis og under samme Form som Tilfældet var med det af „Journalistforeningen“ i Sæsonen 1902/03 udgivne „Programmet“, kun med den Ændring, at *D.T.F.* gav Tilladelse til, at det ny „Programmet“ paa Titelbladet angaves som „Udgivet af Dansk Tonekunstnerforening. Til Fordel for dens Understøttelses-Fond“, imod at det aarlige Overskud af Foretagendet, naar alle Udgifter var fradragne, hvert Aar tilfalder *D.T.F.s* Understøttelses-Fond. *D.T.F.* skulde saaledes slet ingen Risiko løbe ved Foretagendet, kun give det sit Navn og herfor modtage det eventuelle Overskud, – skulde overhovedet slet ikke ellers have noget med dets realisering og Administration at gøre, udover dette, at en eller to Tillidsmænd, valgte af *D.T.F.s* Hovedbestyrelse skulde have Adgang til hvert Aar at gøre sig bekendt med „Programmet“s Regnskab for paa denne Vis at kunne kontrollere Rigtigheden af Overskuddets Størrelse. Endvidere stillede Hr. Kjerulf i Udsigt, at om *D.T.F.* skulde ønske en Gang i Fremtiden at have en forret til for egen Regning at overtage „Programmet“, da kunde dette sikkert ogsaa lade sig ordne.“

Således Kjerulf selv i sit eget referat af sin fremlæggelse af tilbuddet. Dette kunne imidlertid ikke stå alene, der fulgte endnu et punkt, som Kjerulf måtte fremlægge, før der kunne diskuteres og afstemmes om dem begge under et:

„b) Sekretæren fremhævede Ønskeligheden og Muligheden af at *D.T.F.* fra næste Sæson fik sit eget Kontorlokale og et dermed i For-

bindelse staaende Biblioteksværelse og Læsestue. Hvis man gik ind paa at knytte den under a) beskrevne Forbindelse med „Programmet“, vilde denne Forbindelse ogsaa kunne hidføre forskellige andre Fordele for D.T.F. udover den nævnte Indtægt, bl. hvilke Sekretæren først og fremmest lagde Vægt paa Muligheden af at faa Lokaler, som nævnt, og en dermed i Forbindelse staaende Kontorhjælp.

Skulde „Programmet“ realiseres, behøvede dette forskellige Kontor-Lokaler, men der var intet til Hinder for, at det egenlige „Kontor“ kunde være fælles, (iligemaade den Kontor-Dame, som „Programmet“ maatte ansætte) for D.T.F. og „Programmet“, hvorved Udgiften for D.T.F. vilde blive væsenlig forringet. Sekretæren kunde tilbyde følgende: at D.T.F. fik et „Kontor“ fælles med „Programmet“, (hvor altsaa alle Sekretær-Forretninger, Kasserer-do m. m. kunde henlægges), at „Programmets“ Kontordame bistod D.T.F. med Kontorforretninger uden at dette skulde foraarsage nogen yderligere Udgift for D.T.F. udover hvad den allerede nu maatte udrede for forskellig „Medhjælp“, – samt at D.T.F. fik (helt for sig selv) Raadighed over et i Forbindelse med Kontoret staaende Værelse, der i Kontortiden skulde staa aabent for Medlemmer som Læsestue (Musik-Tidsskrifter og Blade, Musikbøger et. C.) og til Laan fra Biblioteket, som skulde anbringes samme Sted. Ogsaa med denne Stue og Udlaanet kunde da Kontordamen have Opsigt og Kontrol. Saadanne to Værelser (det ene fælles med „Programmet“, det andet alene) i selve den indre By havde Sekretæren i den sidste Tid gaaet paa Jagt efter, og Resultatet var blevet at han nu havde to Kontor-Lejligheder „paa Haanden“, som han syntes passede, – den ene paa Nørregade, den anden ved Vestre Boulevard 38, ved Siden af det ny, under Opførelse værende kgl. Danske Musikkonservatorium. Det sidste Sted kunde den tillige sættes i Forbindelse med Sekretærens Privat-Lejlighed, hvad der vel ogsaa maatte betragtes som en Fordel, da Sekretæren derved sattes i Stand til lettere og tiere at være til Stede og til Disposition. Begge Steder, baade paa Nørregade og ved Vestre Boulevard vilde de to Værelser, (naar man indgik Fællesskabet med „Programmet“) kunne lejes for en aarlig Leje af 500 Kroner for *D.T.F.s* vedkommende (Fordelen ved „Kontordamen“ maatte ogsaa her tages i Betragtning). Nu var naturligvis Spørgsmaalet, om Hovedbestyrelsen mente, at D.T.F. allerede paa dette Tidspunkt havde Raad til at offere 500 Kr. paa denne Installering, og ved det antydede Arrangement mente at faa tilstrækkeligt Vederlag for disse Penge.“

Nu fulgte en diskussion af sekretærens og konsortiets generøse til-

Den danske musiks „dobbelrepræsentation“: Til venstre Dansk Tonekunstnerforenings sekretariat og bibliotek, Vestre Boulevard 38 (nu H. C. Andersens Boulevard), til højre det ny Kgl. Danske Musikkonservatorium.

bud, og stemningen var, som sekretæren, Kjerulf, skriver i referatet, „udelt for Arrangementet med „Programmet“ under a, der vedtoges enstemmigt.“ Også punkt b, „Kontor-Lejligheden“, fandt begejstret tilslutning. Vilhelm Rosenberg mente som kasserer udmærket, at udgiften kunne forsvares, og „i sin Egenskab af Bibliotekar fremhævede han Ønskeligheden af at have plads til Bibliotek og Læsestue – ja, Foreningen havde jo ifølge Lovene en ligefrem Forpligtelse til ogsaa at søge denne Side af sin Opgave løst.“

Hertil sluttede formanden sig „i det væsentlige“, „ligesom Sekretæren fremhævede, hvor megen Betydning det vilde have for hele Udviklingen af flere af Foreningens Formaal og Idéer, at man havde et om end mindre Lokale og et „Kontor“, et Hjemsted til Disposition.“ Gustav Helsted ses ikke af Kjerulfs referat at have ytret sig om sagen, men „kun Hr. Anton Svendsen havde nogen Betænkelighed ved allerede nu at inklade sig paa Løsningen af noget „lokale-Spørgsmaal.“ Her faldt sekretæren ham imidlertid straks i munden – og i referatet har han måttet tilføje sin kommentar i margenen med en henvisning til Anton Svendsens replik – idet han „gjorde opmærksom paa, at han

personlig naturligvis meget maatte ønske, at „Kontoret“ med „Medhjælpen“ kunde realiseres, da hans eget private Arbejdsværelse i den forløbne Vinter paa Grund af Arbejdet for D.T.F. var blevet fuldstændig omdannet til „Kontor“, hvad han naturligvis ikke satte Pris paa. „Kontoret“ og „Medhjælpen“ vilde om kortere eller længere Tid være Betingelsen for hans vedvarende Væretagen af Sekretærposten, der ellers ikke var til at overkomme for ham.“

Herefter ville Anton Svendsen „ikke modsætte sig, naar de øvrige Bestyrelses-Medlemmer saa afgjort var for det. Det vedtoges da enstemmigt at stille en aarlig Sum af 500 Kr. til Sekretærens Disposition til Leje af to Værelser til Kontor m. m. for Foreningen (som ovenfor anført) fra førstkommende 11te September at regne. Da Sekretæren ønskede afstemt om, hvilken Beliggenhed man foretrak: Nørregade eller Vestre Boulevard (han selv afholdt sig fra at stemme), afgjordes det med alle de andre fire Stemmer, at Lejligheden ved Vestre Boulevard burde foretrækkes.“

Hermed var *Programmets* genopståen en kendsgerning. Det samme var sekretærens adresseforandring fra Fjords Allé 1 til Vestre Boulevard 38. – Det årlige valg til bestyrelsen og dermed til sekretær betragtede både Kjerulf og den øvrige bestyrelse åbenbart som en formssag.

DTFs – og Kjerulfs – dag: Hartmannfesten

Nu udkom „Programmet“ og skulle altså være godt i gang med at tjene penge ind til foreningens understøttelsesfond – som ganske vist endnu ikke var dannet. I forhandlingsprotokollen bliver *Programmet* først nævnt igen på bestyrelsesmødet forud for generalforsamlingen i 1906. Da meddelte sekretæren „paa „Programmet“-Konsortiets Vegne, at dette meget ønskede Fremlæggelsen af Opgørelse af „Programmet“ udskudt til efter denne Saisons Slutning, saa Opgørelsen kom til at omfatte begge de to første Sæsoner, hvad Best. ikke havde noget imod at indvende.“

Før vi når så vidt, har bestyrelsen – og Kjerulf – travlt med andre sager. Opbyggelsen af biblioteket og læsestuen er en af dem. Der nedsættes et biblioteksudvalg, som – foruden Kjerulf – Vilhelm Rosenberg, opera-repetitør S. Levysohn samt musikhandlermedhjælper Alfred Nielsen, der i den anledning optages som ekstraordinært, kon-

tingentfrit medlem efter lovenes § 8, c¹⁷, bliver medlem af. Senere optages også Angul Hammerich i udvalget. Ikke mindst Alfred Nielsen, som jo så at sige er bestilt til opgaven, udfører et stort arbejde for at få fyldt noget i det tomme lokale. Både udenlandske og danske musikforlag kontaktes og anmodes om gaver i den gode sags tjeneste, og såvel Nordisk Musikforlag som Wilhelm Hansens Musikforlag, som begge i forvejen støtter foreningen som ekstraordinære medlemmer med særlig højt kontingent, tillader, at foreningen må udtage „1 Expl. af hvilke Forlags-No., man ønskede, til Biblioteket“. Der bestilles abonnement på musiktidsskrifter, på bl. a. *Die Musik, Signale, Neue Zeitschrift für Musik* og *Musikalisches Wochenblatt*, og der indkøbes standardværker om de store komponister.

Den store satsning, det arrangement der skulle markere foreningen og gøre den kendt udadtil og som samtidig skulle blive kulminationen på Charles Kjerulfs rolle i Dansk Tonekunstnerforening, var dog fejringen af hundredårsdagen for J. P. E. Hartmanns fødsel 14.5.1905. På et bestyrelsesmødet 14.4.1905 tog festen form, og Kjerulf, hvis talenter – og refererende prosa – her kommer til deres fulde ret, gjorde rede for, „hvorledes Formanden og han foreløbig og løseligt havde planlagt Festligheden ...“: „Man havde ment, at D.T.F. skulde sætte sig i Spidsen for og ved Samarbejde med andre Institutioner og Foreninger søge at regulere disse Festligheder, saaledes at der kom et harmonisk Hele ud af dem.“ Bl. a. „meddelte Sekretæren – hvad der egentlig skulde være en Hemmelighed, men selvfølgelig maatte røbes – at der havde dannet sig en Dame-Komité paa nogle og tyve Damer, (bestaaende af Medlemmer eller Medlemmers Fruer i *D.T.F.* samt nogle andre musikinteresserede Damer), der var i Færd med at tilvejebringe et kunstnerisk udstyret Banner for Foreningen, som højtideligt skulde overrækkes denne netop paa Hartmann-Dagen.

Vanskeligheden i at finde en Form for Festlighederne laa selvfølgelig først og fremmest deri, at Hartmann-Monumentet endnu ikke var opstillet og ikke vilde blive det i en nogenlunde nær fremtid. Vilde man altsaa have en Friluftsfest – og det var vel i alle Maader kønnest

¹⁷ § 8,c, som ikke findes, må være en fejlskrivning for § 8, b, ifølge hvilken medlemmer kunne optages, som faldt uden for de grupper i musiklivet, som medlemsparagraffen (§ 2) tillod at blive ordinære medlemmer, „men som ved større Bidrag – aarlige eller en Gang for alle – ønsker at støtte Foreningen eller paa anden Maade f.Eks. ved at præstere gratis Arbejde i Foreningens Interesse yder Foreningen Støtte.“ (Love for Dansk Tonekunstner-Forening. 1904, Småttryksafd., Det Kgl. Bibliotek.)

og tjenligst – hvor skulde den saa afholdes? Det naturligste Sted var maaske nok paa St. Annæplads udenfor Garnisons-Kirken, hvor Hartmanns Grav var. Men dels var Pladsen dér uheldig og snæver – Gittret imellem Graven og Pladsen uheldigt – og det værste: medens Hartmann dér var repræsenteret ved den afsides liggende uanseelige, flade Grav, knejsede Gade-Monumentet stolt paa Festpladsen og vilde forrykke hele Midtpunktet. En Fest her vilde ligesom med dobbelt tyk Streg understrege Manglen af Hartmann-Monumentet. Sekretæren havde derimod en anden Idé, der gik ud paa at forlægge Festen til Pladsen foran det ny Musikkonservatorium ved Vestre Boulevard. Man maatte saa naturligvis dér skabe et Midtpunkt for Festen, ved f. Ex. for Enden af Plænen i Højde med Konservatoriet men med Front mod Glyptoteks-Pladsen at opstille en Buste af Hartmann, formentlig en kolossal-Gengivelse (ad mekanisk Vej) af Bissens Buste, maaske som Midtpunkt i en Dekoration. Her skulde saa med Flagstænger o: l: afgrænses en mindre Festplads med Talerstol, reserverede Pladser osv.“

„Her skulde saa D.T.F.s Faneindvielse finde Sted (eller muligt denne *forinden* kunde have fundet Sted i Konservatoriet eller paa Raadhuset), en eller flere Sange synges, en eller to korte, fyndige Taler til Hartmanns Minde holdes – en enkelt Marche blæses el. l. og Bøgegrenene lægges i Hob foran Busten. Efter endt Højtidelighed skulde saa Tog og Faner spredes, Børnene vel tilbage til Raadhuset igen, og D.T.F.s Medlemmer med Fanen i Spidsen muligvis ind gennem Hjørneporten i Tivoli, hvis Direktion allerede paa Forhaand havde lovet at gøre denne første Aabningsaften til en særlig Hartmann-Fest. Endelig kunde Foreningen saa med en eller anden Restauratør derinde træffe Aftale om, at D.T.F.s medlemmer paa dette særlige Sted derinde havde Møde- og Samlingsplads og her kunde saa [arrangeres] lidt Fællesspisning eller i hvert Fald: Punschesold.“

Denne plan blev nu diskuteret i bestyrelsen, og den „syntes at vinde Tilslutning. Kun havde Prof. Malling Betæneligheder ... og var ikke sikker paa, om ikke alligevel St. Annæplads med Graven var bedre. Hele Festen var naturligere dér. Formanden og Sekretæren var for Vestre Boulevard-Planen.“ Til sidst besluttede man at nedsætte et større festudvalg, der skulle bestå af hele hovedbestyrelsen og formændene for de fem afdelingsbestyrelser samt delegerede fra hver af de foreninger og institutioner, der var involveret i arrangementet, og „Sekretæren bemyndigedes til at sammenkalde de nævnte Herrer til et Møde snarest.“ Derefter følger i protokollen et notat om, at det har vist

sig umuligt at samle festudvalget, og at sekretæren derfor har måttet forhandle „under Haanden“ med de enkelte Medlemmer.

Kjerulf har altså igen befundet sig i sin ønskeposition som den, der kunne samle trådene og have hånden på roret. Kjerulf var ingen fantast, men en praktisk mand, der førte sine fantasier ud i livet. Af avisreportager og af Kjerulfs eget referat i foreningens forhandlingsprotokol fremgår det, at Hartmann-festen i det store og hele kom til at forløbe efter det planlagte skema, og da vi nu har fulgt de spændte forventninger, skal vi heller ikke snydes for de virkelige begivenheder:

Ouverturen var fancoverrækkelsen: „Den tidligere nævnte „Damekomité“ havde udstedt Indbydelse til alle Foreningens Medlemmer, en Mængde Musikautoriteter, Gades og Hartmanns familie m. m. til at overvære den festlige overrækning af „D.T.F.“s nye Banner, som skulde finde Sted i det ny kgl. Danske Musikkonservatoriums Festsal (Vestre Boulevard 36) Søndagen den 14 Maj Kl. 1½ (Paaklædning: Formiddags-Dragt.) Det nævnte Klokkeslæt indfandt Gæsterne sig, modtagne i Vestibulen af festklædte Studenter-Marskalder, der uddelte „Sangteksterne“, og snart var Konservatoriets Sal fyldt af en tætpakket Skare Musikmennesker i forventningsfuld Stemning.

Til højre for tribunen sad Medlemmerne af D.T.F.s Hovedbestyrelse og Afdelingsbestyrelser, til venstre for den Damekomitéens 25 Medlemmer i lyse, festlige Dragter. Midt for – ved Siden af Talerstolen – stod Banneret, tilhyllet med et Klæde.

Med Hr Charles Kjerulf ved Flyglet afsang nu Forsamlingen med stærke og sikre Stemmer den første Sang: „Længe vor Bys, ja, vort Lands Musikanter ønsked blot at sidde i Fred og i Ro ...“¹⁸, hvorefter Formanden, kgl. Koncertmester Anton Svendsen bød velkommen og sagde nogle orienterende Ord om Foreningens Berettigelse, dens Maal og Midler. Han gav dernæst Ordet til Dr. Phil-Docent Angul Hammerich, der i varme og kraftige Ord talte for den danske Tonekunst og den Betydning det havde, at denne Kunst nu havde faaet sin egen Organisation og sit eget Samlings-Mærke. Paa et Vink af ham rejste Formanden for „Damekomitéen“, [ingen ringere end sekretærens hustru] Fru Suschen Kjerulf sig, og afslørede Banneret. Forsamlingen rejste sig alle som én og brød ud i jublende Hurraer i oprigtig Beundring over det smukke Syn. Banneret stod der med sin fine, pergament-farvede Silke-Dug, paa hvilken de to gamle, irrede Bronze-

¹⁸ De uddelte sangtekster (Småtryksafd., Det Kgl. Bibliotek) er usignede, men man tager næppe fejl ved at antage, at Charles Kjerulf er ophavmanden til dem.

Lurer var broderet under Foreningens Navn i store, gamle gotiske Bogstaver. Midtvejs saas nogle gamle, firkantede Noder paa et rødt Linje-System, derunder i runeskrift Begyndelseslinjen til en af de ældste danske Folke-Viser: „Drømte mig en Drøm i Nat.“ Forneden det danske Vaabens tre blaa Løver og røde Hjorte i et bronze-Skjold. Som Topfigur fandtes en mægtig G-Nøgle, som Side-Prydelser paa Tværstangen to F-Nøgler, alle med de 5 Linjer ved og udført i sort Kunstsmede-Arbejde. Jærnet, de forgyldte Snore og Kvaster og den japanrødt-lakerede Stang – alt dannede et udmærket Hele med Banneret og gjorde Maleren, Hr. Urban Gad, der havde leveret Tegningen og Kunstflid-Foreningens Damer, der havde syet Dugen, den største Ære.

Under Hurra-raabene havde Foreningens sidst indmeldte Medlem, den unge Cand. Phil., vordende Operasanger Johannes Fønns, (der var udset til Fanebærer og sad ved Siden af Banneret) løftet det højt i Vejret. Nu satte han det atter paa Plads i „Foden“ og sang med sin smukke, lyriske Bas Sangen Nr. 2: „Dig – skønneste Kunst blandt alle – „ (til Mel: „In diesen heiligen Hallen“), en Hyldest til selve Musiken.

Derpaa rejste Fru Suchen Kjerulf sig og overrakte paa „Damekomitéens“ Vegne Banneret til Foreningen med følgende Ord:

„Jeg beder den modtage det som en Tak for hvad Foreningen allerede *har* udrettet, som en Spore for den til at udrette endnu mere, som et Enhedsmærke for dansk Musik og danske Tonekunstnere.“

Formanden modtog Gaven i Foreningens Navn og bragte dens hjertelige Tak til Giverne, hvorefter Forsamlingen med Kraft afsang „Flag-sangen“:

„Vej stolt vort eget Banner for Tonekunstens Folk!“

Dermed var den i høj Grad stemningsfulde og kønne Fest forbi, ca. Kl 2½.“

Efter dette forspil begav deltagerne sig nu til Christiansborg Slots Ridebane, „fra hvilken Hyldesttoget skulde afgaa Kl. 3. Adgangene var spærret af Politi og man indlodes kun mod at løse et rødt Baand-Emblem, paatrykt „Hartmann-Toget“ à 10 Øre.

Inde paa Ridebanen tog de forskellige Foreninger Opstilling med deres Faner efterat de i „Buegangene“ havde forsynet sig med friske Bøgegrene af de to store Læs, som ved Direktør Frank L. Olsens Forsorg om Morgenen tidlig gennem „Forstvæsenet“ var blevet kørt ind til Byen fra Skoven.

Et stort, civilt Musikkorps under Ledelse af Musiker i Garden Chr. Aage Bruun, havde allerede taget Opstilling.

Præcis paa Slaget 3 satte Toget sig i Bevægelse“, hedder det i Kjerulfs

referat, men her kan han suppleres af tonekunstnerforeningsmedlemmet, kollegaen William Behrend, som reporterede fra dagen i *Politiken*: „Kl. 3 skulde Toget afmarschere. Men det kneb med at faa det i Orden. Fra alle Sider trængte Menneskesværmen ind paa Tonekunstnerne, som med løftede Bøgegrene og kogende Ansigter under de høje Hatte stod og ventede paa Tonerne fra Orkestrets Hartmanns-Marsch.

Men nu kløves Sværmen. „Tilbage“ lyder en kraftig Bas. Det er Tonekunstnerforeningens Sekretær, som myndigt trænger sig frem og skaffer Toget Plads¹⁹, hvorefter vi igen giver ordet til Kjerulf selv: „forrest Musikkorpset, umiddelbart derefter „Dansk Tonekunstner-Forening“ med det nye Banner og Bestyrelsen i Spidsen fulgt af over 300 Medlemmer, Damer og Herrer, blandt hvilke en Mængde af Musikens og Sangens Kapaciteter paa forskellige Omraader. Banneret bares af Hr. Johannes Fønss, de fire Styresnøre af Kapelmester Fr. Schnedler-Petersen, Violinisten Vilhelm Bartholdy, Klarinettisten Anders Brems og Koncertsangeren Vilhelm Michelsen. Derefter fulgte *Musikkonservatoriets Elever, Studentersangforeningen, Studenterforeningen, Studentersamfundet, Studenterhjemmet, alle de centraliserede københavnske Sangforeninger* og endnu et Par Sangforeninger, der havde anmodet om Lov til at deltage. De mange Foreningsbannere, en Mængde Dannebrogssflag og – navnlig – de mange lysegrønne Bøgegrene, som Deltagerne svang i Hænderne, gav Toget en ualmindelig livlig og festlig Karakter.

Til Tonerne af Gudernes Marche af „Thrymskviden“ gik det ned ad Ny Vestergade, over Vester-Voldgade, og drejede saa til højre om ad Vestre Boulevard ned mod Raadhuset. Paa Pladsen mellem dette og Brandstationen havde nemlig imidlertid „Skolesangstævnets“ Børn taget Opstilling i et Antal af flere tusind med Flag og Bøgegrene. Da det store Tog nærmede sig Brandstationen marcherede Børnene ud paa Boulevardens Kørebane langs Tivoli-Gittret med Front mod Langebro, – alt under Ledelse af Kaptejn Schiøler og Raadhusforvalter Nyrop. Saa saare Musiken stødte til Quéuen af „Børnetoget“ satte dette sig i Bevægelse, fulgt af Musiken og det store Tog, og i denne Orden gik det nu samlet ned mod Glyptotek-Pladsen, hvor den egenlige Festplads var indrettet – alt i den skønneste Orden.“

Her havde man dog haft en vanskelighed „at komme over“, meddeler *Politiken* i sin usignerede foromtale af fanetoget, som umiskendeligt er skrevet af Charles Kjerulf, nemlig, „at det for længst besluttede Hartmann-Monument“ endnu ikke var opstillet. „Resolut hen-

¹⁹ *Politiken* 15.5.1905.

vendte Foreningen sig da til den unge Billedhugger *Jens Lund*, der i Løbet af faa Dage i Bissens Atelier skabte en ypperlig Kopi af gamle Bissens Hartmann-Buste i mere end dobbelt naturlig Størrelse. En Gips-Afstøbning af denne paa en høj Herme-Sokkel, prydet med en Blomsterguirlande, vil Søndag Morgen tidlig blive rejst paa Plænen udfor det ny Musikkonservatorium ved Vestre Boulevard, hvor den egentlige Festplads bliver.²⁰

Kjerulf havde travlt fra morgenstunden, DTF havde også om morgenen nedlagt en laurbærkrans på Hartmanns grav på Garnisonskirkegården – ifølge protokollen, som fortsætter på den egentlige festplads: „I det højre Hjørne af Plænen var rejst en Talerstol. Desuden var Pladsen for Enden af Plænen afspærret i en stor Halvbue med Flag paa høje Stænger, indenfor hvilke var indrettet en Del reservede Siddepladser, til hvilke D.T.F. havde udstedt særlige Adgangskort.

I det mest straalende Solskins- og Foraars-Vejr drog nu det store Tog med Børnene i Spidsen ned mod Hartmanns Buste – det var som en nysudsprungen, vandrende Bøgeskov – hvor alle tog Opstilling efter en forud lagt Plan, med Børnene i Midten.

Til Ledsagelse af Orkestret sang man nu énstemmig den første af de uddelte Sange (af Ch. K) paa Melodi: „Du som har Sorg i Sinde“, hvorefter „D.T.F.“s Formand, Koncertmester Anton Svendsen besteg Talerstolen og i indtrængende Ord skildrede Hartmanns Betydning for Musikerne og deres Stolthed over ham. Saa sang „Studentersangforeningen“ og „De centraliserede“ (dirigeret fra Talerstolen af kgl. Kapelmusiker Guldbrandsen) firstemmigt „Snart er Natten svunden“, – efterfulgt af en anden (paa Studenternes Vegne) i Dagens Anledning skrevet Sang (af Axel Sørensen junior) paa Melodi „Slumrer sødt i Slesvigs Jord“, sunget af alle. Efter den tog Formanden for „Studentforeningen“, Skolebestyrer Wøldike, Ordet og talte for Hartmann som Studenternes Sanger og Ven. Paany lød Hurraraabene for den gamle Tone-skjalds Minde. Saa sang alle, voksne og Børn: „Flyv Fugl, flyv, over Furesøens Vove“. Det klang overvældende stemningsfuldt, ikke mindst fra de mange Barnemunde.

Dermed var den officielle Fest forbi. Den var inde paa de reservede Pladser blevet overværet bl. a. af Kultusminister Enevold Sørensen, Hartmanns familje og en Mængde musikalske, ældre Koryfæer.

Foreningen og Børnene drog nu hver til sit. *D.T.F.*s Medlemmer fulgte (ifølge Aftale) efter Banneret, som blev baaret ind i Tivoli ad

²⁰ *Politiken* 11.5.1905.

Hjørneindgangen ved Arenateatret og op i den saakaldte „Marstrands Pavillon“ bag dette, hvilken Pavillon denne Eftermiddag og Aften udelukkende var reserveret Foreningens Medlemmer som vort Lokale. Dette var i Forvejen af D'Hrr Urban Gad, Viggo Langer og Axel Kjerulf blevet omdannet til en hel Løvhytte. I det ene Hjørne plantedes Fanen mellem Gades og Hartmanns Buster.²¹ Hermed var „Toget“ opløst, men en Del af Medlemmerne slog sig strax ned paa Stedet for at spise og indtage Forfriskninger.

Adgang til Tivoli gav et lyseblaat „Baand-Emblem“ for D.T.F.s Medlemmer hele denne Dag, ogsaa saaledes, at man kunde gaa ind og ud paa det ad samtlige Ind- og Udgange.

Om Aftenen Kl. 9 straaede „Pavillon“ i Illumination og da begyndte her en tvangfri selskabelig Sammenkomst under samme Form som sædvanlig i Foreningen. Fortæringen ganske efter hver enkelts Behag.

Mange af Medlemmerne havde medtaget deres Damer, Foreningen gav Punsch og den hjærteligste Stemning herskede til langt ud paa Natten.“

Til Kjerulfs fremstilling kan vi blot tilføje, at der med hensyn til talerne må have været usikkerhed til det sidste. I foromtalen skrev Kjerulf, at „den anden Tale bliver vistnok holdt af Skoledirektør Sophus Bauditz“, men det blev altså skoleinspektør Uffe Wøldike. Om hovedtalen, som endte med at blive foreningens formand Anton Svendsen, siger Kjerulf, at „man havde ønsket Lange-Müller, men han er saa svag, at det næppe kan ske.“ Det sidste er værd at bemærke i betragtning af den rolle, som Lange-Müller kommer til at spille i det følgende.

Det rigtige Hartmann-monument var, som vi ved, forsinket, og sidst på året fik Hartmannfesten således et efterspil, hvori banneret også – som i forspillet – spillede en rolle, og som kaster et glimt ind bag den enige festfacade. Fredag den 29. December blev tonekunstnerforeningens bestyrelse hasteindkaldt til møde i biblioteket. Anton Svendsen, Gustav Helsted og sekretæren mødte, mens Vilhelm Rosenberg var bortrejst, og Otto Malling havde kirketjeneste.

„Grunden var“, refererer Kjerulf, „at der hurtigst muligt maatte tages Stilling til det Svar, som Formanden for Hartmann-Monumentets

²¹ I *Politikens* foromtale, 11.5.1905, hed det med Kjerulfs ord: „Naar den officielle Fest er forbi, drager „Dansk Tonekunstner-Forening“ med sit ny Banner ind ad Hjørne-Porten i Tivoli og op i „Marstrands Pavillon“ og besætter denne Fæstning, der er smukt dekoreret og Foreningens faste Borg.“

Komité, Hr. Statsraad Claus L. Smidt, Dagen i Forvejen havde givet D.T.F.s Sekretær pr Telefon: at man ikke kunde imødekomme D.T.F.s ønske om at møde med sit Banner ved Afsl rings-Festligheden i „Larsens Lokale“ paa samme vis som Studenter-Sangforeningen m de med sit Banner.“

Det kunne hverken banneret, Kjerulf eller tonekunstnerforeningen leve med, og sekretæren opl ste derfor „en af ham forfattet „Protest“, som han endnu i Dag foreslog omsendt til samtlige københavnske Blade, saa den kunde optages i disse samtidig med Referaterne af „Afsl rings-Højtideligheden“. Den lød saaledes:

„D.T.F., der med sine 600 Medlemmer er den eneste samlede Organisation af og Repræsentation for danske Musikere (Komponister, Instrumentister, Sangere, Lærere, m. m.) havde ønsket ved Festligheden idag i Anl. af Hartmann-Monumentets Afsløring, at lade sit Banner m de frem til Honn r. Dette  nske var saa meget mere naturligt, som man erfarede, at Studenter-Sangforeningen vilde m de med Fane. Komit formandens Svar paa en Henvendelse herom lød imidlertid paa, at kun Studenternes Banner kunde faa Adgang til Salen (hvor Festligheden holdtes), men at det stod Tonekunstnerne frit for at gøre Honn r med deres Banner ude paa Gaden (hvor ingen Festlighed skulde finde Sted.) Vi renoncerede da paa  ren, men har ment at skylde vore Medlemmer og Offentligheden denne Forklaring af vor Udeblivelse, ligesom vi hermed – uden nærmere Kommentar – nedlægger en bestemt og alvorlig Indsigelse mod det Mangel paa Hensyn, der ved denne Lejlighed er udvist mod den Kunst og den Stand, som Hartmann dog tilhørte fremfor nogen andre.“

Det vedtoges enstemmigt, at denne Protest skulde afsendes som anført, forsynet med Hovedbestyrelsens Medlemmers Underskrift.“

Nu skete der imidlertid noget ganske andet:

„Umiddelbart efter fik Sekretæren ringet Prof. Malling op i Telefonen, forklarede ham Sammenhængen, opl ste „Protesten“ og bad om hans Underskrift. Prof. Malling (der selv var Medlem af Monument-Komitéen)  nskede dog meget levende endnu et Forsøg overfor Monument-Komitéen, idet han mente, Etatsraad Smidt burde sættes i Kundskab om „Protesten“. Saa vilde han maaske opgive den afvisende Holdning. Sekretæren ringede da Etatsraaden op og redegjorde for ham om „Protesten“. Han bad om Sekretæren ikke vilde forhandle i Telefonen med et andet Medlem af Monument-Komitéen, Red. Robert Henriques, der netop var tilstede. Hr. Kjerulf opl ste da Protesten for Hr. Henriques i Telefonen, og forklarede, at den vilde blive

sendt til alle Blade, hvis Vægningen mod Banneret fastholdtes. Hr. Henriques udbad sig nogle Minutters Betænkning. Saa ringede han op paany og medelte, at *D.T.F.s* Banner godt kunde komme ind i Salen. Hvorefter Sekretariatets Kontordame Frk Voss med samt et Bybud og Banneret med „Fod“ øjeblikkelig afgik pr. Droske til „Larsens Lokale“. Da Festlighederne aabnedes dèr, faa Minutter efter, stod D.T. F.s Banner plantet til højre paa Tribunen, vis à vis „Studenteforeningens“, der var opstillet til venstre.“

Således sejrede DTFs banner, eller Kjerulf sejrede over Henriques. Med til historien hører nemlig, at Charles Kjerulf og Robert Henriques, der hver på sin måde begge var farverige problematiske musik-anmeldere, ikke var ukendte for hinanden, men at de i årevis ikke havde udvekslet et ord med hinanden. I sine erindringer giver Kjerulf sin version af historien: Henriques var blevet ansat som hans vikar på *Politiken*, men Henriques, der som person var elskværdigheden selv, „forvandlede saa saare han fik en Pen i Haanden. Da var det, som foer der i samme *nu* en Djævel i ham: han satte sig ned og skrev med sin lille, sammenbidte, gniddrede Skrift Papiret fuldt af Gift og Galde, ofte perfidt, næsten ondsindet, gørende Løjer, men ogsaa Fortræd til mange Sider“, og som ansvarlig for musikstoffet generede det Kjerulf.

Henriques var en ikke særlig fremragende cellist. En dag anmeldte Kjerulf kort og godt hans optræden med følgende sætning: „Hr. R. H. spillede to lette Smaastykker for Violoncel.“ Henriques indfaldt sig imidlertid i sætteriet om natten og fik foretaget en rettelse, der fjernede sætningens brod, og som kunne tage sig ud som en sætterfejl, således at der næste dag i avisen stod: „Hr. R. H. spillede to nete Smaastykker for Violoncel.“ Men Kjerulf fik mistanke og mødte selv op i sætteriet og blev bekræftet, og selvfølgelig satte han „Bladet paa den anden Ende og Sagen paa Spidsen“, og fik Henriques smidt ud. „Dermed var det diplomatiske Samkvem imellem os afbrudt. Vi havde intet mere med hinanden at gøre, hilste ikke mere paa hinanden, var gensidig som Luft.

Lige til hans Død sad vi ikke sjældent *vis-à-vis* ved samme Dobbelt-Skrivebord ude i Koncert-Palæets Kontor, begge anmeldende samme Koncert, ja, dyppende i selv samme Blækhushus – uden at vi eksisterede for hinanden. Skønt vi begge havde Sans for Humor, trak ingen af os paa Smilebaandet. Længere kan man ikke komme bort fra hinanden.“²²

²² Charles Kjerulf (note 16) s. 245-249.

Post festum

Næppe havde formanden Anton Svendsen i sin beretning på generalforsamlingen det efterfølgende år fremhævet „den Fest paa Hartmanns Hundredaarsdag, hvor Tonekunstnerforeningens smukke, nye Banner, skænket af Damer, gik i Spidsen“ og udtalt, at „ingensinde før havde danske Tonekunstnere saa smukt og saa eftertrykkeligt hævdet sig som Korporation“, før den indre strid begyndte. Foråret 1906 blev en lang række af generalforsamlinger og krisemøder i hovedbestyrelsen og fællesbestyrelsen for samtlige sektioner.

Læser man Kjerulfs referat i protokollen, tager stridens begyndelse på den ordinære generalforsamling 31.3 sig harmløs ud. I grunden skete der ikke andet, end at komponisten Alfred Tøfft til regnskabet „bemærkede, at han syntes, baade Udgifterne til „Møder og Sammenkomster“ og til „Repræsentation“ var uforholdsmæssig store“, og at Kjerulf naturligvis langt mere ordrigt tilbageviste denne opfattelse. Intet i referatet tyder på, at *Programmet* blev nævnt, end ikke at bestyrelsen oplyste forsamlingen om, at konsortiet havde ønsket at udskyde regnskabsaflæggelsen til næste sæson. Bestyrelsen blev genvalgt, men uheldigvis havde man af hensyn til organisterne, der ønskede deres egen afdeling i foreningen, vedtægtsændringer på dagsordenen, og da disses vedtagelse krævede en ekstraordinær generalforsamling indkaldt, fik den lille glød lejlighed til at flamme op.

Fra nu af er ingen ringere end Lange-Müller, som var for svag til at tale ved Hartmann-arrangementet, kritikernes hovedtalsmand. Med udgangspunkt i bestyrelsens oplysning på generalforsamlingen, om at man nu for alvor agter at gå i gang med dannelsen af understøttelsesfonden, stiller han i brev af 1.4, dagen efter den ordinære generalforsamling, forslag om besparelser på budgettet, som gør det „muligt for Foreningen selv at yde et klækkeligt Bidrag til Fondet, fremfor hovedsageligt at appellere til Andres Godgørenhed.“ Specielt foreslår han, „at Foreningen opgiver at holde eget Lokale; derved vil der, som det igaar fremlagte Regnskab udviser, kunne spares 6 à 800 Kr. aarligt, og Ophævelsen af „Læsestue og Bibliotek“ vil ikke efterlade noget Savn hos Foreningens Medlemmer, da efter de modtagne Oplysninger saa at sige Ingen benytter dem. ... En Institution af denne Art er i Virkeligheden ganske overflødig, eftersom man i det store kgl. Bibliotek har let Adgang til hele den rige, bestandigt à jour førte Musiklitteratur, som det besidder – og selv denne benyttes efter Bibliotekarernes Ud-

sagn kun ganske forsvindende af Musikerne.²³ Det fremgår senere af protokollen, at Lange-Müller den 5.4, to dage før den ny generalforsamling skulle finde sted, også mødte op på foreningens og Kjerulfs kontor for at orientere sig nærmere både om foreningens og *Programets* regnskaber.

På den ekstraordinære generalforsamling giver Lange-Müllers forslag anledning til debat, naturligvis igen med Kjerulf som den ivrigste deltager og som bestyrelsens talsmand. Han mener direkte, at Lange-Müller har misforstået formålet med foreningen, da det „rent historisk kunne bevises, at Hovedhensigten med at stifte D.T.F. ingenlunde havde været den at danne en Understøttelseskasse. ... Dens Opgave var at samle danske Tonekunstnere til værdig Repræsentation, til Hævdelse af deres Stands aandelige og materielle Interesser, til stadig Fastslaaen af, at Tonekunsten her hjemme paa enhver Maade skulde være fuldt ud ligeberettiget med de andre Kunstarter. Det var Hoved-Opgaven.“ Dernæst mente Kjerulf, at Lange-Müller havde misforstået talene, at der slet ikke ville kunne spares det beløb, som Lange-Müller forestillede sig, og „hvad nu selve Biblioteket og Læsestuen angik, da var det en Opgave, som stod i Lovene, og som Best. havde maattet løse. ... Det var ikke muligt at konstatere, *hvor* mange der benyttede Stuen, men han maatte protestere mod L.M.s Udtryk, at „saa at sige ingen“ benyttede den. Den er ved Siden af min Privat-Lejlighed og jeg ser saa godt som hver Dag nogen sidde der og læse“ – sagde Kjerulf, uden at nogen direkte svarede, at det netop bl. a. var sammenblandingen af foreningens lokaler og sekretærens privatbolig, man reagerede imod.

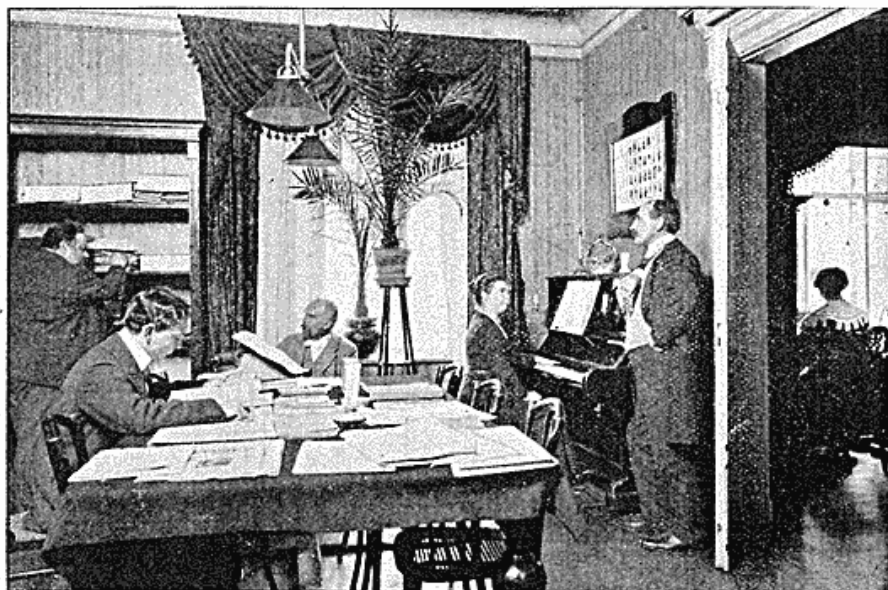
Lange-Müller var dog i sin næste udtalelse „betænkt paa at stille Forslaget „at ophæve Bibliotek og Læsestue“ i Stedet for som i Brevet anført „at ophøre med at holde eget Lokale“, men derved leverede han rigtignok samtidig Kjerulfs og bestyrelsens redningsplanke, idet Kjerulf nu kunne hævde, at dermed var Lange-Müllers forslag blevet til en lovændring, som „maatte behandles som saadan“, dvs. ikke kunne behandles på denne generalforsamling, og dirigenten, Angul Hammerich, som jo sad i biblioteksudvalget og havde aktier i dets opbygning, kunne kun støtte Kjerulf heri.

Selvom der formodentlig er et stykke vej fra Kjerulfs referat til virkeligheden, fremgår det tydeligt, at diskussionen nu gik i opløsning, som den gerne gør det, når man tilstrækkeligt længe har bevæget sig rundt om den varme grød, uden at kunne komme den nær. Pludselig

²³ Citeret efter Charles Kjerulfs afskrift i forhandlingsprotokollen, 7.4.1906.

„Dansk Tonekunstner-Forening's Sekretariat og Kontor

„Dansk Tonekunstner-Forening's Bibliotek og Læsestue.

DTFs og *Programmets* nyindrettede kontor og bibliotek i tilknytning til Charles Kjerulfs lejlighed. Ved skrivebordet Kjerulf og sekretæren. I biblioteket ses Kjerulf ved reolen til venstre. Læsende ved bordet sandsynligvis sønnen Axel, der fortsatte i faderens fodspor som musikanmelder ved *Politiken*.

meldte organist August Møller sig med et sagen uvedkommende spørgsmål: „Hvorfor var det formentlig store Overskud, som „Programmet“ vel maatte have givet, ikke opført paa Regnskabet?“ – og Kjerulf kaster sig ud i en længere tale om forholdet imellem foreningen og *Programmet*, en redegørelse, „som strængt taget kun var en Sag mellem Hovedbestyrelsen og det Konsortium, som ejede „Programmet“, hvilket Konsortium Taleren repræsenterede overfor Best.“, og først nu får de få fremmødte medlemmer historien om den udsatte regnskabs-aflæggelse, som skyldtes, „at der i dette Aar fra et Par Annonce-Agenter Side var forefaldet Misligheder af den Art, at man havde maattet henvende sig til Sagfører om Afvikling, ja, i det ene tilfælde sikkert endog maatte gaa til kriminel Tiltale for Falsk og Bedrag.“

Lange-Müller følger August Møllers tråd op med „et Angreb paa den „æstetiske Side af „Programmet“. Han fandt, at naar det ikke kunde give et meget klækkeligt Overskud, maatte Foreningen hellere helt ophøre med Forbindelsen med det. Hr. Kjerulf havde til ham sagt, at det først om nogle Aar kunde give højst 500 Kr. om Aaret i Overskud (Kjerulf protesterer, han havde sagt 500 à 1000 Kr.) og det fandt han var for lidt i Forhold til den Gêne, det medførte, og det Ubehag, Musikerne maatte føle, fordi der saaledes blev „tigget“ sammen til dem. Det koncertbesøgende Publikum var ogsaa meget imod den „Skat“, der saaledes paalagdes det, og Størrelsen af denne Skat stod ikke i rimeligt Forhold til Gevinsten.“

Nu meldte en organist Foss sig i koret, der angreb *Programmet*. „Han kaldte det „unfair“ af Hovedbest. at der stod „udgivet af D.T.F.“ paa „Programmet“, naar dette ikke ejedes af D.T.F.“ Men tættere på fik man heller ikke lov at komme, dirigenten greb ind, idet han stærkt påtalte ordet „unfair“ og „manede til at holde sig til Sagen, nemlig Lange-Müllers Forslag“, som formanden derefter straks forsøgte at afværge med et ændringsforslag, der gik ud på, at „Spørgsmaalet om Lokale og Læsestue opsættes til næste Aars ordinære Generalforsamling.“ Dette forslag faldt dog med 9 stemmer mod 7, og „da der ikke var mødt tilstrækkelig Medlemmer til at afstemme om Lange-Müllers forslag til Lovændring, maatte der altsaa sammenkaldes til en ny extraordinær Generalforsamling inden 14 Dage.“

Nu var der for alvor blevet behov for krisemøder før den næste generalforsamling, og nu talte man direkte om „oppositionen“, som man både bagatelliserede og forsøgte at tage brodden af. Lange-Müllers forslag kunne helt have været afvist, fordi det som lovændring skulle have været indsendt tre dage før generalforsamlingen, men

bestyrelsen havde villet være imødekommende, og det skulle ikke se ud, som om man frygtede forslaget, men formanden ville dog indlede generalforsamlingen med at gøre opmærksom på, at det forholdt sig således, og at dette ikke ville komme til at danne præcedens.

Heller ikke „oppositionen“ nøjedes med at afvente den ny ekstraordinære generalforsamling. Lange-Müller skrev fra Sophienberg den 12.4 et nyt brev til formanden, hvori han pointerede, at han stillede sit forslag om ophævelsen af punktet i lovene vedrørende oprettelse af bibliotek og læsestue, men dernæst tilføjede: „Tillige tillader jeg mig – da den af Bestyrelsen paa sidste Generalforsamling afbrudte Forhandling om „Programmet“ jo maa fortsættes og føres til et Resultat paa den nu forestaaende – paa egne og fleres Vegne at opfordre den ærede Bestyrelse til at fremlægge Oplysninger om denne Sag, navnlig om Udsigterne til en Indtægt fra dette Foretagende, baseret paa en Undersøgelse af „Programmet“s Indtægter og Udgifter i de forløbne 2 Aar, en Undersøgelse, som ifølge Protokollen jo tilkommer Foreningens Bestyrelse og Revisorer, men som beklageligvis endnu aldrig er bleven foretagen.“²⁴

Banen var kridtet op, og man kunne ikke længere undgå at nærme sig den varme grød. Otto Malling, som ikke havde været til stede på den sidste genralforsamling, men som var blevet sat ind i hændelsesforløbet af Kjerulf, der havde indledt bestyrelsesmødet med at læse sit referat i forhandlingsprotokollen op, foreslog, at man kom „Oppositionen“ i forkøbet, „nemlig ved at anmode „Programmet“ om fra næste Sæsons Begyndelse at ombytte Ordene paa Titelbladet „Udgivet af Dansk Tonekunstner-Forening til Fordel for dens Understøttelsesfond“ med Teksten: „Overskuddet tilfalder dansk Tonekunstnerforenings Understøttelsesfond“, samt at man kunde tage Ændringen af Teksten til Program-Tavlen i Palæets Forsal under Overvejelse.“ Her skilte de man åbenbart også med det gode formål, som koncertgængerne støttede, når de købte *Programmet*. „Hr. Kjerulf kunde som Repræsentant for „Programmet“-Konsortiet tiltræde begge Dele“, noterer sekretæren af samme navn.

Også på Otto Mallings forslag vedtages det „at bede „Programmet“ – trods det givne Løfte om Henstand med Regnskabsaflæggelse til de to Sæsoner var forbi, som opretholdtes – om muligt inden Generalforsamlingen paa fredag at forelægge Formanden og den ene af Revisorerne, Grosserer John Hornemann, en foreløbig Udsigt over den

²⁴ Citeret efter Kjerulfs afskrift i forhandlingsprotokollen, 14.4.1906.

første Sæsons Indtægter og Udgifter samt udestaaende og usikkre Fordringer, saa at man deraf kunde danne sig et Skøn om det eventuelle Overskuds Størrelse.“

„På givne Foranledning fastsloges det“ dernæst, „at Foreningens Generalforsamlinger *ikke* var offentlige og at der ikke til dem udsendes Indbydelse til Pressen.“ Det kan både være foranlediget af Kjerulf, for hvem sagen var ved at tage en drejning, der ikke tålte offentlighed, men det var jo også vendt imod ham, der ofte havde offentliggjort artikler i *Politiken* efter samme manuskript, som indførelserne i foreningens protokol. I hvert fald følte „Hr. Kjerulf som Repræsentant for „Programmet“-Konsortiet“ sig foranlediget til „at fastslaa, at ifølge den mellem Hovedbestyrelsen og Konsortiet i sin Tid truffene Overenskomst, havde Foreningen som saadan (og følgelig ogsaa Gfsamlingen) ingensomhelst Ret til at blande sig i „Programmet“s Administration eller Krav paa at blive gjort bekendt med Enkeltheder i denne. Regnskabet skulde fremlægges for de to delegerede fra Hoved-Bestyrelsen (Formanden og en Revisor) – intet derudover. Han ønskede dette udtrykkelig fastslaaet med den forestaaende Gfsamling for Øje. Denne kunde kræve en Meddelelse om Overskuddets Størrelse – intet derudover. Men selvfølgelig kunde Medlemmerne saa galt de vilde kritisere „Programmets“ ydre Forhold og selve *Forbindelsen* med „D.T.F.“ – „Hovedbestyrelsen gav Repræsentanten for „Programmet“-Konsortiet fuldt ud Ret heri“, slutter sekretærens (og repræsentantens) mødereferat.

Nu sammenkaldes fællesbestyrelsen, som udover hovedbestyrelsen består af sektionernes formænd, og også denne større forsamling tager „*énstemmigt* absolut Stilling imod Lange-Müllers Forslag“, og det indskræpes „ikke blot at samtlige Best. Medlemmer selvfølgelig personligt maatte møde, men ogsaa at disse hver i sin Kreds maatte gøre deres muligste for at formaa Meningsfæller til at møde.“ Desuden ville formanden „stærkt understrege, at Forhandlingerne paa Generalforsamlingen *udelukkende* maatte dreje sig om de paa Dagsordenen fastsatte Punkter og at Dirigenten strax og forud burde underrette Generalforsamlingen herom. Ellers blev man aldrig færdig, men risikerede endog at faa et nyt Led i denne Kæde af ekstraordinære Generalforsamlinger.“

Til sidst drøftede man, hvad bestyrelsen skulle stille op, hvis „Afstemningen gik Biblioteket og dermed den imod?“ Dertil svarede ingen ringere end sekretæren – og uden blusel indskrev han det dernæst i protokollen:

„Selv i dette Tilfælde skulde og maatte man ganske roligt lade alt

blive som hidtil, – det var man simpelt hen nødt til, eftersom „Lokalet“ ikke saadan paa en Studs kunde opsiges. *D.T.F.* var Lejer hos ham, Kjerulf, der havde lejet Kontorlokalerne og Biblioteket sammen med sin Privat-Lejlighed under ét af den paagældende Vært, og i hans Kontrakt med Ejeren fandtes den udtrykkelige Bestemmelse, at Lejemaalet *kun* kunde opsiges til en Oktober-flyttedag med et halvt Aars Varsel. – En Opsigelse til Oktober 1906 var altsaa nu ikke mulig – Lejligheden kunde først opsiges til Oktober 1907. ... Selv i Tilfælde af „Biblioteks“ Paragraffens Ophævelse maatte man altsaa tvunget af Forholdene lade alt blive ved det gamle indtil den næste ordinære Generalforsamling i Begyndelsen af 1907. Men paa denne kunde jo saa hele Fællesbestyrelsen stille Forslag om „Biblioteks“-Paragraffens Genindsættelse i Lovene og kunde jo saa eventuelt stille dette Forslags Vedtagelse som Betingelse for sin Villighed til Genvalg. Dette Forslag lod til at finde Tilslutning, men der afstemtes ikke om det.“

Den ny ekstraordinære generalforsamling oprandt 21.4.1906 i Odd Fellow Palæets mindre sal, og her faldt Lange-Müllers forslag med 34 stemmer imod 9. Forud for afstemningen gik en længere diskussion, hvori begge parter gentog deres standpunkter, og hvoraf det fremgår, at Kjerulf og bestyrelsen havde mobiliseret flere af bibliotekets brugere til at tale dets sag. Lange-Müller bemærkede bl. a., at der vel ikke er mere end 20-30 af medlemmerne, der bryder sig om at læse i tidsskrifterne, og det svarer jo nogenlunde til det stemmetal, bestyrelsen kunne mønstre.

Denne gang stod diskussionen af „Programmet“ direkte på dagsordenen. Formanden indledte med at meddele, at man havde bedt konsortiet om fra næste sæson at ændre undertitlen på bladet, så det ikke mere hed, at det blev udgivet af *D.T.F.*, og at man også havde under overvejelse at ændre teksten på den tidligere nævnte tavle i Odd Fellow Palæets vestibule. Den foreløbige regnskabsoversigt, som man havde bedt om hos konsortiet, viste, at der for det første år sandsynligvis ville blive „100 à 200 Kr. til Understøttelsesfonden.“

Som næste taler i rækken var på forhånd indtegnet Charles Kjerulf, der som venteligt holdt en lang forsvarstale for *Programmet*, herunder gennemgik dets historie tilbage til dets opståen i Journalistforeningen, og frivilligt, da han jo slet ikke var forpligtet til det, gav lidt flere – ukontrollable – regnskabsdetaljer. Først og fremmest mente Kjerulf, at når „nogle Medl. synes at have Tilbøjelighed til at betragte dette, at *D.T.F.* har givet Navn dertil som en uhyre Begunstigelse, – noget som en værdifuld Sporvogns-Koncession el. l. – saa stiller de det hele paa

Hovedet. Det er ikke Foreningen, der er Giveren, Konsortiet, der er Modtageren – det er ganske omvendt.“ Og han fremhævede, at „Programmet“s Bogholderske Frk. Voss, i samme Betaling, som hun faar af „Programmet“ besørger alt Kontorarbejde for D.T.F. uden nogetsomhelst Vederlag fra Foreningens Side – et *Plus* ved Forbindelsen med „Programmet“, som jeg ogsaa synes *D.T.F.* bør skønne paa. ... Jeg kan ikke se rettere, end at de, der allerede nu ønsker Forandring med „Programmet“, gør ganske som Biblioteksmodstanderne – trækker Pinden op af Jorden efter en Times Forløb og smider den væk, fordi der ikke er *meget* store Rødder paa den!“

Endelig fik „oppositionen“ ordet. Kjerulf havde talt for døde øren. „Organist *Jul. Foss* vilde ikke bruge saa mange Ord, som Hr. Kjerulf“, hedder det troværdigt i Kjerulfs referat, „men blot stille følgende Forslag, som han oplæste:

„Idet Generalforsamlingen udtaler sin Misbilligelse over den Maa-de, hvorpaa „Programmet“ hidtil har været ledet, i Særdeleshed over, at Foreningen endnu ikke har Udsigt til nogen Indtægt deraf, skal Generalforsamlingen opfordre Hovedbestyrelsen til enten selv at overtage Ledelsen af „Programmet“, saavel den redaktionelle som den finansielle, *eller* i Formening om, at dette ikke kan lade sig gøre da fra og med Udgangen af indeværende Sæson at afbryde enhver Forbindelse med det Konsortium, der ejer „Programmet“ og foranledige Betegnelsen: „Udgivet af Dansk Tonekunstner-Forening“ fjærnet fra „Programmet“s Hoved fra samme Tid, *Samt* at der til Medlemmerne sendes en Meddelelse om, at dette er sket, og at gøre Offentligheden bekendt med, at „Programmet“ ikke længere udgives til Fordel for Dansk Tonekunstner-Forenings Understøttelsesfond.“

Forslaget blev afvist af dirigenten, da det ikke var indsendt mindst tre dage før generalforsamlingen. Det fik Lange-Müller til at tage ordet: Han „noterer det som et Resultat af Indkaldelsen til den extraordinære Gfsling, at Best. nu havde gjort Skridt til at faa Usandheden: „Udgivet af D.T.F.“ slettet af „Programmet“, saa det ikke længere sejlede under falsk Flag. Han fandt ikke Hovedbest.s Stilling til „Programmet“ fair, men man havde vel i sin Tid været uklar paa Tingen, som Gfsamlingen i sin Tid vel ogsaa havde været det, da den vedtog Forbindelsen med „Programmet“. Ti-Øre Betalingen for „Programmet“ er en Skat, som Publikum meget ugærne betaler, og som bør hæves, naar det som nu viser sig, at den ikke gaar til Tonekunstnerne, men Resultatet blot er det, at man ved Koncerter faar Annoncer stuk-

ket i Næsen. Han forstod ikke, at Dirigenten ikke kunne tage mod Hr Foss' Forslag.

Dirigenten: Jeg kan det ikke. Lovene er nu én Gang saadan – dem kan jeg ikke forandre.

Lange-Müller: Det er jo russiske Tilstande!“

Kjerulf tog igen ordet for at „tilbagevise Hr. L. M.s Beskyldning mod Hovedbestyrelsen for „Usandhed“ eller „falsk Flag“ o. l.“. Undertitlen på *Programmet* var jo blot i sin form direkte overtaget fra Journalistforeningens tid.

„*Lange-Müller:* Jeg „sigter“ ikke Bestyrelsen – men saa er det bare „Journalistforeningen“, der først har begaaet den Buk. Kan vi virkelig ikke faa Afstemning?“

Dirigenten spurgte nu imødekommende om bestyrelsen ønskede „en privat Tilkendegivelse af Meningen“. Det ønskede bestyrelsen ikke, en sådan ville ikke have nogen vægt, „der er jo næppe nok en 25 Mennesker tilbage“ (en snes stykker må altså have forladt generalforsamlingen siden den første afstemning) og „enhver af de tilstedeværende staar det jo frit for at staa op og sige sin Mening!“

Da ingen meldte sig, sluttede dirigenten forårets tredje generalforsamling i DTF. Formelt endte den med sejr til Kjerulfs og bestyrelsens ønske om status quo. Lange-Müller meldte sig ud af foreningen, men forinden skrev han allerede dagen efter generalforsamlingen et privat brev til Kjerulf, som denne bragte frem på det efterfølgende bestyrelsesmøde 21.5:

„Til Tonekunstnerforeningens Sekretær.

Hr. Ch. Kjerulf.

Jeg vilde igaar i saa mange Menneskers Nærværelse ikke bringe Dem personlig i Forlegenhed, men jeg vil herved privat meddele Dem, at jeg er højst forbauset over den Uoverensstemmelse, der er imellem de Oplysninger om „Programmet“s Indtægter, som De igaar fremsatte, og dem, som Deres Bogholderske ved vort Møde i Deres Kontor d. 5'ds. paa Foranledning af Dem selv fremkom med. De sagde igaar, at Indtægten af Programsalget havde været 5000 Kr. og Noget, Udgiften dertil 5000 og lidt Mindre – Deres Bogholderske oplyste, som De vil erindre, at „Programmet“ koster Udgiverne 2 Øre pr. Stk. + 1 Øre til Forhandlerne; dette bliver en Indtægt af 7 Øre pr. Program, altsaa ved Salget af de 50.000 Programmer, som de opgivne 5000 Kr. repræsenterer, en Indtægt af 3500 Kr. Fremdeles sagde De igaar, at Trykningen af den Side i Concertgivernes Program, som „Programmet“ betaler,

omtrent slutte Indtægten af Programsalget – Deres Bogholderske oplyste, at denne Udgiftspost er 5, højst 7 Kr. hver Gang.

Jeg vilde igaar have foreslaaet Generalforsamlingen at anmode Bestyrelsen om at nedsætte et Udvalg, bestaaende af to af Bestyrelsen, to af Foreningens ordinære Medlemmer samt en Sagfører til at undersøge Forholdet til „Programmet“ og Chancerne for et tilfredsstillende Overskud i Fremtiden; men dette blev jo umuliggjort ved Bestyrelsens forbløffende – næppe ved nogen anden Forenings Generalforsamling taalte – Arrogance, ikke at ville modtage nogensomhelst Resolution eller Tilkendegivelse fra Forsamlingen.

Ærbødigst

P. E. Lange-Müller.“

Formanden havde modtaget „et ganske ligelydende Brev fra Hr Lange-Müller, hvorpaa han naturligvis havde svaret ganske kort og høfligt afvisende.“ Kjerulf svarede længere afvisende, og over for bestyrelsen sluttede han med „at kalde den Slags Angreb perfide, hvad Program-Konsortiet ikke i nogen Maade havde fortjent eller forskyldt.“

Det er ikke muligt i dag at gå *Programmets* regnskaber nøjere efter i sømmene. Vi må nøjes med den mistanke, som Lange-Müller formulerede. *Programmet* kan næppe have været en underskudsforretning, når det blev ved at udkomme også uden tilknytningen til DTF til og med sæsonen 1909-10. Der skulle altså gå fire år, før det lykkedes at få standset foretagendet, og foreløbig havde DTF en bestyrelse, der var fanget af de naive arrangementer, den selv havde begivet sig ind i, så fanget, at den endog forsøgte at afværge det, da konsortiet på sin måde læste skriften på væggen og tog det næste skridt.

Konsortiet

Konsortiet nøjedes ikke med at imødekomme anmodningen om at ændre bladets undertitel, personerne bag det trådte nu for første gang frem i et brev og tilbød som den krænkede part at gå langt videre, idet man antydede, at anmodningen kunne være „dikteret af Ønsket om at tage Afstand fra os“, og fortsatte: „Da vi yderligere har erfaret, at der muligt blandt nogle Medlemmer skulde være nogen Misstemning mod „Programmet“ (*hvor stor eller hvor omfattende er vi ganske ude af Stand til at bedømme*) og da vi i allerførste Række er besjælet af Ønsket om i enhver Henseende at tilfredsstille Foreningen (og da navnlig mindst af alt vil have endog blot Skindet af at paatvinge os

Foreningen) tillader vi os herved at forespørge den ærede Bestyrelse, om den mulig skulde nære noget Ønske om at ophæve Forbindelsen med os. I saa Fald erklærer vi os nemlig paa vor Side strax villige til at løse ethvert Baand med denne Sæsons Udgang. Men da vi har bindende Annonce-Forpligtelser langt ind i næste Sæson, har forudbetalt Provision for disse og endvidere er bundet med Husleje indtil Oktober 1907 m. m., er vi forretningsmæssigt tvunget til at fortsætte „Programmet“ (selv uden D.T.F.s Navn) i det mindste næste Sæson ud. Ellers paafører vi os et ganske meningsløst Tab. Af disse Grunde maatte vi da stille som absolut Betingelse for en Skilsmisse allerede nu mellem Foreningen og „Programmet“, at Foreningen ikke paa anden Vis publicerede denne end ved at Foreningens Navn simpelt hen gik ud af „Programmet“s Titel-Tekst til næste Sæson og at Medlemmerne paa den første ordinære Generalforsamling fik Meddelelse om forbindelsens Ophør.

Vi meddeler samtidig, at Hr. Ch. Kjerulf fra og med næste Sæson efter egen Anmodning fratræder som „Programmet“s Redaktør, væsentlig fordi han ønsker at stille Foreningens Bestyrelse saa frit som muligt overfor vort Foretagende. ...

Deres meget ærbødige

for „Programmet“s Konsortium

Carl Jul. Olsen Herm. N. Petersen

København den 25de April 1906.“

Skønt Kjerulf på generalforsamlingen sagde, at han intet havde med det forretningsmæssige ved programforetagendet at gøre, han „redigerede det kun“, er det vanskeligt at forestille sig, at Kjerulf ikke skulle have fungeret som en lige så dominerende sekretær for konsortiet som for DTF, og at konsortiets brev ikke er blevet til med hans pen, og altså ikke kun skrevet af med den i DTFs protokol. I hvert fald fortsatte han på bestyrelsesmødet formandens oplæsning af brevet med at udtale sig på konsortiets vegne:

„Den meddelte Skrivelse er“, sagde han, „selvfølgelig et Udtryk for den Forbauselse og Forstemthed, for ikke at sige Indignation som Program-Konsortiet har været et Bytte for i Anledning af de paa de ekstraordinære Generalfslinger faldne Udtalelser fra nogle Medlemmer. Vel havde Konsortiet ikke ventet sig nogen Tak for den Risiko, det i Foreningens Interesse paatog sig, men almindelig Høflighed og Hensyntagen havde det vel nok med god Grund kunnet vente sig. Forenin-

gens Formand havde ladet falde nogle Ord til Taleren, om det heldige i, at Hovedbestyrelsen under de nuværende Omstændigheder kunde blive gjort bekendt med, *hvem* det nævnte Konsortium – der jo ellers var optraadt anonymt – i Virkeligheden bestod af. Som det allerede fremgik af Brevets Underskrifter, havde Konsortiumet ikke noget herimod. Kun maatte Taleren lægge Hovedbest.s Medlemmer paa Sinde, at det kun var til Oplysning for *dem* Navnene nu fremkom, da de paagældende – (mindst af alt nu) – ikke ønskede disse Navne kastede i Grams paa eventuelle Generalforsamlinger. Naar man i sin Tid havde ønsket at bevare Anonymiteten, var det simpelt hen, fordi man ikke vilde skubbes frem i Forgrunden paa et Omraade, som de paagældende kun af Interesse for Foreningen, Sagen og Hr Kjerulf havde indladt sig paa.

Konsortiet havde oprindeligt bestaaet af d'Hrr. Direktør for „Politiken“ *Johs. Hansen-Ott*, – Grosserer *Carl Jul. Olsen* – Pianofabrikant *Herm. N. Petersen* og Foreningens Sekretær, *Charles Kjerulf*. Man skulde synes, at disse Navne maatte være gode og betryggende nok. Hansen-Ott (der desværre nylig og pludselig var afgaaet ved Døden) var ubetinget anset som vor første Kapacitet paa Blad-Startningens og Annonce-Væsnets Omraade. Nogen dygtigere og mere indsigtfuld Fagmand, og specielt paa dette Felt regnskabskyndig, var det „Programmet“ umuligt at møde med. Hans Død var et stort Tab, ogsaa for „Programmet“. – Grosserer Olsen var en meget anset og velhavende Købmand i stor Stil, hvem sikkert ingen vilde mistænke for Egennytte overfor „Programmet“, ligesaa lidt Hr. Herm. N. Petersen, hvis Stilling ikke mindst markeredes derved, at han fra første Færd havde været og endnu var D.T.F.s største Extrakontingent-Betalende. Ogsaa Sekretærens Deltagelse i Konsortiet burde vel betyde nogen Garanti overfor den Forening, han selv i det væsentligste havde været Stifter af.“

Såvidt hovedpersonen med de mange kasketter, – lotterikollektørens søn fra Grønnegade, som allerede i sin skoletid havde en udviklet sans til at finde økonomiske bagmænd for givtige arrangementer:

„Sammen med et Par af vore Velhavere havde jeg startet et Aktieselskab, der skulde forsyne Klassen med Papir, Penne, Blyanter, Viskelæder osv. alle gængse Skolefornödenheder, saa man sparedes for Ulejligheden ved at huske paa selv at medtage alt det Juks, og Ubehageligheden ved at have glemt det.

Selskabets Indhavere forsynede sig med et større Lager af alle Fornødenheder, tydeligt mærkede som dets Ejendom. Saa kunde enhver i Klassen for en billig Pris købe en Række Kuponer, som en Art Fri-

mærker, der enkeltvis, eller flere (efter en bestemt Takst) gav Ret til at laane det fornødne af Beholdningen for en Skoledag.

Idéen slog vældigt an. Bestyrelsen havde alle Remedierne i en mægtig Lærreds-Pose, som min Søster havde syet. Den gav hele Foretagendet Navn af „Posen“. Man var Medlemmer af „Posen“. Forretningen gik strygende. Men pludselig en Dag slog Lynet ned. Vort snedige „Assurance“-Foretagende blev røbet for højere Vedkommende og øjeblikkeligt forbudt – af pædagogiske Grunde.“

Lynet var imidlertid endnu ikke slået ned i den voksne Kjerulfs større arrangement. Som repræsentant for velhaverkonsortiet sluttede Kjerulf sin tale til de fire andre bestyrelsesmedlemmer i DTF med „at henstille til Hoved-Bestyrelsen, at den i sit Svar til Konsortiet ydede dette fornøden Oprejsning, men for øvrigt vilde han – naturligt nok – hverken deltage yderligere i Diskussionen eller Afstemningen om denne Sag.“

Man ville gerne have været en flue på væggen i tonekunstnerforeningens bibliotek på denne forårsdag i 1906. Ifølge Kjerulfs referat „sluttede Prof. Malling sig ganske til Hr. Kjerulfs Syn paa Sagen, og de andre Bestyrelses-Medlemmer samstemmede med Prof. Malling.“ Derefter oplæste formanden et forslag til svar til konsortiet, „som han og Prof. Malling i Forening havde udarbejdet“, og som Kjerulf altså ikke havde del i, men som han må have lyttet til og afskrevet med tilfredshed:

„Kbhvn. 22 Maj 1906

Til „Programmet“s Konsortium!

Som Svar paa Deres ærede Skrivelse af 25' f. M. skulle vi først bemærke, at naar Best. for *D.T.F.* paa dennes Generalforsamling har udtalt Ønsket om, at Bemærkningen paa „Programmet“s Titelblad: „Udgivet af D.T.F.“ fremtidig maa bortfalde, saa er det ingeniunde for paa nogen maade at tage Afstand fra d'Hrr. Udgivere af „Programmet“, hvis uegennyttige Hensigter ligeoverfor Foreningen vi tværtimod fuldt ud paaskønne, men fordi „Programmet“ jo faktisk *ikke* udgives af D.T.F. og vi derfor ikke ville give en eventuel Opposition nogensomhelst *berettiget* Grund til Klage.

Dernæst finder vi, at Bestyrelsen ikke strax bør vige fra en Sag, der mulig kan blive af Betydning for Foreningens Understøttelsesfond, fordi der viser sig en mindre, ret spredt og ret uberettiget Opposition blandt Medlemmerne.

PROGRAMMET

UDGIVET
AF
DANSK
TONEKUNSTNER-FORENING
TIL FORDEL FOR DENS
UNDERSTØTTELSSESFOND

PROGRAMMET

udgaar i Serier paa omkring 10 Kon-
certer og Forestillinger i gennem-
snitlig 4000 Exemplarer. Der kan
i Aarets Løb paaregnes mindst 200
Koncerter med et Antal af 80000
Exemplarer, der alle kommer de
koncert-og teaterbesøgende i
Hænde. Det siger sig da selv, at Pro-
grammet er ganske fortrinligt egnet
til Annoncering

Programmets-Redaktions-og Expeditionskontorer
10 - 4 - VESTRE BOULEVARD 38 · TELEF: 8782

Sæson 1904—05.

Serie VII.²

En forside til Kjerulfs problematiske programblad.

Den eneste Indvending, som Bestyrelsen kunde erkjende en vis Berettigelse i, var, hvis Publikum og Koncertgiverne fra et *æstetisk* Synspunkt muligvis kunde finde „Programmet“s blanding af det egentlige Koncertprogram med Annoncer etc. mindre tiltalende.

Denne Anke er jo imidlertid kun ganske forbigaaende berørt og synes i ethvert Fald ikke at være Hovedgrunden til Oppositionens Holdning. Vi finder derfor, at der for Øjeblikket ikke er tilstrækkelig Grund til at afbryde D.T.F.s Forhold til denne Sag, men vi ville paa-skønne, om der, saaledes som nævnt, fra næste Saison paa Titelbladet kun maa staa: „Overskuddet tilfalder D.T.F.“

Vi benytter lejligheden til at udtale vor Paaskønnelse af Udgivernes smukke Hensigter ligeoverfor Foreningen.“

Hovedbestyrelsen vedtog derefter enstemmigt at afsende dette svar, „idet dog Hr. Kjerulf undlod at stemme.“ – Man ser Kjerulf tavs og med udtrykssløst ansigt for sig!

Alt er nu i grunden forandret i bestyrelsen. Til Kjerulf taler man først og fremmest som til repræsentanten for konsortiet, og for første gang antyder referatet en alvorlig uenighed imellem formanden og de øvrige bestyrelsesmedlemmer. Formanden understreger over for Kjerulf, at foreningen til vinter må være frit stillet over for *Programmet*, således at man „i paakommende Fald“ kan opsigte forbindelsen efter forårssæsonen. Han betoner dog, at han siger dette, „for at han kunde have sin Ryg fri overfor Generalforsamlingen.“ Kjerulf svarer, at i så fald må en opsigelse finde sted inden nytår for at gælde for den følgende Sæson, „idet „Programmet“ paa det Tidspunkt allerede bandt sig for kommende Sæson paa forskællig Maade.“

„Hovedbestyrelsen billiger dette“, noterer Kjerulf, „men Formanden mente da, at man ... burde sammenkalde Medlemmerne til en ekstraordinær Gfsamling til Afgørelse af Forbindelsen mellem D.T.F. og „Programmet“, saa at man i paakommende Tilfælde rettidig kunde opsigte Forbindelsen „inden Nytaar.“

Professor Malling kunde absolut ikke tiltræde dette Forslag og denne Betragtning. Det var at give Køb overfor den kun af et Par medlemmer rejste Opposition, og det var at forlade det Standpunkt, man hidindtil havde indtaget i „Program“-Sagen, og som man absolut urokkelig burde indtage: at det var en administrativ Foranstaltning af Hovedbest. – en truffen Ordning mellem Hovedbest. og Konsortiet – som Gfsamlingen kunde kritisere og være raadgivende overfor – men ubetinget ikke „afgøre.“ Der var slet ingen Anledning til, at Hovedbe-

styrelsen paa dette Tidspunkt tog nogetsomhelst Initiativ i denne Sag. Hovedbestyrelsen burde ganske rolig afvente den ordinære Gfsling og dér aflægge sin Beretning – ogsaa i „Program“sagen. Vilde saa de andre tage Affære, saa værsgod. Eller vilde de have Spørgsmaalet drøftet *inden* den ordinære Gfsling, saa maatte ogsaa Oppositionen her selv tage Initiativet og sammenkalde til en ekstraordinær Gfsling, hvis den var stor nok til det.

De øvrige bestyrelsesmedlemmer (Hr Kjerulf deltog ikke i Diskussionen og tilkendegivelsen af Mening) sluttede sig hertil og Formanden endte med ogsaa at godkende Prof. Mallings Betragtning, hvormed det altsaa vilde have sit forblivende: Hovedbestyrelsen skulde intet foretage sig i „Program“-Sagen før den ordinære Gfsling i Febr. Marts næste Aar, hvis ingen ny, ydre Foranledning dertil indtraf.

Derimod foreslog Prof. Malling, at man burde lade Medlemmerne tilflyde en kort Meddelelse ... om „Programmet“-Sagen (bl. a. Tilbudet fra Konsortiet om Forbindelsens Ophævelse og – sammentrængt – Hovedbest.s Svar herpaa.)“

Derefter gik man over til næste punkt på dagsordenen, oprettelsen af den understøttelsesfond, som i en vis forstand var årsagen til hele programhalløjjet, men man vedtog hurtigt at udskyde sagen til vinter-sæsonen. Måske tænkte man hver især, men har næppe udtalt det, at det hastede ikke, så længe „Programmet“ ikke kastede noget af sig. Med mødets clou, som et apropos til disse tanker, slutter dette problemfyldte møde efter generalforsamlingssejren over oppositionen med, at sekretæren atter sætter damp på (genbrugs)kedlen:

„Kjerulf meddelte en Idé, han havde faaet, som sandsynligvis kunne indbringe Understøttelsesfonden en klækkelig Sum. Den gik ud paa til Vinter at arrangere en Række Tableauer med Sang og Musik og Dans (i Lighed med „Journalistforeningen“s store Sukces i sin Tid: „Aarhundredets Viser“), der skulde forestille de forskellige danske Landsdele med deres forskellige National-Drægter (der nu ved Folke-toget paa Børnehjælps-Dagen havde vakt saa megen Opsigt og som man ad den Vej nok kunde faa Adgang til) samtidig med at der blev sunget gamle, danske Folkesange (ikke „Kæmpeviser“) for Soli og Kor fra de forskellige Steder (udført af Foreningens egne Medlemmer) og endelig danset herhenhørende Folkedanse (eventuelt ved medlemmer af det kgl. Teaters Ballet eller Folkedanse-Foreningen.) Det skulde saa være Meningen at samle nogle Garanter til Afholdelse af Udgifterne, saa at D.T.F. ingen Risiko løb, mens derimod Understøttelsesfonden skulde nyde godt af Overskuddet.

Idéen faldt i særdeles god Jord hos Hovedbestyrelsens Medlemmer. Navnlig Hr Rosenberg var ivrig i sin Tilslutning. (Formanden maatte dog paa dette Tidspunkt forlade Mødet.) Hr. Kjerulf bemyndigedes til foreløbig at arbejde for Idéens realisation.“

Faneflugt

Efter „sejrsrådet“ gik der 11 måneder, før der igen blev holdt bestyrelsesmøde i DTF. To gange i løbet af juni „paraderede Foreningens Banner“, først ved kammersanger Niels Juel Simonsens begravelse den 1. og dernæst ved C. F. E. Hornemans begravelse den 13. Herefter viser protokollen blot at der blev afholdt en selskabelig sammenkomst i løbet af efteråret, og at der i slutningen af december blev indbudt til en koncert med en russisk pianist. Udateret har Kjerulf umiddelbart herefter skrevet i protokollen: „Da det har vist sig meget vanskeligt at faa Hovedbestyrelsens Medlemmer samlet til Møde, har disse pr. Telefon og Breve maattet konferere om de foreliggende Sager.“ Der må være foregået en del bag kulisserne, og man får den mistanke, at man ikke har kunnet finde andre måder at tackle Kjerulf på end at undgå ham.

Et brev fra Anton Svendsen til Charles Kjerulf fra 3.1.1907 viser lammelsen i bestyrelsen, og i hvor høj grad man er indstillet på at bevare diplomatiet:

„Det kan jo ikke nytte at nægte det, men i den senere Tid har jeg fra flere Sider faaet det Spørgsmaal: hvad bliver det egentlig til med tonekunstnerforeningen? *hvad* udretter den? Og det værste er, at disse utaalmodige Spørgere ikke har helt Uret. Saadan egentlig „blændende“ er vor Virksomhed jo ikke. Desværre har baade De og jeg – de andre 3 Bestyrelsesmedlemmer lader jo absolut *aldrig* høre fra sig – altfor mange Jern i Ilden, og jeg indrømmer at det er særligt uheldigt for Formandens Vedkommende. Hvis De derfor kunde komme i Tanker om et andet Formandsemne, der paa en mere *virksom* Maade kunde støtte Dem i Deres Bestræbelser for at faa noget Godt og dygtigt ud af Deres eget Barn, saa vil jeg hellere end gjerne træde tilbage. ... Som sagt: en af Dagene gjør jeg et Forsøg paa at træffe Dem og hvis De da har Tid, kunde vi jo tale et Kvarterstid om Sagerne“²⁵, slutter Anton Svendsen brevet, hvori han også meddeler, at han har modtaget udmeldelser fra et par markante personer.

²⁵ Charles Kjerulfs efterladte papirer, Håndskriftsafd., Det Kgl. Bibliotek.

Ifølge lovene skulle der holdes ordinær generalforsamling i februar eller marts måned, men ikke engang det har man kunnet overholde, først søndag den 14. april 1907 lykkes det at samle alle fem medlemmer af hovedbestyrelsen i foreningens bibliotek. Det er ikke Kjerulf, der har holdt de andre hen, i hvert fald skriver han i et brev til formanden Anton Svendsen den 4. april: „Ifølge Deres besked i Telefonen venter vi altsaa med Generalforsamlingens Ansættelse, til vi har holdt Bestyrelsesmøde, hvis Tid De venligst har lovet at telefonere til mig.“ Og brevet fortsætter, som om tegn i sol og måne omsider er blevet så tydelige, at selv Kjerulf kan læse dem: „Allerede nu mener jeg dog at burde meddele Dem, at jeg af flere Grunde (som jeg nærmere skal fremsætte paa Bestyrelsesmødet) er fast bestemt paa ikke at modtage Genvalg som Bestyrelses-Medlem til næste Aar, og at jeg samtidig hermed ser mig nødsaget til at opsiges „D.T.F.“ de Lokaler, som den har lejet af mig, ved Vestre Boulevard 38, til førstkommende Oktober Flyttedag.“

Dermed havde Kjerulf sat bestyrelsens fortsættelse på dagsordenen. Det første punkt, som i det skjulte stod bag alle de andre, var dog – naturligvis – *Programmet*. Endelig den 27.3 havde formanden fra *Programmet*s forretningsfører Poul Meyer modtaget „til behageligt Gennemsyn Extrakt af „Programmet“s Regnskab for Aarene 1904/05 og 05/06“. Heraf fremgik det, at overskuddet det første år var endt med at blive 14 kr. og 56 øre, og at man for det andet år havde et underskud på 38 kr. og 2 øre. „Efter at Prof. Malling havde præciseret, at Bestyrelsen jo ikke havde andet at gøre“, tog bestyrelsen dette til efterretning.

Dernæst tilføjede formanden til Kjerulfs opsigelsesbrev, „at ogsaa han var bestemt paa, ikke at modtage Genvalg, da hans Tid var for optaget“, og han kunne i sammenhæng hermed oplæse et brev fra Otto Malling dateret allerede 21.3, hvori denne med samme begrundelse ønskede at udtræde af bestyrelsen. Under disse omstændigheder ønskede „d'Hrr Helsted og Rosenberg“ naturligvis heller ikke genvalg, og „det vedtoges altsaa, at den samlede Hovedbestyrelse *in pleno* ikke ønsker Genvalg til næste Aar.“

Kjerulf ønskede som bebudet i brevet nu at motivere sin fratræden: „Han havde to grunde. Den første, og vigtigste, var den, at hans Helbred i Vinter havde været saa daarligt, at han hverken havde haft Tid eller Energi, til at tage sig af Foreningens forskellige Opgaver, ikke mindst Understøttelsesfonden. Han havde haft Planer og Idéer, men de var ikke kommet til Udførelse. Og han havde hele Tiden haft

Fornemmelsen af, at han bar Hoved-Ansvaret for Foreningens Passivitet dette Aar, fordi hans Kolleger i Bestyrelsen altid havde vist ham den store Tillid at være den, der tog Initiativet. Da dette Initiativ i Aar – paa Grund af Sygdom, Mangel paa Tid osv. – var udeblevet, havde det hele nærmest staaet stille. Til næste Aar, maatte han, Kjerulf, kunne gøre sig fri af D.T.F. og være uafhængig af den, da han mulig skulde rejse for Helbredets Skyld. – Den anden Grund til Fratrædelsen var den, at det efterhaanden var gaaet op for ham, hvor misligt det var, at en Musiker „der skrev i Bladene“ havde en ledende Stilling i Foreningen. Han havde oprindelig været saa naiv at tro, at Medlemmerne (ligesom han selv) kunde og vilde se bort herfra, men han havde overvurderet Deres Klogskab og Uegennyttighed. Han kunde nemlig ligefrem bevise – med „Anmeldelserne“ i den ene Haand, at flere af Foreningens kendte, ja, endog nogle af de bedste „Navne“ havde udmeldt sig af „hans Forening“ umiddelbart efter en Kritik, som ikke havde passet Medlemmet. Han var ikke bange for at nævne Navne som Fru Lendrop, Operasanger Agerholm, Kapelmester Fr. Rung, Komponisten Rosenfeld m. fl. ... Men naturligvis var dette uholdbart, thi – et af to: enten skulde Kjerulf forpligte sig til at rose *alle* 600 Medlemmer – (Foreningen blev saaledes en Assurance mod hans Kritik), og det kunde han virkelig ikke indlade sig paa – eller ogsaa risikerede Foreningen at flere af dens fremtrædende Medlemmer af den Grund meldte sig ud, men det var jo ikke Meningen, og det ønskede han ikke at være Grunden til. Han havde maaske nok kunnet tænke sig og ønske, at de paagældende Medlemmer havde været mindre barnagtige i deres Tankegang og haft mere Rygrad i Deres Syn paa Tingene – men det var vist et fromt Ønske, hvis Opfyldelse ikke var mulig i en nær Fremtid.“

Tro det eller ej: „De øvrige best.Medlemmer gav“, ifølge sekretærens referat, „Sekretæren deres Tilslutning i dennes Betragtning.“

Vi skal kun som eksempel tilføje, at Frederik Rung ifølge kontingentbogen meldte sig ud af „Kjerulfs Forening“ 19.12.1905, og at den anmeldelse af Kjerulf, der må have været anledningen, stod i *Politiken* 10.12.1905 og gav Rung som komponist følgende skudsmål: „Derefter fulgte „Ebba Brahe“, Sangcyklus af Fru Blicher-Clausen, sat i Musik af Cæciliaforeningens Dirigent, Kapelmester Fr. Rung, der selv akkompagnerede. Frk. Beck kastede sig af al sin Evne ud i denne Poesi og Musik, anvendte al sin Stemmes overbevisende Styrke og dens mest besnærende Nynnen – lige meget hjalp det. Dette fuldstændig mislykkede Forsøg paa at skrive Dyveke-Sangene om igen, er som et uhjæl-

pelig hjemfaldent Gravsted. Digterinden rimer „mig“ paa „lykkelig“ (naturligvis sang Frk. Beck ikke „miig“ – det kan man nemlig ikke mere) – „Jorden“ paa „vorden“ – og siger saa sødt: „Lad Blæsten krølle hans mørke Haar!“ Mon Schubert havde kunnet faa noget ud af denne poetiske Bænkevælling? Kapelmester Rung har i hvert Fald ikke kunnet det.“

Før dette sidste bestyrelsesmøde i den gamle bestyrelse må der nødvendigvis være foregået en del, som ikke har sat sig spor i kilderne, og som Kjerulf måske ikke har haft fuldt kendskab til. I et par artikler i efteråret 1909, hvor striden om *Programmet* var blevet et offentligt anliggende, afslører Viggo Forchhammer da også, at der på foranledning af Paul Bang og Olaf Jensen blev afholdt „en Række Oppositionsmøder, som resulterede i Hr. K.s og den øvrige Bestyrelses Afgang.“²⁶ Det er desuden nærliggende at tro, at Anton Svendsen som formand må have interesseret sig for, hvordan foreningen nu skulle få en ny bestyrelse og en ny formand. Vi ved, at Anton Svendsen og Carl Nielsen havde et nært forhold til hinanden, at dette var indledt allerede i Carl Niensens ungdom, og at det varede til Anton Svendsens død som direktør for musikkonservatoriet ved juletid 1930, og at Carl Nielsen overtog posten efter Anton Svendsen, selv om han egentlig var for syg til det, fordi han tidligere havde lovet Anton Svendsen det.²⁷ Det er vanskeligt at forestille sig, at Anton Svendsen og Carl Nielsen ikke også skulle have talt sammen om Tonekunstnerforeningen i 1907. I hvert fald slutter bestyrelsesmødet med, at Anton Svendsen forelægger et brev dateret 11.4 og underskrevet af Margrethe Boye-Jensen, Carl Nielsen, Poul Bang, Ludvig Holm, Georg Høeberg og Olaf Jensen, hvoraf man vel kan slutte, at disse har været de ledende oppositionsmedlemmer. Brevet lød:

„Til Formanden for „Dansk Tonekunstner-Forening.“

Idet vi gaar ud fra, at den ærede Bestyrelse snart vil skride til Afholdelsen af den aarlige Generalforsamling, tillader vi undertegnede Fornings-Medlemmer os at anmode om at faa et Møde i Stand med den samlede Bestyrelse forinden Indkaldelsen til Generalforsamling finder Sted.

Da vi paa denne agte at fremkomme med Forslag til vigtige Lovændringer, og det samtidig er os bekendt, at nye Bestyrelses-Valg er fo-

²⁶ *Vort Land*, 17.11.1909.

²⁷ Jf. Interview med Carl Nielsen, *Nationaltidende*, 8.1.1931.

restaaende, ønske vi meget at faa Lejlighed til i Forvejen at drøfte Situationen med den nuværende Bestyrelse, hvorved vi haabe at forhindre mulige Misforstaaelser og i det hele at bringe Sagen til den roligst mulige Afslutning.

Vi udbeder os Svaret sendt til undertegnede Udvalg og adresseret til undertegnede Carl Nielsen.“

Det ønskede møde blev holdt 19.4. „Selvfølgelig havde, og maatte dette Møde have“, noterer Kjerulf, „en ganske privat og uformel Karakter.“ Af det for en gangs skyld fåmælte referat fremgår det, at brevskriverne alle var mødt, at Olaf Jensen fungerede som deres ordfører, og at Kjerulf endnu en sidste gang talte på bestyrelsens vegne, idet han meddelte, „at samtlige dens fem Medlemmer var enige om ikke at ville genvælges paa den forestaaende Generalforsamling og motiverede dette. Denne Generalforsamling ansattes til Mandag d. 29. Kl. 4.“

Med disse ord ophører Charles Kjerulfs håndskrift i DTFs protokol. Der er et stykke vej endnu, før han er ude af historien.

Valgprogrammet

I foråret 1907 var det ikke blot Dansk Tonekunstnerforening, der befandt sig i en krise, det samme gjorde dens ny formand. I slutningen af marts var Anne Marie Carl-Nielsen blevet alvorligt syg og indlagt på Lucas-Stiftelsen, hvor hun blev opereret gentagne gange både før og efter generalforsamlingen i tonekunstnerforeningen den 29.4. Et udtryk for Carl Niensens tilstand er de dybt deprimerede digte, som han skrev i denne periode. Nok var Carl Nielsen også et skrivende menneske og blev det i stigende grad livet igennem, men digtene fra denne tid er et engangsfænomen, og der kan ikke være tvivl om, at Carl Nielsen også som skabende kunstner befandt sig i en ekstrem og kritisk fase.

Han havde også mere tid til sin rådighed end sædvanligt. I sommeren 1905 var han fratrådt som violinist i Det Kgl. Kapel, og i 1907 havde han det store slæb med færdiggørelse, indstudering og premiere på „Maskarade“ overstået. Han var heller ikke i gang med noget nyt stort værk, og som udøvende musiker var han ledig på markedet. Først efter at han var blevet valgt i Tonekunstnerforeningen, fik han en aftale med Det Kgl. Teater for sæsonen 1907-08, der gik ud på at han skulle stå til rådighed, når teatret havde brug for ham, og den

egentlige ansættelse ved teatret som dirigent kom først det følgende forår med ikrafttræden fra sæsonen 1908-09.

Carl Nielsen var blandt de første, som den foreløbige bestyrelse opfordrede til at indmelde sig i foreningen, i medlemsprotokollen står han opført som medlem fra 27.11.1903. Hans optræden i foreningen, før han pludselig dukker op som formandskandidat i 1907, er imidlertid beskeden. I foreningsprotokollen optræder han kun en enkelt gang, nemlig da han som erstatning for Lange-Müller, der ikke ønskede valg, blev medlem af et udvalg som foreningen nedsatte i 1904, og hvis eneste gerning formodentlig har bestået i at udsende en støtteerklæring til forfatterforeningens og skuespillerforeningens opfordring til rigsdagen om at indføre „fri Teaternæring“. Derudover komponerede han, der brød sig meget lidt om jul, i 1905 det lille klaverstykke, „Drømmen om „Glade Jul““, på opfordring af DTF til en juleantologi, som foreningen udgav til støtte for foreningens understøttelsesfond.²⁸

Carl Niensens bestyrelse adskiller sig netop fra den gamle, der var præget af kendte, etablerede personer, ved at bestå af ubeskrevne navne, og selv om Carl Nielsen selv ikke kunne kaldes et ubeskrevet blad i dansk musikliv, repræsenterede han stadig i 1907 den ny generation. Det var også en bestyrelse, der ville ændre foreningen, og den mødte direkte med et program, der var udtrykt i forslag til lovændringer, som generalforsamlingen blev præsenteret for før bestyrelsesvalget, og denne gang var der mødt ca. 100 medlemmer.

Først måtte man dog igennem ikke blot den afgående formands beretning, som ikke med ét ord nævnte hverken *Programmet* eller den afgående sekretærs betænkelige rolle i foreningen, men også dirigen-

²⁸ I referatet fra hovedbestyrelsesmødet 10.11.1905 hedder det:
„Paa Forslag af Formanden [Anton Svendsen] blev det vedtaget at henvende sig til en Kres af bekendte Komponister indenfor D.T.F. med Anmodning til hver om at bidrage med et lettere Klaverstykke til en Samling: „Julen, Stemninger og Billeder for Klaver af danske Komponister“, der ved Juletid skulde udgives af D.T.F. og sælges til Fordel for dens Understøttelsesfond.

Hr. Helsted paatog sig at besørge Henvendelserne til Komponisterne, medens Formanden paatog sig at forhandle med Wilh. Hansens Musikforlag om Udgivelsesmaaden m. H. t. Omkostninger m. m.“

Udover Carl Nielsen bidrog følgende komponister til samlingen: Chr. Barnekow, Victor Bendix, Louis Glass, Gustav Helsted, Fini Henriques, P. E. Lange-Müller og Otto Malling.

tens oplæsning af et langt brev fra sekretæren, der desværre var forhindret i at være til stede, men ønskede at motivere sin tilbagetræden med omtrent de samme ord, som han havde brugt over for de øvrige bestyrelsesmedlemmer. Først „da ingen hertil havde noget at bemærke“ kunne man gå over til dagsordenens øvrige punkter.

Der var tre hensigter med den ny bestyrelses forslag. For det første ønskede man at „betone den Principforskjel, der var mellem den ny Bestyrelses Syn paa Foreningens Hoved-Opgaver og Opfattelsen hos den afgaaende Bestyrelse, der lagde Hovedvægten paa Repræsentationen“, som pianisten Olaf Jensen udtrykte det, og derfor foreslog man rækkefølgen af punkterne i formålsparagraffen ændret, således at punkterne vedrørende understøttelsesfonden, medlemmernes engageringsforhold og den fælles optræden over for lovgivningsmagten kom først.

Dernæst mente man, som Carl Nielsen sagde, at „det var Foreningens Hovedopgave at skaffe en større Understøttelsesfond. Foreningen havde ingen Eksistensberettigelse, om den ikke kunde bestride de daglige Udgifter af det ordinære Kontingent. Han mente derfor, at de ekstraordinære Bidrag skulde gaa direkte i Understøttelsesfonden“ – og dette ønskede man indføjet i paragraffen om disse medlemmer.

Endelig ønskede man sekretærens status i foreningen ændret, således at denne var lønnet og ansat af bestyrelsen og ikke medlem af den, for, som Carl Nielsen sagde – stadig uden at nævne navnet, som alle må have tænkt – „Det har vist sig, at det kan være vanskeligt at faa Foreningen til at fungere. Dens Stilling overfor Sekretæren bør derfor være fri.“ Sanglærer Paul Bang „betonede, at Sekretæren blot burde være Bestyrelsens Redskab, og at *Ansaret* for Foreningens Virksomhed burde lægges paa denne, ikke paa Sekretæren.“ Desuden „er Lokalerne jo opsagte“, bemærkede Olaf Jensen. „og vi mener at formaa en yngre Jurist med Kontor til at overtage Sekretærposten.“ Og Carl Nielsen-eleven Hother Ploug fremførte endnu et argument: „Det vil ofte vise sig, at betydelige Kunstnere ikke er dygtige som Forretningsmænd, medens ringere Begavelser kan have bedre Greb paa Tingene og dermed tiltvinge sig en Magt, som ikke tilkommer dem. Sekretæren bør derfor kun have at gøre med Formen.“

Forslagene kunne ikke gennemføres på den ordinære generalforsamling, men „der viste sig Majoritet for de foreslaede Lovændringer“, og på en ekstraordinær generalforsamling den 10.5 blev forslagene vedtaget bortset fra, at ombytningen af punkterne i formålsparagraffen blev mindre vidtgående, end bestyrelsen oprindeligt havde tænkt sig.

Til selve bestyrelsesvalget er der at bemærke, at Hother Ploug også her optrådte som anbefaler: „Man har bedt mig med et Par Ord anbefale Carl Nielsen. Det er naturligt og rimeligt, at Foreningen vælger Formanden blandt Komponisternes Kreds – dér finder man det største Syn paa Sagerne og dem, der kaster mest Glans over Foreningen. Vi maa søge en Mand, der har Anseelse og Dygtighed. Det har Carl Nielsen. Han vil ogsaa være den, der bedst kan føre Lovændringerne ud i Livet.“

Referatet afslører en vis modstand mod den ny bestyrelse. Komponisten Alfred Tøfft „var misfornøjet med, at man saadan fik en ny Bestyrelse udleveret fix og færdig. Der var dog maaske andre Retninger indenfor Foreningen, der ønskede at repræsenteres. ... Han kunde tænke sig at foreslaa en anden og saa f. Eks. lade den sidste af Forslagsstillerne [Olaf Jensen] gaa ud.“ Forhenværende kongelig kapelmusiker Chr. Schiemann ville allerhelst beholde den gamle Bestyrelse, „men den vil jo ikke“, og i stedet foreslog han Asger Hamerik som ny formand.

Carl Nielsen modtog imidlertid kun valg, „hvis alle Forslagsstillere valgtes sammen med ham“, og „hvis han og den foreslaaede samlede Bestyrelse ikke vandt almindelig Anklang saa han sig igen ikke i Stand til at modtage noget Valg.“ Derefter anbefalede den afgaaende formand, Anton Svendsen, den ny bestyrelse, som blev valgt under et ved håndsoprækning. Stemmetallene oplyser protokollen ikke.

Arven

Programmet indgik ikke i den ny bestyrelses program, men den havde arvet problemet fra den gamle, og ved adskillige bestyrelsesmøder blev det hovedpunktet på dagsordenen. Møderne blev nu ikke mere holdt i foreningens eget lokale, men på formandens private bopæl Ny Toldbodgade 5 og senere hos andre bestyrelsesmedlemmer og hos den ny lønnede sekretær, overretssagfører Godfred Hartmann, der som sønnesøn af J. P. E. Hartmann og fætter til Bodil Neergaard var knyttet til musikmiljøet på godset Fuglsang på Lolland, som også Carl Nielsen havde kontakt til.

Forud for bestyrelsesvalget må den ny bestyrelse bevidst have holdt lav profil i spørgsmålet om *Programmet*, men på den ekstraordinære generalforsamling, som måtte indkaldes for at gennemføre lovændringerne, havde pianisten Roger Henriksen „indvarslet en Interpellation til den ny Bestyrelse“, som sørgede for, at den blev holdt til ilden.

Formanden „takkede Hr. Henriksen, fordi han bragte Spørgsmaalet paa Bane“, men „anmodede dog om at det maatte overlades til *Bestyrelsen alene* at tage sig af Sagen. Man ønskede at vente til August, naar „Programmets“ nye Regnskab forventelig forelaa.“ Stemningen i forsamlingen var imidlertid for, at „Forholdet burde brydes“, som Louis Glass udtrykte det, og selv Anton Svendsen, som selv havde været med til at knytte forbindelsen, talte nu for ophævelse, og Roger Henrichsen „anførte, at Bestyrelsen fik mindre Ansvar, naar Generalforsamlingen vedtog Resolutionen“, hvad den derefter gjorde.

Nu følger et forløb, som kan være vanskeligt at gennemskue på grundlag af de eksisterende kilder. Umiddelbart efter generalforsamlingen trådte hovedbestyrelsen sammen og besluttede at udsende „en *Meddelelse* til Medlemmerne om den paa Mødet vedtagne Resolution“, men af referatet af bestyrelsesmødet tre dage senere fremgår det, at konsortiet ved sin forretningsfører Poul Meyer²⁹ foreløbig har fået denne meddelelse udskudt. På mødet vedtog man dog „at svare „Programmets“ Konsortium, at man ønskede Forbindelsen hævet med indeværende Sæsons Udgang, samt at fastholde den paatænkte Meddelelse til Medlemmerne“, men pressionen må have været massiv, for efter „personlige og telefoniske Samtaler den følgende Dag“ frafaldt man igen beslutningen, hvorefter man til konsortiet skrev:

„Paa Generalforsamlingen d. 10de d. M. vedtoges *enstemmigt* den i Deres Skrivelse omhandlede Resolution og Hovedbestyrelsen skal kun tilføje, at den selvfølgelig opfatter det som sin Pligt at imødekomme Generalforsamlingens enstemmige Ønske.

Idet vi anerkjende den gode Vilje, Konsortiet hidtil har yttret, mener Hovedbestyrelsen derfor at maatte give Afkald paa det mulige Overskud, der ved denne Sæsons Udgang eventuelt kunde tilfalde Foreningens Understøttelsesfond, og henstiller som Følge deraf til Konsortiet fra Udgangen af indeværende Sæson (f. Ex. fra 1ste Juli 1907) at slette Udskriften paa „Programmet“: „Overskuddet tilfalder Dansk Tonekunstnerforenings Understøttelsesfond.“ ...

Hvad angaar den paatænkte Meddelelse til Medlemmerne vilde denne altsaa ikke være „Ucorrect“, idet det Indtryk, den efter Deres

²⁹ *Politiken* 23.8.1919 nævner i nekrologen i anledning af Charles Kjerulfs død, at hans datter Else Meyer er „gift med Fuldmægtig Meyer i *Herman Petersens* Pianofabrik“. Herman N. Petersen var jo et af medlemmerne af konsortiet, og det er en nærliggende tanke, som *ikke* er bevist, at konsortiets forretningsfører kan have været Kjerulfs svigersøn.

Opfattelse vilde give Medlemmerne: „at D.T.F. allerede med denne Sæson har brudt Forbindelsen med „Programmet“ herefter er i Overensstemmelse med det faktiske Forhold.

Men da Konsortiet mener at en saadan Meddelelse vil kunne skade „Programmet“, der jo altsaa efter de givne Oplysninger er nødt til at fortsætte med Udgivelsen endnu en Sæson, skal vi foreløbig frafalde Publiceringen af den omtalte Resolution.

Forøvrigt kjende vi intet til nogen Kontrakt efter hvilken Foreningen skulde være bundet til en bestemt Opsigelses-Termin.“

Hermed skulle man tro, at D.T.F. endelig havde bragt sig fri af *Programmet*, men der skulle mere til. *Programmet* blev ved med at udkomme med DTFs navn i undertitlen ogsaa efter den 1.7, som foreningen havde sat som udløbsdato. Den 28.8 bragte *Berlingske Tidende* en usigneret (ironisk?) notits, som ogsaa egner sig til at sætte vor tid og dens programmer i relief:

„Det er bleven moderne, at Folk ved alle Lejligheder skal have Tryksager i Haanden og læse – i Teatrenes Mellemakter, i Koncerternes Pavser. Naar Tæppet er nede, naar Sang og Spil er forstummet, skal man ikke tænke paa, hvad man har set eller hørt, nej, man skal straks fare i de stupide Interviews eller haarrejsende Vittigheder, hvormed et Programblad opfylder den tomme Plads mellem Annoncerne. ... nu da „Dansk Tonekunstnerforening“ har stoppet „Programmet“ bliver man forhaabentlig fri for lignende Udslag af Annoncespekulation og faar – gratis som i tidligere Tid – atter den gamle nøgterne Fortegnelse over, hvad der skal spilles eller synges.

Det var ogsaa en absurd Idé at give et Koncertpublikum Læsestof i Hænde. Er der noget Sted, hvor man ikke skal læse, saa er det sandelig i en Koncertsal. Ved en Musikopførelse skal Ens Tanker udelukkende være rettet mod Musiken. De Stemninger, den vækker, bør ikke forplumres af uvedkommende Indtryk, og det bliver de, naar Tilhørerne, saa snart der er en smule Pavse, giver sig til at blade i deres Programhefte og læser Kunstnernoveller – en literær Afart, der burde forbydes – eller Komponistanekdoter eller utidig reklame for de Koncerter, som kommer.“

Dagen efter blev der taget til genmæle:

„En Notits i Deres ærede Blad for Onsdag Morgen angaaende „*Programmet*“ beror paa en Misforstaaelse. „Programmet“ vil i den kommende Sæson 1907-08 udgaa ganske som tidligere. En eventuel Op-hævelse af Foretagendets Forbindelse med „Dansk Tonekunstnerfor-

ening“ vil i hvert Fald først kunne berøre næste Sæson (1908-09) og forøvrigt ingenlunde være ensbetydende med Foretagendets Ophør.“

Selv ikke denne provokation fik DTF til at falde for fristelsen til at reagere med en offentlig udtalelse. Man skrev pænt et nyt brev 5-9, hvori det „bemærkes ex tuto, navnlig foranlediget af en formentlig fra det ærede Konsortium hidrørende Notits i „Berl. Tid.“ for Torsdag den 29de f. M., at „Programmet“s Ret til den oven citerede paaskrift [„Overskuddet tilfalder „D.T.F.“s Understøttelsesfond“] i hvert Fald i H. t. forudnævnte Generalforsamlingsbeslutning ophører med indeværende Sæsons Udgang.“ En anelse spillede man dog med musklerne i brevets sidste linier, idet man høfligst udbad sig „det ærede Konsortiums Udtalelse i Anledning af ovennævnte Henstilling ... samtidig med, at Tilstaaelse for Modtagelsen af nærværende Skrivelse afgives paa medfølgende ligelydende.“

Derpå fulgte et forsøg på fra konsortiets side at få Tonekunstnerforeningens bestyrelse til at underskrive en erklæring, hvis indhold kilderne ikke oplyser, og som bestyrelsen ikke mente at kunne tiltræde. Først den 3. 10 kunne formanden aflægge beretning om *Program*-sagen. Konsortiet havde ikke besvaret DTFs sidste skrivelse, men „da „Programmet“s sidst udkomne Nr. ikke har den omtvistede Paaskrift, maatte man vel gaa ud fra, at Spørgsmaalet endeligt var ude af Verden.“

„Verden“ var naturligvis for stort et ord – det havde Københavns musikliv også været. *Programmet* var ikke en døgnflue, og da det et par år senere blev et offentligt anliggende, slap heller ikke DTF for at beskæftige sig med det igen.

Sagerne

Den ny bestyrelses overtagelse af foreningen har næppe været uden pinlige episoder. Det fremgår, at den ny kasserer, sanglærer Paul Bang, mødte op på foreningens kontor med to vidner, da han skulle overtage kassebeholdningen, og ved regnskabsaflæggelsen på generalforsamlingen det følgende år, hedder det, at „han paatalte forskellige af den tidl. Casserers Synder.“ Også formanden fremhævede da i sin beretning, „at den nuværende Bestyrelse tog Styret under særdeles vanskelige Forhold. Der var en tømt Kasse og en Medlemsliste, der i den Grad var uoverensstemmende med de faktiske Forhold, at henved $\frac{1}{3}$ af dens medlemmer for længst havde udmeldt sig; endvidere hæftede Foreningen i det første Halvaar for det tidl. Contor.“

Mange medlemmer vendte dog tilbage. Lange-Müller gjorde det f.

eks. efter opfordring fra både Georg Høeberg og Carl Nielsen.³⁰ Foreningens møbler blev opbevaret hos komponisten Alfred Tofft for at spare foreningen for udgifterne. Biblioteket blev først opmagasineret på Nordisk Musikforlag, men senere etableret igen som udlånsbibliotek hos den nu ansatte sekretær. Det gjaldt om, „at Foreningen nu skulde arbejde paa at blive mere en faglig Institution end en selskabelig Forening“, som formanden udtrykte det på det første bestyrelsesmøde.

Understøttelsesfonden havde man talt om igen og igen i de fire år foreningen havde eksisteret, og den havde været begrundelsen, eller snarere alibiet, for Kjerulfs programaktiviteter; nu da man omsider var sluppet af med *Programmet*, stiftede man den endelig på et møde den 11.1.1908 efter at have nedsat et udvalg, der skulle udarbejde statutterne.³¹ Fondens formue bestod af 10% af medlemskontingentet for årene 1905-06, 547 kr. og 40 øre, og af det ekstraordinære medlemskontingent for 1907. Desuden mødte kassereren i dagens anledning op med den „Lersparebøsse“, som man havde indkøbt for 85 øre i anledning af foreningens første selskabelige arrangement den 22.2.1904. Dengang havde Kjerulf skrevet, at der overalt herskede „den livligste og kollegialeste Stemning ... medens Grisen spadserede om paa Bordene og modtog adskillige Bidrag“. Nu viste det sig, at medlemmerne i årenes løb havde puttet 34 kr. og 58 øre i grisen, hvis man kan stole på, at den ikke har været tømt i utide. Det var dog mere end *Programmet* havde kastet af sig, og allerede samme forår uddelte man to „recreations-stipendier“ à 100 Kr. til to medlemmer.

I øvrigt var det på den ekstraordinære generalforsamling i 1907 blevet foreslået, at understøttelsesfonden blev suppleret med oprettelsen af en egentlig syge- og begravelseskasse for foreningens medlemmer, men det var da lykkedes formanden, der egentlig syntes godt om tanken, at dæmpe forventningerne – „foreløbig var der jo ikke en øre i Fonden.“

Flere af de andre sager, man nu tog op, havde huseret i foreningen lige siden dens dannelse, men initiativer var der ikke blevet taget. F.eks. havde man talt om at lægge en skat på fribilletter, som altså ikke skulle være helt gratis, men være en indtægtskilde for understøttelsesfonden. Nu da man endelig gjorde noget ved sagen, fandt man hurtigt

³⁰ Postkort fra Lange-Müller til Carl Nielsen, 16.9.1907, *CNA Iab*.

³¹ Jf. Forhandlingsprotokol for „Dansk Tonekunstner-Forenings Understøttelsesfond“ 1908, Dansk Tonekunstner-Forenings Arkiv, pk. Nr. 11, Rigsarkivet.

ud af, at musikhandlerne, der solgte billetterne, ikke ville opkræve skatten, og måtte altså henlægge sagen.

Et andet varmt spørgsmål var den rabat, som musikere fik hos musikhandlerne ved køb af musikaler. Både størrelsen af denne og definitionen af den gruppe, som havde krav på rabatten, var til løbende debat og til forhandling. Her forhandlede man sig frem til en forhøjelse af rabatten samtidig med, at den for fremtiden kun skulle tilfalde medlemmer af DTF, Orkesterforeningen og Musikpædagogisk Forening, og for første gang satte foreningen en trussel bag sine ønsker: På et møde imellem de tre foreninger den 8.12.1908 vedtog man „at meddele Dhr Wilh. Hansen, at de tre nævnte Foreninger selv kunde tænke sig at oprette en Musikhandel, saafremt Rabatsspørgsmaalet ikke finder en tilfredsstillende Løsning. Meddelelsen overbragtes DHr. Wilh. Hansen d. 9 Decb. af Olfert Jespersen, Georg Høeberg og Sekretæren.“

Helt nyt for Carl Niensens formandsperiode var spørgsmålet om foreningens indstillingsret ved kultusministeriets uddeling af understøttelser og stipendier på finansloven. Det var ifølge protokollen formanden selv, der havde de indledende samtaler med kontorchef Steemann i ministeriet i efteråret 1907, og allerede på den førstkommende generalforsamling kunne han meddele, „at Foreningens Bestyrelse fremtidig har Adgang til at udtale sig om Ansøgerne til Understøttelserne paa Finansloven“, hvormed foreningen havde fået sin godkendelse som forhandlingspartner over for ministerium og rigsdag.

Også dengang var kunstnere på finansloven et prekært emne, og det var ikke en selvfølge, at DTF skulle bryste sig af sin medindflydelse. De første uddelinger gav anledning til et indlæg i *Politiken*:

„I Anledning af den stærke Kritik af Kultusministeriets Bortgivelse af Stipendier paa Finansloven til – Kunstnere, har denne Sag i de senere Dage været meget debatteret i Musikkreise. Rygtet vil imidlertid vide, at Bestyrelsen for „Dansk Tonekunstner-Forening“ skal have henvendt sig til Ministeren om Tilladelse til at søge og vrage mellem Ansøgerne.

Da det nu maaske nok kunde være af Interesse, saavel for Offentligheden som for adskillige Tonekunstnere at erfare, om Rygtet taler sandt, vil jeg forespørge den ærede Bestyrelse, om den har været med til at affatte Listen over alle de værdige – Kunstnere?“³²

Herpå svarede Carl Nielsen på hovedbestyrelsens vegne:

„D. T. Fs Hovedbestyrelse har ikke været med til „at affatte Listen

³² *Politiken* 5.11.1908/*Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*, 8. Årg. Nr. 11. Nov. 1908.

over alle de værdige – Kunstnere“, men efterat Kultusministeren havde været saa imødekommende at angive et begrænset Beløb, efter hvilket Hovedbestyrelsen kunde indstille og anbefale, har denne indstillet ... syv Ansøgere“. ... „For at spare Indsenderen for flere Spørgsmaal og undgaa enhver Misforstaaelse skal jeg oplyse, at de allerfleste af disse Kunstnere fik ministeriel Understøttelse for første Gang, og at nogle af dem er Medlemmer af D. T. F., andre ikke.

Endelig kan jeg tilføje, at Hovedbestyrelsen med Glæde er villig til at dele Ansvaret for disse syv Uddelinger med Kultusministeriet.“³³

Velvillig assistance

Det spørgsmål, der beslaglagde allermest energi og opmærksomhed, var den gamle og konstant tilbagevendende diskussion om det, man kaldte „velvillig Assistance“, dvs. musikeres gratis medvirken ved koncerter, velgørenhedsarrangementer, basarer og lignende. Spørgsmålet havde tidligere været på dagsordenen ved et diskussionsmøde i 1904, og man havde da konstateret, at der blandt medlemmerne var et udtalt ønske om, at foreningen skulle finde en måde at begrænse eller regulere fænomenet på. Den gamle bestyrelse var imidlertid ikke lige så interesseret, og den foretog sig intet, selv om den på flere generalforsamlinger blev mindet om sagen.

Den ny bestyrelse så anderledes på den „velvillige Assistance“. En del år senere skrev Carl Nielsen i en svensk enquete:

„For cirka en Menneskealder siden var en Orkestermusikers Stilling mildest talt temmelig daarlig. Det var tildels hans egen Skyld. Han lod sig bruge og misbruge ved alle mulige Lejligheder snart for en ussel Løn og ofte aldeles gratis som „velvillig“ Assistance, uden anden Tak end den, en tilfældig Arrangør glemte at yde ham. Nu er det bedre, men der er endnu et langt Stykke Vej, inden Musikernes Stilling vil blive anerkendt i Forhold til den kulturelle Betydning, der ligger bag ved hans Virksomhed, eller inden han bliver lønnet i Forhold til de Studier og den Tid, der gaar med til hans Uddannelse. Det er derfor Musikernes første Pligt at hævde sig som Stand og sørge for, at den økonomiske Basis bliver konsolideret, saa han trygt kan se Fremtiden imøde og faa Tid og Lyst til bestandig at udvikle sig som Menneske og Kunstner.

I Danmark har Københavns Orkesterforening allerede gjort et godt

³³ Politiken 8.11.1908/*Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*, 8. Årg. Nr. 12. Dec. 1908.

Arbejde paa denne Vej, og der er for mig ingen Tvivl om, at jo bedre økonomiske Kaar der naas, jo højere bliver de kunstneriske. Disse to Krav følger hinanden som Dag og Nat, som Mørke og Lys.³⁴

Det var altså Orkesterforeningen og ikke Dansk Tonekunstnerforening, der havde bedret musikernes kår ifølge Carl Nielsen. Han vidste, hvad han talte om, for netop i spørgsmålet om den „velvillige Assistance“ måtte hans bestyrelse indkassere det første nederlag, der klart viste, at DTFs begrænsning lå i, at den ville favne alle musiklivets grupperinger og interesser.

Det var formanden for sangersektionen, Max Freuler, der tog hul på bylden med et „Forslag til en Lov-Tilføjelse gaaende ud paa, at D.T.F.s Medlemmer som Betingelse for velvillig Assistance ved Bazarer og lign. var forpligtede til at fordre en Kendelse indbetalt i D.T.F.s Understøttelsesfond.“ På et stort diskussionsmøde den 29.3.1908, som foreningen indkaldte med dette emne for øje, talte Freuler om, „hvilken Plage det efterhaanden var bleven for de Kunstnere, der havde et Navn, stadig at skulle assistere ved „velgørende“ Foretagender, hvis Formaal vedkommende næppe anede, og som sjældent gav Overskud“, og skal man tro referatet overgik de tilstedeværende nærmest hinanden i deres iver efter at bekæmpe den „velvillige Assistance“. Den gratis medvirken var et spild af værdier uden sidestykke, hed det, og bestemmelsen skulle ind i lovene. Kun Charles Kjerulf, som for første gang igen optræder i referatet fra dette møde, gjorde sig bemærket med en lidt afvigende holdning, idet han mente, at afgiften burde tilfalde den assisterende selv, ikke understøttelsesfonden, men i det væsentlige var han enig og tog kegler: „Det var ligefrem skammeligt, som man ofte misbrugte unge fattige Kunstnere, der trængte mere til Hjælp end dem, til Formaal for hvem der synges eller spilles (Hør!).“

Formanden anbefalede „paa det varmeste“ Max Freulers forslag: „Han havde medens han i sin Tid var Musiker i det Kgl. Capel, særligt faaet Øjnene op for de Misbrug, der blev drevet med den „velvillige Assistance“ ... og imod Kjerulf fremhævede han, at i de Tilfælde, hvor der virkelig var nogen Grund til „velvillig Assistance“ (Nationalulykke og lign.) letter det et Afslag paa gratis Assistance, naar Afgiften gaar til Understøttelsesfonden og ikke til vedkommende selv.“

Mødet sluttede med, at man enstemmigt på Kjerulfs forslag nedsatte et femmandsudvalg, som kom til at bestå af Margrethe Boye-Jensen,

³⁴ *Svenska Musikerförbundets Tidning*, 10 årg. Nr. 8, 15-4.1919, her citeret efter *Dansk Musiker-Tidende*, 9 årg. Nr. 6, juni 1919.

Louis Glass, Charles Kjerulf, Max Freuler og Roger Henriksen, og som skulle afgive en betænkning inden førstkommende ordinære generalforsamling den 29.4.1908. Forslaget, som udvalget mødte med på generalforsamlingen, og som havde formandens og hovedbestyrelsens støtte, indebar, at der ved „velvillig Assistance“ skulle svares 10% af bruttoindtægten til DTF, dog altid mindst 20 kr. pr. assisterende, og at 10% af denne afgift skulle tilfalde foreningens understøttelsesfond, medens resten skulle deles ligeligt imellem de assisterende.³⁵

Der udspandt sig „en til Tider ret varm Diskussion“. Det blev hævdet, at forslaget ville skade de unge og ukendte kunstnere, og frøkerne Luplau-Møller og Signe Lehmann henstillede, at Kvindelig Handels- og Kontoristforening, ungdomsforeningerne og lignende blev undtaget, men til sidst kunne dirigenten fastslå, „at Forsamlingen ... dog som Helhed var stemt for Tanken“, og da forsamlingen som sædvanlig, skønt der var mødt 100, var for fåtallig til at behandle lovændringer, besluttede man at indkalde den obligatoriske ekstraordinære generalforsamling.

I de to uger der gik forud for denne har der tilsyneladende været en hektisk aktivitet, og da den 13.5 oprandt, var situationen en ganske anden. Forslaget blev nu ikke blot støttet af bestyrelsen, men direkte stillet af denne, og den afgørende bestemmelse var desuden mildnet, således at man nu kunne yde gratis assistance mod, at blot 2% af bruttoindtægten for hvert medvirkende medlem gik til DTFs understøttelsesfond.³⁶ Forklaringen fulgte umiddelbart efter, at dirigenten havde oplæst forslaget, idet formanden „gav Meddelelse om, at han siden den ord. Generalforsamling havde modtaget en af 25 af Foreningens mest ansete Medlemmer underskrevet Henvendelse, hvori de paa det kraftigste protesterede mod Bestemmelsen om obl. Betaling for velvillig Assistance.

Formanden gennemgik derefter den modtagne Henvendelse Punkt for Punkt, idet han dog forinden ikke kunde tilbageholde en Bemærkning om det besynderlige Forhold, at de 25 Underskrivere ikke trods talrige Opfordringer havde taget Ordet og fremsat deres Indvendinger ved den ord. Generalforsamling, samt at 21 af dem var Medlem-

³⁵ *Betænkning fra det af „Dansk Tonekunstner Forening“ d. 29de Marts 1908 nedsatte Udvalg.* Dansk Tonekunstnerforening, Småtryksafd., Det Kgl. Bibliotek.

³⁶ *Kollegiale Vedtægter.* Dansk Tonekunstnerforening, Småtryksafd., Det Kgl. Bibliotek.

mer af enten Kbhvns. Orkesterforening eller Musikpædagogisk Forening, der har meget skrappe Fagforeningsbestemmelser.“

Det fremgår af den efterfølgende debat, at brevskriverne truede med at melde sig ud, og at man mente, at bestemmelsen „vilde lægge Baand paa Medlemmernes personlige Frihed.“ Louis Glass, der jo selv havde været med til at udarbejde forslaget, fandt en sådan trussel „lidet værdig. Naar man stod i en Forening og havde underkastet sig dennes Love, hvorefter Flertallet havde Ret til at tage en Afgørelse, saa maatte man ikke stikke Halen mellem Benene, fordi denne Afgørelse en Gang gik ud paa noget, man ikke kunde billige.“ ... „Kun den, der af Hensyn til sine daarligere stillede Medmennesker kan paalægge sig et Baand, der i og for sig er generende for ham, kan man kalde en sand Frihedsven.“ Og – hvad der må undre os i dag, hvor kunstneres honorarkrav er jo større, jo mindre de har brug for det – „hvis det bliver almindeligt, at alle Kunstnere, der har Raad til det, optræder gratis, i saa Fald vil alle de andre sulte.“

Et medlem, som ikke hørte til underskriverne, og som ikke var personligt interesseret i sagen karakteriserede forslaget „som et Udslag af „Klikevæsen““ og „var overbevist om, at Bestyrelsen, for hvilken han havde den største Højagtelse, her havde rørt ved noget, som den hellere skulde have ladet ligge.“ Hvem underskriverne var, ved vi ikke, men vi kan naturligvis gætte på bl. a. flere af medlemmerne af den gamle bestyrelse. Anton Svendsen og Victor Bendix gav sig til kende som underskrivere under debatten, den første ved at kritisere, at „vor Skrivelse“ blev læst op, gjort til genstand for diskussion og „plukket i Stykker“. Han protesterede imod tanken om, at kunstnerne ikke selv skulle kunne sige nej til en anmodning om gratis assistance. „Vi kan så udmærket sige Nej. Det manglede blot, at vi ikke skulde være i Besiddelse af saa megen Rygrad! Og *vil* vi assistere gratis, saa vil vi ogsaa have Lov til det. Vi vil ikke umyndiggøres.“

Heroverfor beklagede formanden, hvis Anton Svendsen havde opfattet oplæsningen af brevet som en „Optrævling“. „Dette var absolut ikke tilsigtet, og der var ingen, der paa Forespørgsel protesterede mod Skrivelsens Oplæsning.“ Selvfølgelig havde Anton Svendsen og Victor Bendix rygrad til at sige nej, det var der ingen, der tvivlede på, „men hvorledes tror Dhr. en ung Mand er stillet, naar en Prinsesse el. en Greve kommer og anmoder dem om Assistance?“

Paul Bang argumenterede mod, at forslaget kunne kaldes umyndiggørelse: „Hvis dette er Tilfældet, er de fleste Mennesker i Kongeriget Danmark umyndige; jeg skal i saa Henseende navnlig henvise til Ar-

bejdsgivernes og Arbejdernes faglige Sammenslutninger.“ Dirigenten, Roger Henrichsen, ønskede også ordet som medlem af udvalget, der havde udarbejdet forslaget. Han var forbavset over den kraftige opposition, før „hørte man overalt Beklagelsen over de daarlige Musikforhold her hjemme. ... Vi maa have en Fagforening; thi Fagforening er Tidens Løsen.“

Også Georg Høeberg „anbefalede paa det indstændigste Forslaget“, men nu ville Max Freuler, hvis forslag det oprindelig var, „paa det kraftigste henstille ikke at vedtage Forslaget. ... Han havde ikke skiftet Standpunkt; men forlader de ansete Underskrivere af Protesten Foreningen, da er denne sprængt!“ Derefter ændrede Georg Høeberg opfattelse og tilsluttede sig ligesom Louis Glass Max Freulers standpunkt. „Dirigenten udtalte, at han ansaa det for givet, at Bestyrelsen havde Medlemmernes Tillid, selv om Forslaget blev forkastet“, og „Formanden ønskede ikke noget Tillidsvotum.“

Ved afstemningen stemte 27 for de kollegiale vedtægter vedrørende den „velvillige Assistance“, 12 stemte imod, og da der var mødt ca. 60 må altså en snes medlemmer have undladt at stemme. Forslaget var således forkastet, da der krævedes, at $\frac{3}{4}$ stemte for ved lovændringer.

Af hovedbestyrelsens medlemmer havde kun Olaf Jensen fastholdt, at „han ikke kunde indse nogen Grund til at tage Forslaget tilbage,“ som det hedder i referatet. Replikken er formodentlig en svag afglans af en heftigere diskussion, som vi får mere indblik i gennem et brev, som Carl Nielsen samme dag skrev til Anton Svendsen:

Kjære Anton Svendsen!

Da De var gaaet fra Generalforsamlingen idag fortsattes Diskussionen i nogen Tid med det Resultat at der intet blev vedtaget angaaende Honorarbestemmelsen. Det var mig paa en Maade en Skuffelse da jeg mener at det vilde blive til Gavn, om der engang kunde opnaas Enighed om denne Sag. Imidlertid var det jo ikke Bestyrelsens Forslag oprindeligt, saa jeg mener det var min Pligt ikke at gjøre Sagen til et saakaldt Kabinetsspørgsmaal, skjøndt jeg egenlig helst vilde være fri for Arbejdet som det giver at være Formand for Foreningen.

Imidlertid er dette ikke Anledningen til at jeg skriver til Dem.

I den Diskussion, jeg nævnte ovenfor lod Hr. Olaf Jensen sig henrive til at sige om Dem – som ikke var tilstede – at De havde „spændt Ben“ for vort Forslag. Dette Udtryk blev paatalt af Hr. Bang og mig i samme Øjeblik det var falden, og Hr. Sandby traadte frem og protesterede paa

Deres Vegne. Senere fik jeg Brev fra Ludv. Holm at han ligeledes paa det bestemteste tog Afstand fra Hr. Olaf Jensen.

Jeg er sikker paa, at jeg ogsaa faar Hr. Georg Høebergs Sanktion til at udtale for Dem at vi alle finder dette Udtryk upassende og tager Afstand fra Hr. Jensen, ja, jeg personlig gaar saa vidt, at jeg mener han bør udtræde af Bestyrelsen.

Jeg har absolut ikke Indtryk af at De vilde Bestyrelsen noget ondt. Lad os have forskjellige Meninger, diskutere Sagerne og slaas med skarpe Vaaben om det skal være, men lad os ikke mistænke hverandre.

Jeg skynder mig at skrive disse Linier til Dem; ifald De skulde høre noget om Sagen, ved De altsaa allerede de tre af de fire Bestyrel[ses]-medlemmers Mening derom.

Undskyld den hastige Skrift.

Deres altid hengivne
Carl Nielsen.³⁷

Carl Nielsen fik sin vilje: Olaf Jensen udtrådte af bestyrelsen og blev erstattet af suppleanten. Den faglige kamp havde en grænse. Da det gjaldt, valgte tonekunstnerne på tværs af interesse modsætningerne sammenholdet – hvis man kan kalde det det.

Som børn igen ...

Efter at forsøgene på at formulere en fælles holdning til fænomenet „velvillig Assistance“ havde lidt skibbrud ved den ekstraordinære generalforsamling i foråret 1908, var der ikke mere den samme gejst hverken over bestyrelsen eller foreningen. Det ses allerede af forhandlingsprotokollen, der ofte fra nu af og indtil næste generalforsamling indskrænker sig til korte lakoniske oplysninger af typen: „Aar 1908 den 23 Maj afholdtes Hovedbestyrelsesmøde.“ I modsætning til Kjerulfs ordrige referater er indførslerne i protokollen dog nu omhyggeligt godkendt og signeret af foreningens formand.

Referatet af den ordinære generalforsamling d. 28.4.1909 er derimod ikke signeret, og det giver os formodentlig kun en svag afglans af, hvad der i virkeligheden er foregået. Efter formandens og kassere-rens beretninger ser det ud til, at man har genvalgt hovedbestyrelsen og afdelingsbestyrelserne under et, dog således, at Georg Høeberg, der ikke ønskede genvalg, og Olaf Jensen, der var udtrådt af bestyrel-

³⁷ NKS 4082 4

sen, efter at han havde generet Anton Svendsen, blev erstattet af kon-torchef Hother Ploug og komponisten Ludolf Nielsen. „Den foreslaaede Bestyrelse valgtes enstemmigt“, hedder det kort og godt.

Derefter meddelte formanden, „at der til Bestyrelsen var indleveret til Behandling paa Generalforsamlingen et Forslag til Resolution i Anledning af en Journalists Bladkritik af bestemte Personer.

Bestyrelsen havde ikke paa egen Haand villet afvise Forslaget“, hedder det videre, „men den mente at det laa uden for Foreningens Opgave at behandle et saadant Emne. Foreningen vilde herved let komme i en skæv Stilling; den [ville] paadrage sig Mistanke for at ville tyrannisere Kritikken ved egenmægtigt at ville afgøre hvad der var berettiget og hvad uberettiget Kritik.

Bestyrelsen henstillede derfor til Generalforsamlingen at vedtage følgende Resolution:

Generalforsamlingen erklærer det for at ligge uden for Foreningens Opgave at behandle Spørgsmaal om Bladkritik over enkelte Personer eller Institutioner.“

Hermed var enstemmigheden forbi. Forslagsstilleren, Hr. Wolfgang Hansen, „protesterede i kratige Udtryk, idet han erklærede en saadan Fremgangsmaade for Forsøg paa at kvæle Ytringsfriheden“, og mens Hother Ploug støttede formandens afværgeresolution, ville Louis Glass „gærne vide hvad Sagen drejede sig om“, hvortil dirigenten igen betonedede, „at det først ved den foreliggende Resolution skulde afgøres, om det indleverede Forslag overhovedet skulde behandles.“

Ved afstemningen blev bestyrelsens forslag vedtaget med 25 stemmer mod 23, men „Hr. Louis Glass erklærede nu at Afstemningen om Bestyrelsens Resolution var ugyldig, idet et ekstraordinært Medlem havde stemt for den.“ Dirigenten mente dog, at resolutionen alligevel var gyldigt vedtaget nemlig med 24 stemmer mod 23. Nu anfægtede flere imidlertid bestyrelsesvalget, som Louis Glass mente var blevet trumfet igennem. Både kassereren og formanden tog til genmæle, og dirigenten „erindrede om, at Bestyrelsen var valgt enstemmigt uden nogen Protest.“ Derefter blev også dirigenten inddraget i kritikken, og generalforsamlingen sluttede med, at formanden „lovede at indkalde en ekstraordinær Generalforsamling, hvorefter han takkede Dirigenten som derefter straks igen blev angrebet ... og forsvaret af formanden.“

Vi kan konstatere, at man på den ekstraordinære generalforsamling den 13.5.1909 mødte med en ny dirigent, og at Carl Nielsen indledte med at bede medlemmerne „om Undskyldning for de paa sidste Generalforsamling skete Uregelmæssigheder ved Bestyrelsesvalget“ og

meddelte, at bestyrelsen følte sig forpligtet til at nedlægge sine mandater. I øvrigt havde 32 medlemmer anmodet om, at generalforsamlingen blev indkaldt og sikret sig, at „den paa sidste Generalforsamling stedfundne Berøvelse af Ytringsfriheden“ samt „Hr. Wolfgang Hansens Interpellation og Forslag til Resolution“ blev optaget på dagsordenen.

Den kritiske resolution lød: „Generalforsamlingen henstiller til Dansk Tonekunstner-Forenings Medlemmer at markere deres Standpunkt overfor redaktør Robert Henriques' usømmelige Omtaleformer ved at undgaa al Forretningsforbindelse med Bladet „Vort Land“, saa længe han er knyttet dertil som Musikanmelder.“

Louis Glass optrådte nu som oppositionens talsmand. Han „beklagede, at Hovedbestyrelsen havde afskaaret Medlemmerne fra Diskussion“, „foreslog Sammenhold indenfor Musikerstanden og vedtagelse af Resolutionen“, og han „oplyste, at en saa fri Mand som Johan Svendsen engang ved en Fest skal have sagt: „Hvis den Mand ikke bliver vist ud, spiser jeg ikke sammen med de andre“, hvorefter Robert Henriques maatte gaa.“

Den afgæede bestyrelse gentog naturligvis sit synspunkt. Carl Nielsen „opfordrede Medlemmerne til ikke at foretage noget som helst Skridt, hverken overfor Robert Henriques eller Hr. Kjerulf, som ogsaa havde skadet Foreningen“, men Otto Malling „fandt det ikke under Foreningens Værdighed at tage til Genmæle og bebrejdede Angrebet paa Hr. Kjerulf, der havde været med til at stifte Foreningen“, og da resolutionen var blevet vedtaget med 53 stemmer imod 33, var det ogsaa Otto Malling, der foreslog Louis Glass til ny formand.

Der udspandt sig nu et replikskifte, som afslører at kontroverserne ogsaa må have handlet om andet end den konkrete uenighed om forholdet til pressen. Da Georg Høeberg kom på tale som medlem af den ny bestyrelse, tog Carl Nielsen nemlig ordet og „kritiserede den foreslaaede Bestyrelse, idet Komponist Glass havde afslaaet at indtræde i Bestyrelsen og Hr. Høeberg havde udmeldt sig, begge med den Motivering, at de ikke havde Tid.“ „Komp. Glass oplyste, at han kun af Høflighed havde brugt den Form i Stedet for at sige, at han ikke *vilde* arbejde sammen med den bestaaende Bestyrelse“, og „Hr. Høeberg sluttede sig til det ovenfor sagte.“

Ifølge dagbogen opsøgte Carl Nielsen Glass den 3.4.1909 „ang: „D. T. F.“s Bestyrelse“³⁸, altså forud for den ordinære generalforsamling, og det er nærliggende at se hans replik på den ekstraordinære

³⁸ *Dagh.*, s. 282.

generalforsamling som et udtryk for, at han først i dette øjeblik blev klar over, at det var ham selv og hans position, man reagerede imod.

En del af forklaringen ligger formodentlig i Carl Niensens forhold til Det Kgl. Teater, hvor han var blevet regulært ansat som kapelmester fra sæsonen 1908-09. Her blev han hurtigt udsat for kritik og hans evner som dirigent draget i tvivl, og i januarnummeret af *Orkesterforeningens Medlemsblad* brød kritikken frem i fuld offentlighed. I en artikel om dirigenter skrev komponisten August Enna: „Den Tryghed og sikkerhed, Johan Svendsen bragte over alle Kapellets Præstationer, kan man naturligvis ikke forlange, at den nye, yngre Kapelmester, Carl Nielsen, som nu træder til, skal kunne give det; men man maa kunne forlange af ham, at han ikke paatager sig Opgaver, han ikke kan magte, og derved udsætter vor Opera for en Skandale og Demoralisation, som nødvendigvis maa blive Følgen af en saa vaklende og ufærdig Direktion som den, der stadig har fulgt alle de Opera-Opførelser, han har ledet. – Den Evne at dirigere godt er ikke givet enhver Komponist i Vuggegave.“³⁹

Artiklen gav anledning til storvask i Orkesterforeningen, der i en pressemeddelelse undsage medlemsbladets redaktør, Carl Behrens, som straks opsagde sin stilling, og August Ennas artikel, som var første del af en serie, blev ikke fortsat, hvorfor Enna via sin advokat udbad sig „det ham for Artiklen tilkommende Honorar, som han i Betragtning af den ham ved den skete offentlige Kritik af hans Artikel paaførte Skade ansætter til 150 Kr.“⁴⁰ Først og fremmest fandt Ennas kritik af Carl Nielsen dog vej til de københavnske dagblade, der citerede Enna og uddybede med egne kommentarer.

I *Nationaltidende* hed det: „At der bestaar – og i mange Aar har bestaaet – en *Klike*, der har dannet ligesom en Livvagt om Hr. Carl Nielsen, ja i Grunden har optraadt som Menighed og i ham har dyrket den eneste saliggørende Frelse for vort Musikliv, – det er noget, man længe har vidst. Men at der ogsaa var gaaet *Politik* i Carl Nielsen, hans Musik og hans kunstneriske Løbebane – havde man i Grunden tænkt sig det? Og dog forholder det sig, efter hvad der fortælles os fra indviet Side, saaledes. En Venstre-Politiker i en særlig efter det sidste Ministerskifte meget fremskudt Stilling, har, besjælet af rent personlig eller

³⁹ *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*; januar 1909, s. 3.

⁴⁰ *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*; februar 1909, s. 20.

lokalpatriotisk Interesse for Carl Nielsen, nok til Fordel for sin Klient's Anbringelse i Kapelmester-Stolen, slaaet et ordentligt Slag – i Bordet hos vedkommende Myndighed, der havde Stolen at give bort.

Det kan være, at den gode, gamle Sætning: Den, Gud giver et Embede, giver han ogsaa Forstand, ikke gælder om alle vore Ministre i disse Tider. Men det er højst beklageligt, naar Ministeriet giver en Kapelmester-Post til en Mand, der savner Kapelmester-Forstand.⁴¹

To dage senere referede *Social-Demokraten* sagen og sluttede: „Den Venstre-Politiker, som „Natt.“ Sigter til, er Indenrigsministeren, Hr. Klavs Berntsen. Det forholder sig saaledes, at Hr. Berntsen tog sig af Hr. Carl Nielsen, da denne endnu var et fattigt ungt menneske, og dette bør vel ikke bebrejdes ham. Da Hr. Nielsen blev Kapelmester, var Hr. Berntsen ikke Minister, og for øvrigt er Hr. Carl Nielsen en saa betydelig Komponist og Dirigent, at han kan takke sine egne Evner for den fremragende Plads, som han indtager.“⁴²

Samme dag kunne man i *Dannebrog*, der stillede sig på Ennas og den afgåede redaktørs side, tilføje endnu en historie: Orkesterforeningens bestyrelses og dens formands, Wilhelm Fischers skarpe afstandtagen fra Enna artikel var i virkeligheden blot et resultat af pression fra Robert Henriques' side, idet Henriques som medlem af et udvalg i Orkesterforeningen skulle have truet med at nedlægge sit mandat, hvis August Ennas artikel blev fortsat. „Hr. Henriques har villet hjælpe *Carl Nielsen*, men denne havde sikkert været bedre hjulpet uden Hr. Henriques' hjælp. Og det havde Orkesterforeningen for Resten ogsaa.“⁴³

Som den egentlige initiativtager til foreningen Symphonia, som en gruppe yngre komponister havde stiftet i 1889 med henblik på opførelse af ny musik, havde Henriques allerede tidligt haft betydning for Carl Nielsen,⁴⁴ og noget kan tyde på, at man stadig har opfattet Henriques som Carl Niensens mand. Måske kan nogle endog have opfattet

⁴¹ *Nationaltidende*, 11.1.1909.

⁴² *Social-Demokraten*, 13.1.1909.

⁴³ *Dannebrog*, 13.1.1909.

⁴⁴ Anledningen til foreningens dannelse var i virkeligheden Carl Nielsen, har Henriques fortalt. En vinteraften 1888 sad Henriques og Nielsen sammen på restauration Nimb, og her beklagede den sidste sig over, at den strygekvinde, som han lige havde komponeret, ikke kunne komme offentlig frem. Henriques kendte kvintetten og var „meget indtaget i Stykket“, og han reagerede resolut: „Så laver vi en Forening paa Kvintetten. Den skal spilles offentlig.“ *Dannebrog*, 30.9.1895.

Carl Niensens modstand mod resolutionen imod Henriques som et forsøg på at beskytte ham og ikke blot som en principiel holdning.

Et par dage efter fortsatte *Dannebrog* med et interview med August Enna, der gentog hvad han allerede havde skrevet og tilføjede: „Og det er ikke noget, jeg siger for at komme Carl Nielsen til Livs. Jeg synes tværtimod, det er Synd, at han skal havne et Sted, hvor han ikke kan bunde. Maaske er Skylden ikke saa meget hans egen som hans Venners. Han har altid været udsat for en meget farlig, ganske ukritisk, ja hysterisk Tilbedelse – og det er jo ikke sundt.

Det har sat Mærker i hans Kompositioner, som med Aarene er blevne daarligere – synes jeg – og det har ogsaa i dette Tilfælde, hvor man stillede ham op paa en af dansk Musiks aller første Pladser, faaet ham til i en sørgelig Grad at overvurdere sig selv.“⁴⁵

Her fremgår det tydeligt, at August Enna (og med ham vel mange andre af Carl Niensens kritikere) ikke var i stand til kunstnerisk at følge ham: I dag vil næppe mange hævde, at hans værker blev dårligere med årene. Det er naturligvis ugørligt at slutte fra den skabende til den udøvende kunstner, men det er urimeligt ikke at antage, at mangel på forståelse har gjort sig gældende også over for fortolkeren. Nok havde Carl Nielsen på dette tidspunkt ikke megen erfaring som dirigent, men han mødte også med en ny opfattelse og en anden spillestil, og det er set før, at et mindre kærkomment budskab affejes med henvisning til manglende evner.⁴⁶

Både den 14. og 15. januar noterer Carl Nielsen i sin dagbog⁴⁷, at *Dannebrog* har villet have ham til selv at tage til orde imod Enna, men at han har afslået det. Der var faktisk konsekvens i det standpunkt, som han faldt på som formand for DTF, og som han mest udførligt har formuleret i brevet til Vilhelm Stenhammar, som blev nævnt allerede i indledningen, og hvis baggrund vi nu er blevet bekendt med. Det kan næsten se ud, som om Carl Nielsen giver August Enna ret, når han taler om faren ved at blive overrost, men mens Enna heftede sig ved faren for den, der bliver rost, taler Carl Nielsen om det uheldige heri over for de andre! Den 27.1.1911 skrev Carl Nielsen:

„Det er min faste Overbevisning at Presse, Penge, ydre Magt, hver-

⁴⁵ *Dannebrog*, 15.1.1909.

⁴⁶ En registrering af Carl Niensens dirigentvirksomhed og en gennemgang af anmeldelser og samtidiges udsagn savnes. En sådan vil måske kunne kaste nyt lys over et omdiskuteret emne.

⁴⁷ *Dagb.*, s. 277-78.

ken kan skade eller gavne den gode Kunst. Der vil altid findes nogle enkelte gode Kunstnere som leder rundt og finder frem og lægger sig i Breschen for Værkerne. ...

Jeg har nu ogsaa selv *oplevet* mig til denne sikre Tro. Her i Landet er jeg gennem 25 Aar paa den ene Side bleven udskjældt paa den anden lobhudlet og jeg tror at kunne sige, at det fra ingen af Siderne er sket af udelukkende *musikalske* Grunde. Jeg ser den samme Uforstand paa to Maader; det er det hele.

Men jeg mener at man maa lade Pressen have lige og fri Adgang til at skrive hvad den vil, thi Sandhedens Kærne ligger midt imellem eller helt udenfor dens Omraade. Dette Standpunkt har jeg kæmpet for som Formand for „Dansk Tonekunstnerforening“ indtil jeg maatte nedlægge mit Mandat, da engang danske Musikere var blevne til Børn igen. Forholdene bliver dog efterhaanden bedre her i Byen. Man indser at naar blot enhver gjør sin Pligt i sit Arbejde, saa kan ingen Magt i Verden dræbe eller kvæle ham.

En Ting er slemt ved Pressens Virksomhed: at den bringer Forvirring og Uro, sætter Mennesker op imod hinanden og foraarsager Tids- og Kraftspild hvor der burde være Ro og Tryghed.

Faren er størst naar en Kunstner bliver overrost. Thi med god Ret spørger de andre om der virkelig skulde være en enorm forskjel paa A. og B. der vides begge at være gode ærlige Kunstnere og stræber efter det højeste Maal. Jeg er bleven brugt til – henholdsvis – at slaa til andre Musikere med og til at danne Baggrund for og sætte andre i Relief med; men jeg har aldrig taget til Genmæle, skøndt jeg i Aarenes Løb flere Gange af *selve de Blade der angreb mig* er bleve[t] opfordret til at forsvare mig og er blevet lovet en Hædersplads paa Bladets Forside! Er dette ikke den højeste Komik!⁴⁸

Carl Nielsens sidste embedshandling som formand for DTF fandt sted umiddelbart før han fratrådte på den ekstraordinære generalforsamling torsdag den 13.5.1909 kl. 16. To timer før befandt han sig sammen med foreningens banner og et stort udvalg af det danske musiklivs notabiliteter på Assistents Kirkegård i anledning af, at en „gennem en indsamling mellem Venner tilvejebragt Mindesten“⁴⁹ på komponisten C. F. E. Hornemans grav skulle afsløres. Horneman var død i 1906, og nu supplerede man markeringen af Emil Hornemans hundredårs dag med denne opmærksomhed over for sønnen. Carl

⁴⁸ *Breve*, s. 112.

⁴⁹ *Nationaltidende*, 13.5.1909.

Nielsen holdt hovedtalen, hvori han bl. a. karakteriserede Hornemans natur som „mangedelt“, og „midtpunktet“ i denne natur var „det ægte kunstneriske, Temperamentets fulde Udfoldelse, paa én Gang skabende og genskabende.“⁵⁰

Carl Niensens to år som formand for DTF var ikke hans mest frugtbare som kunstner. De går umiddelbart forud for, at det, man kunne kalde midten i hans værk, brød frem med *Espansiva*-symfonien.

Wüllner-striden

Historien om *Programmet* og DTF er her fortalt forfra, og således har vi først stiftet bekendtskab med den del af historien, som offentligheden dengang ikke havde noget kendskab til, med den skjulte del af isbjergget. Toppen af isbjergget, som var synligt for samtiden, var den såkaldte Wüllner-strid, der først brød ud i september 1909, efter at DTF tilsyneladende havde lagt problemet bag sig. Den tyske sanger Ludwig Wüllner (1858-1938), som striden har fået navn efter, var på det tidspunkt en internationalt meget succesfuld liedsanger, som fra 1907 og adskillige sæsoner frem også optrådte i København, og således blev udsat for Kjerulfs specielle multiforetagsomhed som både anmelder og programudgiver. Det store publikum til Wüllners koncerter gjorde naturligvis *Programmet* særlig interesseret i disse, men Wüllners status gjorde ham samtidig mindre tilbøjelig til at affinde sig med andegårdens særordninger.

I *Nationaltidende* den 18.9.1909 indledte en af Wüllners danske beundrere, sanglærer Kaj Bendix, søn af komponisten Victor Bendix, en målrettet kampagne mod *Programmet* og Charles Kjerulfs dobbeltrolle. Kjerulf havde fra begyndelsen i 1907 anmeldt Wüllners koncerter positivt, men der var sket et fuldstændigt omslag, og efter Wüllners koncert den 13.9.1909 skrev han om hans „inspirations-falskneri“ og mente i øvrigt, at Wüllner var ved at være færdig, og at publikum var begyndt at svigte ham overalt, og i sit svar til Bendix gjorde han Wüllner til „den største skabekrukke, jeg har kendt.“⁵¹

⁵⁰ *Illustreret Tidende*, 50. årg. nr. 35, søndag 30.5.1909.

⁵¹ Efter den første polemiske bølge udgav Kaj Bendix en pjece med titlen *Wüllner-striden, En polemik om musikkritik og offentlig moral*, Kbh. 1909, hvori begge parter indlæg indtil 14.10.1909 er optrykt. Argumentet for at udsende pjecen var, at Bendix ikke havde haft mulighed for at få sine egne indlæg optaget i *Politiken*, at Kjerulf havde benyttet sig af, at de to aviser havde forskellig læserkreds og således kunnet gå uden

Kaj Bendix imødegik først Kjerulfs kritik, men i sit næste indlæg optrappede han angrebet, idet han på det københavnske musikpublikums vegne stillede spørgsmålet: „*Hvad er grunden til det bratte omslag i Hr. K.s opfattelse af Wüllner?*“ Efter at han med eksempler havde dokumenteret omslaget, hed det: „Hr. Kjerulf kan ikke undre sig over, at vort musikpublikum staar uforstaaende over for dette fænomen, for Wüllner var som kunstner den samme i 1907 som i 1908, og hr. Kjerulf har anmeldt koncerter i en menneskealder og har for længst erhvervet sig tilstrækkelig rutine til at kunne bedømme en sanger efter en eller i alt fald et par koncerter.

Jeg er derfor vis paa, at Hr. Charles Kjerulf ikke blot vilde handle i egen, men ogsaa i offentlighedens interesse ved i sit svar paa denne artikel ikke at hage sig fast ved et enkelt uvæsentligt punkt, men oplyse os om grunden til, at han saa brat og saa fuldstændig har forandret sit syn paa Wüllner.“

Kjerulf svarede i sin avis, at omslaget i hans syn på Wüllner ikke var brat, Bendix så bort fra anmeldelserne af alle Wüllners mellemliggende koncerter, hvori „det successive omslag viser sig: den naturlige reaktion mod fanatismen og moden.“ – „Saa leger jeg ikke mere med“, sluttede han.

Men nu strammede Bendix yderligere grebet og formulerede uden omsvøb sagens kerne: at Kjerulfs syn på Wüllner i påfaldende grad fulgte udviklingen i Wüllners forretningsforhold til *Programmet*. Bendix kunne belægge sin påstand med en 10 sider lang redegørelse fra Wüllners akkompagnatør og forretningsfører, Hr. Coenraad V. Bos, hvorfra han citerede fyldigt.

Bos skriver bl. a.: „Da vi havde givet den første koncert i København 1907, undrede vi os meget over, at der paa afregningen stod: Trykning (c: udgift) af programmer saa og saa meget, medens vi ikke kunde finde nogen post for indtægt ved programsalg. Da jeg forhørte mig herom, blev der sagt, at koncertprogrammer og sangtekster blev trykte i hæftet „Programmet“, at vi maatte afholde trykningsomkostningerne, medens indtægten af programsalget blev anvendt i velgørende øjemed. Der var ingen, der kunne meddele os noget nærmere om dette velgørende øjemed, vi erfarede kun, at Hr. Ch. K. ledede „program“-foretagendet, og at vi hellere ingen indvendinger skulde gøre, da det var uklogt at lægge sig ud med Hr. Ch. Kj.

om det væsentlige i kritikken, og at Bendix med pjecen ville „give de musikinteresseredes kres en let adgang til at følge striden.“ – Indlæg i striden indtil 14.10.1909 er her citeret efter Bendix' pjece.

Vi fandt imidlertid, at dette forhold var urigtigt, og gjorde fordring paa indtægten af programmerne, og efter at flere henvendelser fra vore koncertarrangører ikke var bleven besvarede, skrev jeg personligt til Hr. Ch. Kj., som da svarede, at *han* INTET havde med „Programmet“ at gøre, men havde overgivet „Programmet“s redaktion brevet til besvarelse.

Efter lang tids forløb fik vi da endelig tilsendt det beløb, programsalget havde indbragt.

Men rent bortset fra den forretningsmæssige side af sagen, syntes vi ikke om, at koncertgiverne skulde være tvungne til at lade omdele reklamehæfter ved deres koncerter. Det er tilstrækkeligt, at publikum finder sangtexterne i vore programmer; annoncer om mineralvand, benedictiner, danske hunde og Hr. Charles Kjerulfs sangundervisning har intet der at skaffe.

Da vi i fjor atter kom til København, bad vi koncertbureauet om til vore koncerter ikke mere at anvende „Programmet“, men lade trykke særprogrammer. Dette blev ved den første koncert af en fejltagelse ikke taget tilfølge, medens „Programmet“s leder ved den anden koncert forstod at mage det saa, at „Programmet“ blev uddelt gratis som omslag til vore særprogrammer. Før den tredje koncert nedlagde jeg da bestemt forbud mod, at „Programmet“ blev omdelt – underligt nok var Hr. Ch. Kj.s kritiker (*skønt han intet har at gøre med „Programmet“!*) blevet daarligere og daarligere. I Stockholm modtog jeg, kort før vi skulde give koncert i København, et saalydende telegram fra det danske koncertbureau:

„De vilde bevise os og vor forretning en stor tjeneste ved at tillade omdelingen af „Programmet“.“

Men jeg telegraferede nej.

Senere blev det mig fortalt, at Hr. Kj. – *der ganske vist intet* har med „Programmet“ at gøre (!) - personlig havde henvendt sig til koncertdirektionen og bedt og tryglet om, at „Programmet“ dog maatte blive omdelt ved Wüllnerkoncerten; Hr. Ch. Kj. vilde ellers komme i en pinlig stilling overfor sine annoncører, da han havde forpligtet sig til at lade „Programmet“ omdele ved hver koncert.

Dette skete i september 1908.“

Derefter konkluderer Bendix, „at ligesom Hr. Ch. Kj.s Kritikerforhold overfor Wüllner kan inddeles i 3 afsnit, fremviser ogsaa Forretningsforholdet mellem de to herrer en tredeling:

a) Primærperioden: da „Programmet“ blev omdelt ved Wüllner-koncerterne.

b) Sekundærperioden: efter tilbagebetalingen af indtægten ved programsalget, og

c) Tertiærperioden: efter annoncehæftets uddrivelse af det forjættede Wüllner-paradis.“

Kjerulfs reaktion dagen efter, den 28.9.1909, blev en „Kort Erklæring“:

„Med velvillig assistance af Wüllners egen forretningsfører beskylder Hr. Kaj Bendix mig iaftes i „*Nationaltidende*“ for at have haft egennyttige og smudsige grunde til min kritik over Wüllner. Jeg erklærer ham herved for at fare med ondsindet, løgnagtig sladder og hans sigtelser for groft æreskænderi.“

Kjerulf havde tydeligvis til hensigt at provokere Kaj Bendix til at anlægge injuriersag og dermed aflede debatten fra dens indhold, men Bendix lod sig ikke lokke, hans hensigt var, „at faa denne kritikers dobbeltforhold overfor vort musikliv bragt til ophør“, og den 29.9 konkluderede han:

„Som det er fremgaaet af denne sag, kommer Hr. Ch. Kj. som leder af annonceforetagendet „Programmet“ i forretningsforhold til størstedelen af de i København optrædende inden- og udenlandske kunstnere, hvis kritiker han tillige er. At dette forhold strider mod offentlig moral, er soleklart, og det er mig ufatteligt, at der ikke for aar tilbage er sat en stopper herfor.

Men nu da offentligheden er paa det rene med sagens rette sammenhæng, kan denne utilbørlighed, der kaster skygge over dansk musikliv og dansk presseliv, ikke længere taales, og hvis der ikke kan skabes absolut betryggende garanti for, at dette Hr. Ch. Kj.s dobbeltforhold øjeblikkelig ophører, er det den danske Tonekunstnerforenings pligt at gribe ind med de magtmidler, der staar til dens raadighed. ...

Vort politiske liv har til overflod vist, hvad sammenblanding af offentligt hverv og privat interesse kan føre til. I denne henseende skulde det ikke gerne tjene til forbillede for andre omraader af vort offentlige liv.“

Den sidste bemærkning var en henvisning til skandalen omkring justitsminister Alberti og hans økonomiske forbrydelser, som ikke mindst Ove Rodes artikler i *Politiken* i 1908 havde bidraget til at op-trele – og nu havde *Politiken* selv blandt sine journalister et lignende (mindre) problem! Kjerulf reagerede dagen efter med en ny erklæring, tydeligvis under pres:

„Idet jeg forbeholder mig en nærmere redegørelse for mit hidtidige forhold til „Programmet“, meddeler jeg herved, at udgivelsen af dette blad i disse dage fra det tidligere konsortium gaar over paa andre

hænder, hvorved jeg løses fra enhver forretningsmæssig forbindelse med det. Jeg har foranlediget dette skridt – et ringe offer – for at berøve mine fjender et vaaben, som jeg nu indser, de kunde bruge imod mig, naar deres tankegang var tilstrækkelig sjofel og deres værdsættelse af min dumhed tilstrækkelig høj. Og jeg har gjort det, for at end ikke skyggen af en mistanke skulde falde paa en anmelder-virk-somhed, der nu er 30 aar gammel, og paa det blad, jeg i det meste af denne tid har tilhørt og sætter saa højt.

Overfor det af Hr. Kaj Bendix rejste Wüllner-spørgsmaal betyder nævnte skridt ikke et gran af indrømmelse. Hans sladder er lige ond-sindet og løgnagtig; hans æreskænderi lige groft.“

Bendix fulgte sejren op med endnu et indlæg, hvori han gjorde opmærksom på, at det ikke var første gang „Hr. Kjerulf proklamerede sig uden forbindelse med reklameforetagendet“, og vi kan da også minde om, at konsortiet bag *Programmet* – hvad Bendix måske ikke engang vidste – allerede i april 1906 over for DTFs bestyrelse havde meddelt, at Kjerulf fra og med næste sæson fratrådte som redaktør af bladet. Kjerulfs udsagn alene var ikke meget værd, og Bendix rettede derfor „en opfordring til annoncenhæftets ny overtager, gennem pres-sen at udsende en erklæring paa tro og love om, at den frygtede kritiker under ingen form er økonomisk interesseret i „Programmet“.

En saadan fuldt betryggende erklæring vil have overordentlig gavn-lige følger for vort musiklivs sunde trivsel. Vore musiklærere og kon-certgivere, der hidtil er blevet rendt paa dørene af Hr. Kjerulfs smarte agent eller, hvis dennes personlige hilsen fra kritikeren ikke virkede, da af Hr. Kjerulf selv, vil nu føle sig befriede fra et aarelangt tryk i form af ret betydelige pengeofre til vort musiklivs molok.“

For øvrigt mente Bendix, at „det celebre annoncenhæftes dødsdom (var) beseglet“ med den frygtede kritikers udtræden af foretagendet, og at „musikfolket nu, uden frygt for risiko, (kunne) nægte at benytte det smagløse hæfte og med alt skyldigt hensyn til fremtidsudsigterne lade trykke deres egne kunstneriske koncertprogrammer og selv nyde indtægten deraf.“

Det var Kaj Bendix, der havde ført ordet og ført an, men andre kræfter arbejdede nu i samme retning. Sanglærer Viggo Forchham-mer skrev to artikler i *Vort Land*, hvori han redegjorde for *Programmets* historie.⁵² Forchhammer mente ikke, at det var tilstrækkeligt, at Kjer-ulfs dobbeltrolle og *Programmet* ophørte, han ønskede også en tilbunds-

⁵² *Vort Land*, 17. og 18.11.1909.

gående undersøgelse af Kjerulfs forhold, og „en saadan maatte enten føre til, at han blev rensset for de svære Mistanker eller fjernet fra sin ansvarsfulde Kritikerstilling, som forlener ham med saa stor Magt.“

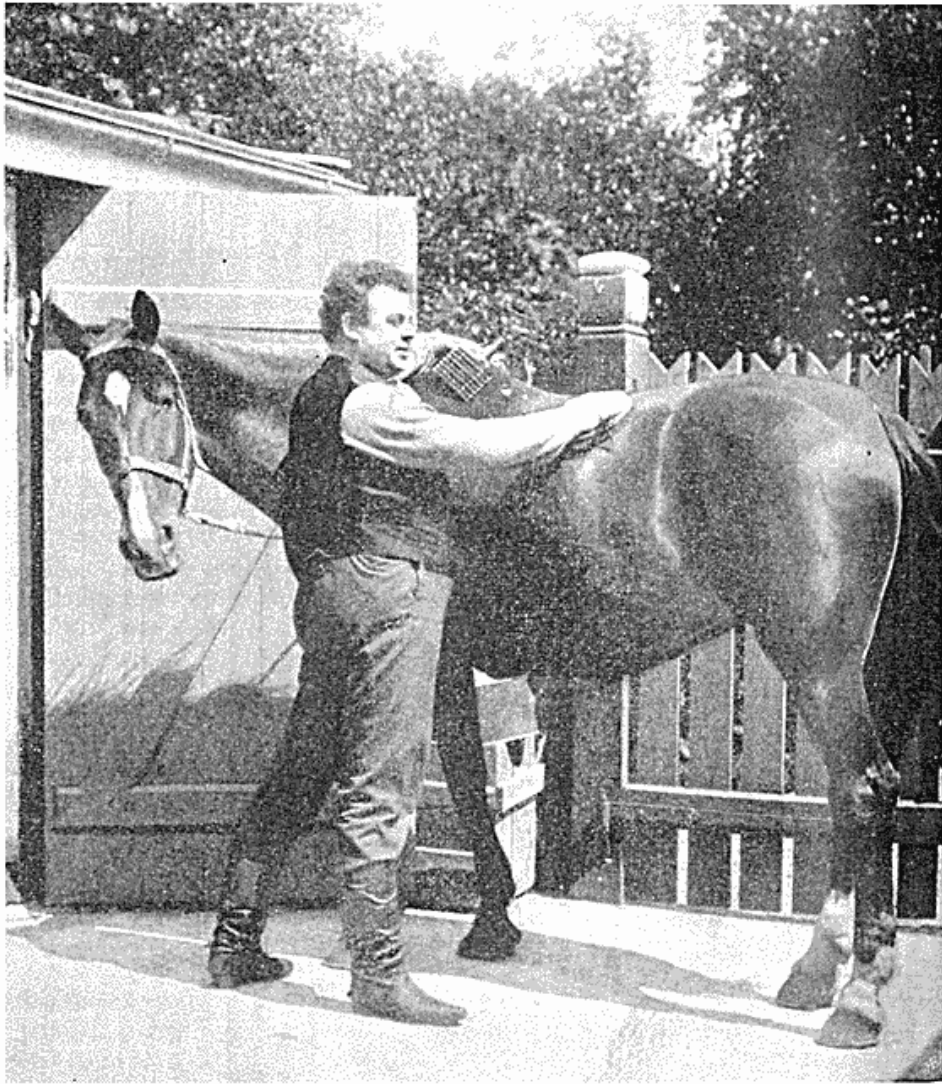
Den 21.10 henvendte Viggo Forchhammer sig til Tonekunstnerforeningens formand Louis Glass, idet han mente, at en sådan undersøgelse måtte foretages af DTF og *Politiken* i forening, men Glass mente ikke, at bestyrelsen selv kunne tage et sådant skridt, dertil krævedes en ekstraordinær generalforsamling, som medlemmerne selv måtte tage initiativ til. I første omgang henvendte nu Forchhammer sig sammen med Carl Nielsen til *Politikens* chefredaktør Henrik Cavling. Af Carl Niensens dagbog ses, at dette møde må have fundet sted den 22.10, og at Carl Nielsen selv havde talt med Cavling allerede den 20.10, hvor denne havde lovet ham, „at ifald jeg kunde skaffe en Erklæring med Underskrift at Ch: Kjerulf endnu havde „Programmet“ vilde han befale ham at vælge enten Progr: eller „Politiken““. Denne erklæring afgav Forchhammer 22.10, hvorefter „Cavling lovede at bringe Erkl.: om Prog: Ophør inden 2 Dage.“⁵³ Den 27.10 kom den:

„Det gamle Konsortium, der ejede „Programmet“ er i disse Dage blevet opløst, og i dets Sted er dannet et Interessentskab, der har overdraget Annonceafdeling og Ekspedition til Hr. Georg Paulsen som Ene-Indehaver. Samtidig flyttes Kontoret fra Vestervoldgade 133 A [Kjerulfs adresse] til Vesterbrogade 34. Hr. Charles Kjerulf er hermed løst fra ethvert Forhold til „Programmet“.“⁵⁴

Carl Niensens eneste offentlige indlæg i Wüllner-striden fulgte efter denne erklæring, som han selv havde bidraget til at fremprovokere. Han udtrykte naturligvis glæde over, at koncertgiverne nu „ikke længere behøver at staa i Forretningsforhold til en af vore store Blades Musikkritikere“, men først og fremmest var hans ærinde at standse udgivelsen af *Programmet* fuldstændigt: „Koncertgiverne bør nu helst fri deres Tilhørere fra dette Annoncehefte, der ingen Berettigelse har, men kun virker forstyrrende ved sine Reklamer, Fotografier og Karikaturbilleder. Under al anden Kunstdyrkelse gør man, hvad man kan, for at Omgivelser og ydre Fremførelse kan komme nogenlunde i Harmoni med Værker og Præstationer. Paa Udstillingerne sørges der for, at Malerier, Skulpturer og andre Genstande ikke skader hinanden ved forkert Ophængning og Opstilling, i Teatrene – som desværre ikke alle kan siges fri for smagløse Reklame-Programmer – slukker man Lysene,

⁵³ *Dagb.*, s. 287.

⁵⁴ *Politiken* 27.10.1909.

I *Programmet* optrådte tenoren Peter Cornelius ikke til hest, som Carl Nielsen skrev, men striglende sin hest. Under alle omstændigheder forstyrrede han Beethovenoplevelsen.

saasnart Forestillingen begynder, og al Læsning er henvist til Mellemakten. Da dette ikke godt er muligt i en Koncertsal, maa man være dobbelt agtpaagivende overfor alt, hvad der kan distrahere. Jeg har engang grebet mig selv i under Udførelsen af en af Beethovens Kvartetter ved det eminente Brysseler-Ensemble, altsaa under Nydelsen af den højeste Musik i den fortræffeligste Gengivelse at lade mit Blik fange af et

af disse Reklamehefters Illustrationer – saa vidt jeg mindes Hr. Cornelius til Hest.

Altsaa: bort fra Koncertsalene med dette hæslige Omslag, som i bedste Fald straks løsnes fra selve Koncertprogrammet og havner paa Gulvet eller i en Brystlomme. Ogsaa af Hensyn til de Musikmennesker, der har forpligtet sig til Annoncerne for hele Sæsonen bør "Programmet" helt forsvinde. Efter det Lys, hvori Reklameheftet nu engang er kommen til at staa, maa det være pinligt at se sit Navn paa dets Sider.

Saasnart "Programmet" er gaaet ind og Koncertgiverne hver især uden indbildt Angst eller bevidst Hensyntagen atter selv kan bestemme Form og Indhold af deres Programmer, vil Sindene hurtigt falde til Ro. Der er allerede hvirvlet altfor meget Støv op om denne Sag.⁵⁵

Slaget var altså endnu ikke vundet. Forchhammer nævner som resultat af mødet hos *Politikens* chefredaktør, „at Hr. Cavling foreslog nedsat en Kommission til Undersøgelse af Hr. K.s forhold. Denne Kommission skulde bestaa af Tonekunstner-Foreningens formand, Hr. Glass, dens sekretær, Overretssagfører Hartmann, Overretssagfører Niels Petersen som Repræsentant for „Politiken“, en repræsentant for Hr. K. samt Undertegnede.“⁵⁶ Kommissionen afholdt imidlertid kun et møde, den 6.11, og bagefter var der vild uenighed om, hvad konklusionen på mødet var: *Politikens* repræsentant mente, at *Politiken* var ude af sagen, og at bolden lå hos DTF, mens Louis Glass mente, at foreningen skulle afvente *Politikens* standpunkt. For Forchhammer og hans meningsfæller var der altså ikke andet tilbage end at håbe på den ekstraordinære generalforsamling i DTF.

Københavns Orkesterforening havde ellers i novembernummeret af sit medlemsblad, der udkom den 6.11, forsøgt at ruske op i Tonekunstnerforeningens bestyrelse med en stor artikel, der refererede de hidtidige indlæg og derefter spurgte: „hvorfør har Tonekunstnerforeningens Bestyrelse ikke rørt paa sig i Anledning af „Wüllner-Striden“? Den nuværende Bestyrelse væltede jo den forrige netop paa et Kritiker-Spørgsmaal. Og her er da et „Kritiker“-Spørgsmaal af tusind Gange større Betydning. Vi har saa megen Uanstændighed i Forvejen at slaas med hertillands. Skal nu en fremmed Kunstner uimodsagt fortælle ude i Verden, at vore Musikkritikerforhold ogsaa er raadne? Og hvis nogen tvivler paa ham, saa kan han jo henvise til, at en dansk Mand har udgivet et Skrift om „Musikkritik og offentlig Moral“, der giver

⁵⁵ *Berlingske Tidende, Aften*, 1.11.1909 og *Social-Demokraten* 2.11.1909.

⁵⁶ *Vort Land*, 18.11.1909.

ham ret. Nej, det gaar ikke an! Tonekunstnerforeningen maa træde til og redde vor Anseelse paa dette Punkt.⁵⁷

Louis Glass afviste denne „Mistænkeliggørelse“, som kun kunne skyldes manglende kendskab til „Bestyrelsens ikke ringe Arbejde i denne Sag“⁵⁸, men Orkesterforeningens formand, mente at „Hr. Louis Glass vilde have gjort mere Virkning ved at fortælle Offentligheden noget Positivt om „det ikke ringe Arbejde“, Bestyrelsen for „Dansk Tonekunstnerforening“ har gjort i denne Sag“, og desuden, at Glass ikke kunne slippe uden om henstillingen, „hvilke Sympatier han end personlig maatte nære.“⁵⁹

Nogle breve fra Glass til Kjerulf synes at bekræfte, at Glass havde et særligt forhold til Kjerulf, som han ligefrem takker for positive anmeldelser, men som vi allerede har set, var Glass ikke ene om at ville holde hånden over Kjerulf i DTF, og Kjerulf, der, efter at kommissionen var løbet ud i sandet igen, havde fået nyt mod, kunne bl. a. meddele, at „d’Hrr. Forchhammer, Kaj Bendix og Carl Nielsen“ den 16.11 havde været til møde med DTFs fællesbestyrelse, og at „det endte med, at de blev pure afvist med deres Klagemaal.“⁶⁰ På den baggrund meddelte Viggo Forchhammer, at „der er nu indsendt Begæring til Dansk Tonekunstner Forenings Formand fra 25 Medlemmer af Foreningen, hvoriblandt flere af vort Musiklivs Spidser, om Afholdelse af en extraordinær Generalforsamling til Undersøgelse af de af mig omtalte Forhold. Skulde Tonekunstnerne paa denne gaa imod en saadan Undersøgelse, da skal jeg med Glæde trække mig tilbage, forsaavidt der ikke skulde komme nye Momenter frem. Jeg har rejst denne Sag ikke i egen, men i Standens Interesse.“⁶¹

Allerede den 13.11 var Carl Niensens krav om *Programmets* fuldstændige ophør blevet imødekommet, idet *Programmets* bagmænd havde udsendt endnu en erklæring, der med hensyn til angivelsen af ejerforholdet ganske vist ikke var i overensstemmelse med den første af 27.10, og som altså var egnet til at skabe usikkerhed, men som samtidig gik det ønskede skridt videre:

„Paa given Foranledning erklærer undertegnede Aktieselskabet

⁵⁷ *Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad*, 9. årg. nr. 11, november 1909.

⁵⁸ *Nationaltidende*, 9.11.1909.

⁵⁹ *Vort Land*, 11.11.1909.

⁶⁰ *Vort Land*, 19.11.1909.

⁶¹ *Vort Land*, 22.11.1909.

„Programmet“ – til hvilket det tidligere Konsortium, der ejede og udgav „Programmet“ under den 25. f. M. har solgt Foretagendet med Aktiver og Passiver – samt undertegnede Sagfører, der har bistaaet ved Ordningen af Overdragelsen og Aktieselskabets Dannelse:

1) at Hr. Ch. Kjerulf efter den skete Overdragelse ikke mere, hverken selv eller gennem nogen anden har nogen Art af økonomisk, litterær eller anden Interesse i Virksomheden, og

2) at „Programmet“ kun vil blive ført denne Sæson ud og derefter vil ophøre at udkomme.

København, den 13. Novbr. 1909.

Fred. Petersen

Formand for A/S „Programmet“

Carl Levin

Overretssagfører⁶²

Da den ekstraordinære generalforsamling oprandt den 3.12, var det altså blot personen Charles Kjerulf og hans forhold, der stod tilbage. Dagsordenen var følgende:

„Generalforsamlingen nedsætter en Kommission til Undersøgelse af

1) Hr. Ch. Kjerulfs Forhold til Koncertgiverne og andre eventuelle Kunder af „Programmet“

2) „Programmet“s økonomiske Forhold til Dansk Tonekunstner-Forening

3) Hr. Ch. Kjerulfs øvrige økonomiske forhold til Dansk Tonekunstner-Forening i den Tid, han var Foreningens Sekretær.“

Desuden var der indkommet et ændringsforslag fra Vilhelm Rosenberg, der afviste „det i den meddelte Dagsorden indeholdte Forslag om at nedsætte en Undersøgelseskommision som Foreningen uvedkommende.“

Forhandlingsprotokollen er kortfattet, men meddeler som ved andre lejligheder, at „Talerne samt et udførligt Referat foreligger“, hvad de i dag i hvert fald ikke gør på Rigsarkivet, og den dramatik, som formodentlig har præget mødet, kommer ikke til udtryk i det bevarede korte referat. Det fremgår heraf, at Charles Kjerulf selv var mødt, og at han som så ofte før var første taler. Han omtalte Kaj Bendix' og Viggo Forchhammers „Paastande som Løgn og Usandhed“, og han stemplede igen Bendix som en „ondsindet Løgner og grov Æreskænder“. Derefter argumenterede Viggo Forchhammer for dagsordenen, idet han bl. a. mente, „at naar Spørgsmaalet drejede sig om, hvorvidt et Menneske har misbrugt sin Magt og Stilling, kan det være af største Vigtighed at faa

⁶² *Nationaltidende*, 13.11.1909.

oplyst, om han tidligere har gjort sig skyldig i noget lignende“, og han anbefalede specielt dagsordenens punkt 2, „da „Programmet“ utvivlsomt efter de Oplysninger, der forelaa, maatte give Overskud.“

Flere talere havde herefter ordet, uden at det i dag er muligt at se, hvad meningen med deres indlæg har været. Dirigenten Fr. Schnedler-Petersen oplæste f. eks. breve fra både Henrik Cavling og Johan Svendsen, der på grund af sygdom ikke selv kunne være til stede. Lange-Müller, som igen var aktiv, og som jo i sin tid havde startet det hele, syntes åbenbart nu, at man gik for vidt, idet han „ansaa den foreslaaede Dagsorden for urimelig og ønskede Ordet paa et senere Tidspunkt for at fremkomme med et Forslag.“ – og midt i det hele fordrede Victor Bendix „Oprejsning for sin Søn i Anledning af at han var bleven kaldt en Æreskænder og Løgner.“

Ved den skriftlige afstemning stemte man først om Vilhelm Rosenbergs afvisningsforslag, der blev vedtaget med 53 stemmer for og 22 imod, og således var dagsordenen altså faldet og Dansk Tonekunstnerforening havde valgt at frede Charles Kjerulf. Lange-Müllers bebudede resolutionsforslag, som han nu fremsatte, var et kompromis:

„1) Generalforsamlingen udtrykker sin Misbilligelse af Hr. Kjerulfs Wüllner-Kritik, saavel af dens Indhold som af dens Form.

2) Generalforsamlingen udtaler sin Tilfredshed med, at Hr. Kjerulf omsider har indset det mislige ved med sin Virksomhed som offentlig Musikanmelder at forbinde Stillingen som Udgiver af Reklameheftet „Programmet“.

3) Generalforsamlingen udtrykker sin Tilfredshed over, at dette ukunstneriske Foretagende ophører med denne Saisons Udgang.“

Under den efterfølgende diskussion endte det med, at Lange-Müller frafaldt punkt 1, og dermed sejrede jo egentlig det synspunkt, som Carl Nielsen og hans bestyrelse i sin tid havde stået for og var faldet på. Desuden foreslog Lange-Müller, at forsamlingen udtalte sin „Misbilligelse med Hr. Kjerulfs Udtalelser overfor Hr. Bendix“, hvilket skete ved håndsoprækning. Til slut vedtog forsamlingen med et snævert flertal punkt 2 og 3 i Lange-Müllers resolution, idet 26 stemte for og 23 imod. Hermed havde den penible sag om *Programmet*, der var lige så gammel som Dansk Tonekunstnerforening, endelig fundet sin hverken klare eller enstemmige afslutning – i foreningens regi.

Ved domstolene fik den et efterspil. Den 18.12 bekendtgjorde Kaj Bendix i flere aviser, at han nu alligevel ville anlægge den injuriersag mod Charles Kjerulf, som denne fra begyndelsen havde forsøgt at få ham til for at afspore sagen. Bendix begrundede sin ændrede hold-

ning med, at den ekstraordinære generalforsamling i DTF var blevet „erklæret for privat, og da jeg maa fordre offentlig Oprejsning, ser jeg mig nødsaget til, meget mod mit Ønske, at skride til Sagsanlæg.“⁶³

Samme dag var Kjerulf igen på den høje hest i *Politiken*:

„Se, det var Ret! Endelig bekvemmer Hr. Bendix sig til at anlægge Sag imod mig.

Kun havde det set nok saa godt ud, om han ikke havde betænkt sig i hele tre maaneder. Han burde straks gjort det den 28. September, da jeg første Gang kaldte ham Løgner og Æreskænder – eller han burde gjort det den 1. Oktober, da jeg gentog Beskyldningen. Eller senest straks efter Generalforsamlingen i Tonekunstnerforeningen den 3. Decbr., hvor jeg for tredje Gang mundtlig gentog og understregede Beskyldningen i Medlemmernes Paahør og udtrykkelig tilføjede, jeg bl. a. gjorde det for endnu en Gang at prøve paa at faa Hr. Bendix til at anlægge Sag imod mig.

Endelig opfylder han nu mit Ønske. Men naar han som Grund angiver, at Generalforsamlingen var privat, og at *han* maa „fordre“ offentlig Oprejsning ... da er hertil kun at svare, at Haabet beskæmmer jo ingen. – Lad nu Retten om den offentlige Oprejsning. At *den* „Oprejsning“, Hr. Bendix fik i Tonekunstnerforeningen, var *privat*, bør han i alle Maader være Forsynet taknemmelig for.“

Kjerulf havde ikke på samme måde forsynet med sig, da retten afsagde dom den 1.5.1911. Ganske vist fik han medhold i, at der ikke var sket noget *brat* omslag i hans syn på Wüllner, og at der ikke „efter det oplyste foreligger tilstrækkelig Grund til at antage, at det er Wüllners Vægning ved at benytte „Programmet“, som har bevirket Indstævntes nedsættende Kritik af ham i September 1909“, men i sagens kerne fik sagsøgeren medhold og oprejsning, og kom der aldrig en undersøgelse af de økonomiske forhold, så har vi dog rettens ord for, at Kjerulf „paa det paagældende Tidspunkt var nøje knyttet til og interesseret i Foretagendet „Programmet“,“ hvad han jo havde hævdet, at han ikke var.

I Landsover- samt Hof- og Stadsrettens konklusion hed det, at sagsøgeren, citanten, „i Henhold til det foranførte anses at have haft nogen Føje til, paa den Maade som sket, at fremdrage det omhandlede Forhold for Offentligheden og opfordre Indstævnte til at udtale sig herom, uden at Indstævnte derfor kan anses at have været berettiget til at fremkomme med de paaklagede for Citanten ærefornærmende Udladelser, og Indstævnte vil derfor for disse Udladelser, der i hvert Fald

⁶³ *Vort Land* og *Nationaltidende*, 18.12.1909.

overskrider Grænserne for Retorsionsretten, være at anse efter Straffelovens § 217 med en Straf, der passende findes at kunne bestemmes til en Statskassen tilfaldende Bøde af 50 Kr., subsidiært simpelt Fængsel i 5 Dage, hvorhos Udladelserne ville være at mortificere.⁶⁴

Desuden blev Kjerulf dømt til at betale sagens omkostninger på 80 kr., hvorved der altså yderligere blev foretaget et mindre indhug i hans formodede fortjenester ved sine mere end 6 års kamp for *Programmet*.

Komponisten og anmelderen

Man var sluppet af med *Programmet*, ikke med Kjerulf. Det opnåede resultat var ikke udtryk for enighed blandt musikerne, men snarere det resultat, som uenigheden muliggjorde, og som var muligt, når man tog hensyn til, at Tonekunstnerforeningens første bestyrelse i realiteten havde godkendt Kjerulfs arrangementer. Striden satte skel, som det tog tid at overvinde, og mennesker, der havde ment noget forskelligt, kunne bagefter ikke være i stue sammen. Som eksempel kan blot nævnes, at Victor Bendix, hvis søn, Kaj Bendix, jo havde spillet en hovedrolle i kampen mod Kjerulf, forlod sin stilling som dirigent i Dansk Koncertforening på grund af uenigheden med de ledende inden for Dansk Tonekunstnerforening, hvis bestyrelse delvis bestod af de samme mænd som Koncertforeningens.⁶⁵

Programmet blev heller ikke Kjerulfs sidste forretningsidé. I 1913 blev Dansk Komponist-Forening stiftet for at varetage komponisternes særlige interesser, herunder at organisere opkrævningen af de opførelsesafgifter, som Berner-konventionen af 1908 og den danske forfatterlov af 1912 åbnede mulighed for, og som DTF med sit forsøg på at favne alle musikfolks interesser formodentlig ville være blevet splittet på. Kjerulf var imidlertid hurtigere end Komponistforeningen, og med samme hensigt dannede han et nyt aktieselskab, „Skandinavia“, sammen med komponisten Sophus Andersen, maleren Oscar Matthiesen, forfatteren Martin Andersen Nexø og overretssagfører Aage Park. „Skandinavia“, der, som navnet siger, skulle dække hele Skandinavien, skulle tage sig af alle kunsternes honorarspørgsmål. Selskabet tilbød den enkelte kunstner i et og alt at repræsentere ham og bad ham

⁶⁴ *Landsøver- samt Hof- og Stadsretten, Civile Sager 1907-11, Domprotokollen i 1. Instanssager, 1911, 85A, s. 71-74, Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.*

⁶⁵ *Jf. Københavns Orkesterforening og Dansk Musiker Forbunds Medlemsblad, 10 årg. nr. 1, januar 1910, s. 11.*

følgelig om at underskrive en fuldmagt, der til forveksling lignede et dokument, hvormed kunstneren afskrev sig retten til sit værk. 40% af selskabets indtægter skulle tilfalde dette, mens 60% skulle gå til komponistforeningen, der ikke desto mindre efter et bestyrelsesmøde om sagen den 10.12.1915 udsendte en erklæring, hvori den tog skarpt afstand fra Kjerulfs ny initiativ, og blandt underskriverne af denne erklæring var både Lange-Müller, Louis Glass og Carl Nielsen.⁶⁶

Også efter denne affære bevarede Kjerulf sin centrale position som musikredaktør og -skribent. Allerede i 1913, hvor han holdt jubilæumstalen i anledning af Tonekunstnerforeningens 10års stiftelsesfest,⁶⁷ var han blevet taget til nåde i foreningen, som utvivlsomt havde et meget stort antal medlemmer, der aldrig havde delt kritikken af ham.

Både i nekrologerne ved hans død i 1919 og i artiklerne i anledning af hans 60års dag året før glimrer de gamle konflikter ved deres fravær. Ét sted i Kjerulfs egen avis titter de dog harmløst frem midt i harmonien – for den indviede: „Ja, vi har set den elskeligste og genialeste af danske nulevende Kunstnere, altsaa Carl Nielsen, komme op i Redaktionen, dirrende af Vrede, men vi har ogsaa set ham smile gennem Vreden og sige om Kjerulf: „Naar *han* gaar væk, skal jeg fortælle Publikum, hvad dansk Musikliv skylder ham. For vi er alle stolte af ham selvfølgelig, men nu skal han ha' Klø!“⁶⁸

Og ved Kjerulfs begravelse paraderede ikke blot Tonekunstnerforeningens banner, Carl Nielsen holdt faktisk også en tale på musiklivets vegne, hvori han bl. a. sagde: „Hvad han gav, var altid levende, altid rigt, bevæget, først og sidst hjerteligt. Det var med sit rige Hjerte, han kunde tage fejl, og naar han saa bagefter sagde det rigtige, var der ikke ende paa hans hjertelige Forstaelse. Han talte til os klart og skønt, og han satte os altid i Bevægelse. Vi vil takke ham for, hvad han har betydet for dansk Musik, det har været saa uhyre meget.“⁶⁹

Ved Tonekunstnerforeningens 25års jubilæum i 1928 havde sønnen Axel Kjerulf for længst overtaget faderens post på *Politiken*, og en del år senere blev han ligefrem foreningens formand. I 1928 var det Axel Kjerulf, der arrangerede foreningens festkoncert, hvis program nu

⁶⁶ Torben Krogh: *Dansk Komponist-Forening 1913-1938*, Kbh. 1938, s. 4-5.

⁶⁷ Kronik i *Politiken* 29.2.1913.

⁶⁸ *Politiken* 22.3.1918.

⁶⁹ *Politiken* 30.8.1919.

Ved den nordiske musifest i København i sommeren 1919, umiddelbart før Charles Kjerulfs død, blev dette gruppebillede taget. Også kritikeren Kjerulf, siddende i anden række som nr. 4 fra venstre, var en del af familien.

ligefrem indeholdt musik af komponisten Charles Kjerulf.⁷⁰ Dynastiet Kjerulf kunne man ikke komme udenom.

Charles Kjerulf anså på en gang Carl Nielsen for det betydeligste talent blandt de nulevende danske komponister og for ofte at være søgt og villet, og han kunne f. eks. skrive om musikken, at den „fortættedes til Blodpropper og Aareknuder“⁷¹, men efter fremkomsten af den fjerde symfoni overgav han sig uforbeholdent, og han lagde heller ikke skjul på sin omvendelse over for *Politikens* læsere. Om omvendelsesøjeblikket ved prøverne forud for koncerten den 14.4.1916, hvor „Det uudslykkelige“, som var blevet uropført den 1.2 samme år, fik sin anden fremførelse, har Carl Nielsen selv fortalt:

„Charles Kjerulf har altid været ganske venlig imod mine Kompositioner; men han skrev gerne, at der var noget, jeg gik og traadte i, jeg vilde aldrig kunne komme ud af dette tætte Krat, i hvilket jeg gik og søgte og søgte. Men saa en Dag for nogle Aar siden havde jeg Prøve i

⁷⁰ Program for Dansk Tonekunstner Forenings Jubilæums-Koncert 22.2.1928, Småtryksafd., Det Kgl. Bibliotek.

⁷¹ Charles Kjerulf: Carl Nielsen i *Nordisk Musik-Revue*, 1. Årg. nr. 2, Kristiania november 1900.

Koncertpalæets store Sal, paa et større Arbejde, som Kjerulf overværede. Da jeg et Øjeblik opholdt mig i Kunstnerværelset for at være der, til jeg skulde op til en Generalforsamling, som afholdtes i Palæet en halv Time senere, ser jeg pludselig Charles Kjerulf komme ind i Stuen. „Jeg har taget fejl,“ sagde han straks. „Jamen, saa sig det paa Generalforsamlingen,“ sagde jeg distrahit og optaget af mine Tanker, „der kommer De vel!“ „Jeg bryder mig Pokker om Deres Generalforsamling“, sagde Kjerulf i Ekstase, „jeg har taget fejl af Deres Musik, af Dem selv! De er kommet ud af Krattet, og jeg vil imorgen erklære offentlig i Politiken, at jeg har taget fejl indtil i dag.“

... Det gorde et godt Indtryk paa mig, og Kjerulf holdt sit Ord.⁷²

Dagen efter koncerten skrev Kjerulf:

„Nu kender jeg Carl Nielsen, nu *har* jeg ham. Det er i hvert fald ikke for tidligt – snarere paa Tide.

Dette Værk er absolut hans Kulmination, et Gennembrud. For første Gang ikke blot lover han, men holder ... næsten alt, hvad han tidligere har lovet. I alt det tidligere søgte og prøvede han, her har han fundet og grebet – grebet til – maaske i Blinde, som kun Geniet kan gøre det. De to Janus-Ansigter, der hidtil har været hans mærkelige kunstneriske fysiognomi: en barnlig-naiv og en næsten fortrukket, overklog Sokrates-Maske – for første Gang falder de sammen til ét kunstnerisk Aasyn: Carl Niensens eget. Dette er hverken mer eller mindre end en Begivenhed i dansk Musik.“ Og senere i samme anmeldelse talte han om „det Lys, det [værket] kaster tilbage paa hele Carl Niensens tidligere Produktion. Nu forstaar man mangt og meget, som hidtil var skjult og gemt, uforklarligt og gaadefuldt.“⁷³

Det står ikke ganske klart, om det efter Kjerulfs mening er ham selv, der endelig har fået en åbenbaring, eller om det er Carl Nielsen, der endelig er lykkedes som komponist, eller måske begge dele. Det er imidlertid en kendsgerning, at Kjerulf også tidligere havde anmeldt Carl Nielsen-værker med udelt begejstring, det gælder således allerede den første symfoni i 1894, og det gælder „Espansiva“ i 1912, og også „Maskarade“ i 1906 var han grundlæggende positiv overfor. Negativ havde han især været over for et værk som f. eks. violinsonaten op. 9, som han efter uropførelsen i 1896 kaldte „sært og forvredent, [det] undgaar med saa anstrengt en Søgen næsten alle de Meddelelsesmid-

⁷² Interview med Carl Nielsen, Hvad siger Kunstnerne om Kritiken?, *Pressens Magazin*, nr. 11, 1.6.1918.

⁷³ *Politiken* 15.4.1916.

ler, Musik hidtil har benyttet for at faa Forbindelse med Tilhørerne, at man maa opgive Kritik.⁷⁴ Ved „Hymnus Amoris“ året efter var det især tekstens latinisering, han gjorde nar ad, og som han mente, at den bunddanske Carl Nielsen skulle have holdt sig for god til.

Kjerulfs anmeldelse i 1903 af „Helios-ouverturen“, som han i mangt og meget opfattede som „den infiltrerede og gølge Væven Eksperimental-Musik“, er et tilfælde for sig. Hans hovedærinde ved denne lejlighed var nemlig nok så meget at angribe „en lille Kres af ganske taa-belige Ildtilbedere ... De siger nemlig uden Blussel: Beethoven – Mozart – Carl Nielsen ... og giver blandt mange andre Wagner et Spark hen i Krogen. Ja, der er vist endogsaa én, der siger: Beethoven – Carl Nielsen – Mozart. Og det er Synd ... ikke for Beethoven og Mozart, ja ikke en Gang for Wagner, men for Carl Nielsen.“⁷⁵

I et læserbrev bad Carl Nielsen Kjerulf oplyse sig om, „hvorvidt og i saa Fald hvor en saadan Udtalelse er fremkommen offentlig.“⁷⁶ Kjerulf kunne henvise til og citere zoologen, komponisten og musikskribenten Rudolph Bergh, der selv var en af „ildtilbederne“, og som i en anmeldelse af „Saul og David“ og „De fire Temperamenter“ i *Tilskueren* havde skrevet:

„Der har i de sidste Aar dannet sig en lille Kres af Fanatikere, hvis Iver for at gøre Propaganda for Carl Nielsen tillige giver sig det negative Udslag: at maatte rive Wagner ned ... Jeg vil henstille til Carl Nielsen, om han ikke vilde anbringe en Sordino paa hver af disse hans Livgardisters Krigstrompeter ...“⁷⁷

Rudolph Bergh forsøgte at beskyldte Kjerulf for citatfusk, men trak også i land, selvfølgelig kunne han ikke finde på at begå en sådan tåbelighed at stille Carl Nielsen på linie med de største, og tilbage sad Kjerulf med palmerne.⁷⁸ Historien er et eksempel på andegården for fuld udblæsning, og i grunden har den forfulgt Carl Nielsen lige til nyeste tid: Nok har vi ingen større end Carl Nielsen, men så stor er han heller ikke! – Kjerulf skulle ironisk nok ende med at komme lige så højt op som ildtilbederne.

Kjerulfs mest negative anmeldelser falder imidlertid netop i den periode, hvor striden om *Programmet* prægede det københavnske mu-

⁷⁴ *Politiken* 16.1.1896.

⁷⁵ *Politiken* 9.10.1903.

⁷⁶ *Politiken* 10.10.1903.

⁷⁷ *Politiken* 11.10.1903/*Tilskueren*, februar 1903, s. 177-180.

⁷⁸ *Politiken* 13.10.1903.

sikliv, og hvor Carl Nielsen var aktiv i DTF. I 1907 – det år Charles Kjerulf havde fundet det opportunt at takke af i sin forening og Carl Nielsen blev dens formand – anmeldte Kjerulf Carl Niensens strygekvartet i F-dur, hans sidste (som dog senere blev omarbejdet) med følgende svada, efter at han havde taget historien i ed og frygtet, at man en gang i fremtiden ville grine ham, anmelderen, ud:

„Hvis det, som de fire Herrer Strygere sad deroppe og spillede, for ramme alvor skal opfattes som skøn og god musik, ja, saa har de Herrer Beethoven, Mozart, Schubert, Schumann og Konsorter – Wagner og Tschaikowsky med – hele Banden, ogsaa vore egne med Hartmann og Gade i Spidsen – saa har de allesammen taget os ved Næsen, ja, brugt falsk Varebetegnelse. Og saa er Ischias en Musiknydelse. For det er ogsaa meget ubehageligt.

Er det for spøgefuldt? – Naa, sidste Sats i Kvartetten havde selv Betegnelsen „*molto scherzoso*“ – og det er saamænd et stort Spørgsmaal, om ikke det hele var en munter Spøg af Carl Nielsen, for at se, hvor vidt han kunne gaa – og dog faa sine Pappenheimere med sig.“⁷⁹

Året efter var det „Saga-Drøm“ med mottoet fra Njals Saga („Nu drømmer Gunnar; lad ham nyde sin Drøm i Fred.“), som – dog også af andre end Kjerulf – blev skåret ned:

„Det ligger nær at sige til Hr. Carl Nielsen: „Ja, hvorfor har De ikke ladet ham nyde den Drøm i Fred – men sat den i Musik og bragt den frem for et højt æret Publikum.“ Selve Orkesterstykket gjorde nemlig kun ringe Indtryk. Det var utydeligt i Tegningen og monotont i det Klanglige. Der var ingen fast Form i det, men heller ikke vagt udflydende, romantisk Drømme-Stemning. Hemmeligheden var sikkert den, at Arbejdet i Virkeligheden var svagt og uinspireret.“⁸⁰

Da Carl Nielsen i 1917, altså efter Kjerulfs omvendelse, igen opførte værket i København, hed det derimod:

„...Drømmen“ er et prægtigt, forunderligt Stykke Musik – til Tider uhyre dristigt (som i de fire Solo-Kadancer, der løber af sig selv, jævnsides, uden Takt) – og dog er alt saa selvfølgelig, saa lige til, som var det selve Naturens Lyde og Klange, man hørte, selve den sovende Jord, der aandede disse Tøner ud i Drømme. End ikke Ordet genialt er her for stærkt. Carl Nielsen har ikke skrevet skønnere Musik end denne.“ – Og ikke blot fortav Kjerulf, hvad han tidligere havde ment, men skrev ligefremt: „Den skal være gaaet for en halv Snes Aar siden i

⁷⁹ *Politiken* 1.12.1907.

⁸⁰ *Politiken* 7.4.1908.

„Musikforeningen“, hvor den nærmest gjorde Fiasko. Jeg mindes absolut ikke at have hørt den, ikke en Note. Maaske har jeg det heller ikke – eller maaske har jeg det, og Arbejdet er gaaet sporløst hen over mig. Man siger ogsaa, at det blev daarligt spillet. I saa Fald har det i Aftes været en Genfødsel.⁸¹

Man skal naturligvis vare sig for at hævde, at Kjerulf ikke var ærlig i 1907 (han ville jo med rette kunne henvise til, at han også tidligere havde været kritisk!), men noget kunne trods alt tyde på, at det var en periode, som han udsatte for fortrængninger, og selv om han var ærlig, var hans meninger og hans evne til at fatte og opleve måske farvet af hans forhold til kunstneren. I efteråret 1909, da Wüllner-striden (og bl. a. Carl Niensens kamp imod Kjerulf) var på sit højeste, havde Jeppe Aakjærs skuespil „Ulvens Søn“ med musik af Carl Nielsen premiere i Århus. Et par uger senere sang Ellen Beck ved en koncert i København to sange herfra, og Kjerulfs anmeldelse kan selv med god vilje næppe siges at handle om sangene: „Omkvædet paa den ene Vise var de kloge sandfærdige Ord: „For vi træder hverandre i Dyndet ned“. Det hørtes dog ligesom gennem Melodien, at Carl Nielsen ikke ret havde fornemmet den dybe Betydning i dem – saa at sige: gjort dem til sine egne.“⁸²

Tre måneder senere skrev Carl Nielsen i et brev til Bror Beckman i Stockholm: „Her gaar alt ved det gamle. Jeg har haft meget at gjøre ved Operaen og har haft stor Glæde af mit Arbejde, og mine Fjender med Hr. Ch: Kjerulf i Spidsen kan ikke længere ærgre mig endsige røkke mig. –“⁸³ Der kan næppe være tvivl om, at Kjerulfs og Niensens følelser var gensidige. Klimaet i musikmiljøet var stadig forbitret, og vi tør vel formode, at det er endnu en udløber af den årelange strid, når Carl Nielsen senere på året skriver til Glass og melder sig ud af Tonekunstnerforeningen.⁸⁴

Kjerulf og Nielsen kom imidlertid på talefod allerede året efter, og der er bevaret breve fra dem begge, der belyser forholdet. Kjerulfs omvendelse var ikke helt uformidlet. Tilsyneladende har de mødt hinanden på rejse (Carl Nielsen taler om „sidst paa Damperen“), og Carl Nielsen har derefter sendt et brev til Kjerulf, som ikke er bevaret. Som svar herpå sendte Kjerulf „rent improviseret og nedrablet – uden Over-

⁸¹ *Politiken* 30.11.1917.

⁸² *Politiken* 27.11.1909.

⁸³ Brev fra Carl Nielsen til Bror Beckman, 28.2.1910, CNA Iad.

⁸⁴ Jf. *Dagb.* s. 297.

vejelse, en Del af en Enesamtale, som dog maaske kaster noget Lys over mit kritiske Forhold til Dem.“ Hovedstykket heri lød:

„De har altid fra deres tidligste Tid været mig den haardeste Nød at knække d. v. s. at forstaa ... og *det* at forstaa Musik og Musikere er nu én Gang blevet min fixe Idé. Aar efter Aar har jeg ventet paa det endelige „Gennembrud“ hos Dem, som vilde have frydet mig mere end noget andet, dels, fordi det samtidig maatte bringe „Forstaaelsen“, den endelige Løsning paa „Gaaden“, dels fordi jeg altid har anset Dem for den største Begavelse indenfor ny Dansk Musik. Derfor har jeg til Tider talt helt blidt og opmuntrende til Dem, til andre rusket i Dem med vrede og drøje Ord, alt fordi jeg stadig ikke kunne løse denne forbistrede Gaade: „vil han ikke, eller *kan* han ikke?“ Til at begynde med holdt jeg ubetinget paa det første, senere vaklede jeg fra det ene til det andet, troede saa dit, saa dat ... men jeg vilde forskrækkelig nødig slaa mig *endeligt* til Ro med det sidste Alternativ, inden jeg forlader min Vagt-Post.

De forstaa, hvad jeg mener? De er *saa* talentfuld, at De til Tider og glimtvis – stykkevis – kan være genial – men ogsaa stykkevis ... hvad skal jeg kalde det, *ikke* banal, snarere det modsatte ... „kun Noder“ uden indblæst Musik-Aand ... „impotent“ vil jeg naturligvis heller ikke kalde det ... men lad os ganske jævnt sige: mislykket.

Det, jeg som Kritiker er en Hund efter, er det helstøbte, fuldendte Kunstværk – det være en Symfoni eller en Vals, en Opera eller en Vise – ganske ligegyldigt! Blot Maalet er ramt – og ramt lige i Centrum.

Hos Dem har jeg altid i store Værker faaet: noget talentfuldt + noget geniale + noget mislykket ... i højst forskellig Blanding. Jeg har frydet mig ... og jeg har ærgret mig, selvfølgelig over det mislykkede, mest, fordi jeg ikke syntes, det *behøvede* at være mislykket, allermost fordi jeg ofte havde Fornemmelsen af, det var „mislykket“ paa Trods, fordi De ikke *vilde* skrive naturligt, men forfulgte andre helt udenfor Musiken liggende *Willumsen'ske* Maal, fordi de *vilde* være forvreden, uforstaaelig, knyt-næve „original“, uden Spor af indre Nødvendighed.

Men lidt efter lidt dukkede den Mistanke op i mig: du tager maaske alligevel fejl. Han sætter maaske sine Maal saa højt og saa fjærnt ... at det er derfor Bestræbelserne, Skuddene mislykkes. Skriver han et Arbejde, der er talentfuldt + geniale + mislykket, saa *vilde* han maaske med Lethed i Stedet have kunnet skrevet et Arbejde, der var *helt igennem talentfuldt* (som du vilde have anset for et Gennembrud og et fuldmodent Helhedsværk), hvis han havde skruet det geniale *ned* til talentfuldt, det mislykkede *op* til vellykket (talentfuldt.) I Stedet har

han nu foretrukket at skrive et Arbejde, hvis *Maal* var *genialt*, hvorfor Formlen bliver: talentfuldt (ikke *genialt* nok) + *genialt* + mislykket (fordi det stiledede efter det *geniale*.)

Nu kommer det store „enten – eller“: hvad er at foretrække, eller hvad er det største:

at stille sit kunstneriske Maal *saa* højt og fjærnt, at man kun delvis naar og rammer, ofte skyder forbi.

eller at stille Maalet noget lavere og nærmere, præcis paa *det* Sted, hvor man ved, man hver eneste Gang *kan* ramme Skiven og som oftest rammer den i Centrum?

Ja – en Daare kan spørge om mere ... (osv.)⁸⁵

Carl Nielsen forsøger som svar at forklare, hvad der driver ham som kunstner:

„Deres Brev giver mig ogsaa meget at tænke paa. Det myldrer med Tanker som jeg synes jeg kunde og burde have tænkt selv og netop derfor slaar ind. Men jeg er i den største Forlegenhed naar jeg skal tale om mig selv og mine Arbejder, for hvad skal jeg dog sige? Vi er nogle underlige Væsener, vi sølle Mennesker. Det ene Øjeblik synes man, at man er en farlig stor Karl med Kræfter som aldrig kan faa Ende, og i det næste har man Kvalme naar man hører eller ser et af sine egne Arbejder eller menneskelige Handlinger. Man begriber ikke at man virkelig har gidet, og man lover sig selv at vende Hjem paa Landet i Fred og Hvile og lade Tiden glide hen uden Godt og Ondt. Jeg tænker af og til paa hvad det mon er, som driver En til at ville være med i det hele store Spil. Der er nu ikke Tvivl om at det man kalder Forfængelighed og Ærgjerrighed er en af de vigtigste Drivfjedre. „Nu maa Du med! op med Dig! Nu kan Du ikke være bekjendt at drive den af længere.“ Du er lige saa god som De andre: Jeg skal lave noget som der ikke er mage til i hele Verden og som der aldrig kan blive Mage til i al Fremtid. Jeg kan løfte hele Jorden om det skal være og der er intet umuligt.“

Dette er jo ganske fjollet! Thi saasart man *har* faaet begyndt, saa er jo den Slags forfængelige Forestillinger som blæst bort og man maatte skamme sig om de længere spillede nogen Rolle.

Men jeg kommer helt bort fra, eller rettere faar slet ikke begyndt paa det jeg vilde sige. Det De siger om Helheden i et Arbejde, enten det er en Vals eller en Opera, er jeg med til i allerhøjeste Grad. Jeg gaar endda saa vidt, at selv om Himlen sendte mig den skønneste Melodi, jeg skrev den ikke ned, ifald jeg ikke havde kunstnerisk Brug for den altsaa:

⁸⁵ Brev fra Charles Kjerulf til Carl Nielsen, 19.10.1911, *CNA Iab*.

organisk Sammenhæng med den. Hellere et lille rødfregnet Motiv med Levedygtighed end en pragtfuld afskaaren Orkide. –⁸⁶

Tre måneder senere skrev Kjerulf forud for den kompositionskoncert, som Carl Nielsen afholdt med Det Kgl. Kapel, og som rummede uropførelsen af både tredje symfoni og violinkoncerten, en kraftig anbefaling af koncerten i *Politiken*. Carl Nielsen takkede Kjerulf overstrømmende dagen efter i et brev og inviterede ham til at overvære generalprøven. Invitationen var ledsaget af en betragtning over forholdet imellem „Kritikeren og den Udøvende“, som det unægteligt kan være vanskeligt at få til at harmonere med brevet til Stenhammer godt et år tidligere, hvori det hed, at „Sandhedens Kærne ligger ... helt udenfor dens [pressens] Omraade.“ Nu spurgte Carl Nielsen, om det ikke snart var på tide „at de to Parter holdt op med at skule underligt impotent til hinanden, men hellere vandrede Arm i Arm uden derfor at opgive sine egne Meninger.“⁸⁷

Kjerulfs anmeldelse af koncerten var stor og positiv. Det er i øvrigt påfaldende, at Carl Nielsen taler om „den Udøvende“ og ikke om kunstneren, da det dog vel ikke mindst var som komponist han skulle bedømmes ved denne lejlighed. Måske var det som udøvende, han havde allermest brug for kritikeren, og som udøvende, at kritikeren havde været allermest skadelig for ham og gået ham på. Det var som udøvende, som 2. kapelmester ved Det Kgl. Teater, han i disse år tjente sit brød, og spørgsmålet om, hvad der skulle ske, når 1. Kapelmesteren Frederik Rung, der ofte var sygemeldt, måtte trække sig tilbage, var allerede aktuelt.

Året efter havde Carl Nielsen 25 års jubilæum som komponist, og i den anledning fortalte han i et interview om modtagelsen af de første værker, han havde fået opført, og han citerede Gade for at have sagt, at man „ikke skal bryde sig om Kritik.“⁸⁸ Samme dag sendte Kjerulf ham en forsinket lykønskning, der også indeholdt følgende kommentar:

„- Saagu ... det er i hvert Faald det nemmeste.

Desværre kan vi Kritikere ikke paa vor Side vende Sentensen om og sige:

⁸⁶ Brev fra Carl Nielsen til Charles Kjerulf, 2.11.1911, Charles Kjerulfs efterladte papirer, Håndskriftsafd., Det Kgl. Bibliotek.

⁸⁷ Brev fra Carl Nielsen til Charles Kjerulf, 26.2.1912, Charles Kjerulfs efterladte papirer, Håndskriftsafd., Det Kgl. Bibliotek.

⁸⁸ *Politiken* 26.1.1913.

„Man skal ikke bryde sig om Kunst.“

– Gud forbarme sig, hvor det vilde lette En Tilværelsen. Men det gaar altsaa bare ikke.

De forstaaer heldigvis Spøg ... selv om der ogsaa kan være en Draabe Alvor i den.⁸⁹

Carl Nielsen svarede straks med en bekendelse:

„De sætter altid mit Blod i Løb! Jeg har et Forhold til Dem som er mig selv en Gaade, ja, et helt Mysterium. Alting løber frem og tilbage i mit Sind naar jeg hører fra Dem eller taler med Dem: Venskab, Angst, Beundring og Varme – Forundring, Kulde Hengivenhed og Forstaaelse. Men et er sikkert: Jeg holder af Dem, det er ganske ligetil. Jeg siger Dem – og De vil tro mig – intet har i disse Dage glædet mig som Deres lille Brev idag. Tak for det! Tusind Tak fordi De er saa menneskelig i al Deres Færd og altid giver det De føler.

Deres Maade at vende Sentensen om paa er rigtig noget for mig! Jeg elsker Aand og Vid og kan slet ikke staa for et Temperament der Tøjles af Logik.

For Resten sagde Gade ikke: „Man skal ikke bryde sig om Kritik“ men: „Man kan ikke rette sig efter Kritik“ og mente at jeg heller ikke skulde bryde mig om hans Kritik, og deri havde han jo i dybere Forstand Ret.⁹⁰

Og tre år senere, da Kjerulfs endelige omvendelse og gennembrud var en realitet efter *Det uudslukkelige*, gentog Carl Nielsen bekendelsen i et brev, som tilmed er blevet til i to omgange afbrudt af et besøg hos Kjerulf:

„... Aa, kunde jeg dog sige Dem hvor rig jeg føler mig idag, fordi jeg har vundet Deres dybe Interesse helt ud. Men jeg har jo i over 25 Aar atter og atter mærket den; naar De roste mig, naar De revsede mig, naar De varede mig eller strøg mig over Haaret med en kærlig Haand for saa at slutte med et lille Smæk, som den større Broder overfor den mindre, eller som en herlig Onkel der er elsket og frygtet af hele Familien. Hvor er det dog et underligt Forhold dette mellem Kunstner og Kritiker! Og endnu mere forvredent bliver det, naar de to Parter er baade Kunstnere og Kritikere (i Margenen: jeg tror nemlig ogsaa at jeg er noget af en Kritiker, men for langsom og uøvet i den Kunst at udtrykke mig i Sproget) som nu vi to. Den ene vil ikke, den anden tør

⁸⁹ Brev fra Charles Kjerulf til Carl Nielsen, 26.1.1903, *CNA Iab*.

⁹⁰ Brev fra Carl Nielsen til Charles Kjerulf, 26.1.1913, Charles Kjerulfs efterladte papirer, Håndskriftsafd., Det Kgl. Bibliotek.

ikke, den ene tør ikke bejle, den anden kan ikke faa det sagt, og saa gaar de og elsker hinanden til det hele er for sent; istedetfor at gifte sig og sætte Børn i Verden.

Jeg har saa meget at tale med Dem om før det er forsent og nu kan vi ikke misforstaa hinanden mere. De véd, at De kan - - -

(den 18de efter at jeg var hos Dem)

De véd, at jeg ikke giver Ondt af mig fordi De udtaler en Dom, der i Øjeblikket kan gøre ondt og jeg véd, at De mener ærligt alt hvad De siger, baade af Ros og Dadel. Det er dette Forhold der kan være saa berigende mellem saadan to, og Trygheden derved maa jo give Kræfter saa meget kan vælde frem.

Jeg synes jeg har lært meget i de sidste Aar – ogsaa rent menneskeligt – gennem saa mange underlige Lidelser, selvforskyldte og uforskyldte Pinsler og Misforstaaelser, men nu kan jeg et Sprog, som kan hjælpe mig at faa Luft, og jeg skal nu se at komme frem med det gennem nogle Arbejder. Hvad det nu betyder for mig at De har glædet Dem over min nye Symfoni og givet Deres Indtryk Vinger, saa det suste i Luften, det kan De neppe forstaa, men jeg véd det.

Dette er ikke en ordinær Tak til Dem, det ved De ogsaa godt, men et Menneskes Taknemmelighed over at Tingene ligesom af sig selv faar sin Rigtighed og runder sig af, kommer ind i Sporet og gaar roligt fremad: Sundt og roligt, trygt og stærkt, det er denne Grundfølelse jeg nu har og som vil hjælpe mig over meget i Fremtiden. –⁹¹

I 1928 skrev Axel Kjerulf til Carl Nielsen for at anmode ham om at medvirke ved Tønekunstnerforeningens jubilæumskoncert som en blandt flere dirigenter. Axel Kjerulfs brev er ikke bevaret, men han må på forhånd have ytret en vis forståelse for, at den gamle strid med hans far måske kunne gøre Carl Nielsen betænkelig, men på det punkt havde Carl Nielsen ingen betænkeligheder: „... jeg kan forsikre Dem at jeg ofte i mit Liv har slaaet en tyk Streg over tilføjede Fornærmelser og gamle Stridigheder. Jeg er snarere tilbøjelig til at gaa for langt til den anden Side“⁹², skrev han og gentog, hvor meget han havde holdt af hans far. Tvetydige ord, der lader det stå hen i det uvisse, hvad det var for en side, Carl Nielsen efter sin egen mening var tilbøjelig til at gå for langt til. Først skrev han endda blot: „til den Side“ – altså at han

⁹¹ Brev fra Carl Nielsen til Charles Kjerulf, 15-18.4.1916, Charles Kjerulfs efterladte papirer, Håndskriftsafd., Det Kgl. Bibliotek.

⁹² Jf. Brev fra Carl Nielsen til Axel Kjerulf 7.2.1928, Axel Kjerulfs arkiv, 1970 19, Håndskriftafd., Det Kgl. Bibliotek.

var tilbøjelig til at slå en streg over for meget, handle opportunt? – men tilføjede derefter over linien ordet „anden“, der kan virke som en sløring af et forståeligt, men i sammenhængen umuligt udsagn!

Summary

JOHN FELLOW: *When Danish musicians reverted to childhood. On the so-called Wüllner dispute and the links to the Danish Association of Musicians from Charles Kjerulf to Carl Nielsen and Louis Glass.*

In the autumn of 1909 and well into 1910 the so-called Wüllner dispute was rampant in the press and in musical institutions. The dispute had nothing to do with the German singer Ludwig Wüllner, as one might have imagined, but rather with the music critic at the advertising paper *Programmet* and the daily paper *Politiken*, Charles Kjerulf, who had been publishing *Programmet* since 1903 when founding the Danish Association of Musicians, and who had been mixing private economy, association work, his role as a critic and the management of an advertising paper. Wüllner just happened to become the catalyst which made the dispute erupt in the full glare of publicity.

At his concerts in Copenhagen Wüllner refused to use *Programmet* as a cover for his concert programmes. It was common practice to use the paper for this purpose at most concerts in Copenhagen, not least because the two influential concert organizers, Wilhelm Hansen and Nordisk Musikforlag recommended it. In certain cases they even put pressure on the artists to make them use *Programmet* despite the economic disadvantage this would entail, as the artists normally financed the programmes themselves and received a profit from the sale.

The public dispute was only the top of the iceberg and the culmination of a rift that had occurred at the time of the establishment of the association in 1903. When the first board of directors, consisting of Kjerulf and some of the most illustrious names in music at the time, was overthrown in the spring of 1907, Carl Nielsen had been appointed chairman with a view to tackling the Kjerulf inheritance. This he did with rather limited success, and two years later Carl Nielsen's board also had to resign following internal disputes about the relationship with the press. The dispute was bound to become a public issue, and it developed into an attempt to remove Kjerulf from his influential post as *Politiken's* leading music critic, but in the end *Programmet* stopped publication by the end of the season 1909-10, and Kjerulf got away with a verdict of libel.

Kjerulf is known to have found it difficult to appreciate Carl Nielsen as a composer, but after the 4. Symphony in 1916 he publicly proclaimed his total conversion. Prior to this event an unexpected personal approach had taken place between the composer and the critic, as can be seen from the preserved exchange of letters.